

Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей: Тренінг з професійного реагування поліції

Співфінансується
Європейським Союзом

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Спільно фінансується
та реалізується Радою
Європи

Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей: Тренінг з професійного реагування поліції

Автори:
**Джоанна Перрі та
Пол Фрейні**

Оновлено:
**Франсіско Пенья Діас
Мануель Пейнадо Бенітес**

Примітка щодо термінології, використаної в цьому посібнику

У цьому посібнику термін «злочини на ґрунті нетерпимості», вживаний в оригінальній версії Ради Європи, перекладено та адаптовано як «злочини на ґрунті нетерпимості». Ця заміна відображає термінологію, яку використовує законодавство України.

Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України заміняє чинний перелік «расової, національної чи релігійної ворожнечі/нетерпимості» на єдиний уніфікований термін «мотиви нетерпимості» (статті 67, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 161, 300 КК України). Зміст цього терміна розкривається через відсылку до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який, у свою чергу, вперше прямо включає сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність до переліку ознак, що формують поняття нетерпимості. Таким чином, термін «нетерпимість» — це не довільний перекладацький вибір, а пряме відображення формулювання, закріпленого в національному законодавстві. Використання саме цього терміна в тренінгу забезпечує, що поліцейські й слідчі, які проходять навчання, послуговуються тією самою мовою, яку вони побачать у статті КК, що застосовується на практиці, — без розриву між навчальним матеріалом і нормою закону.

Відповідно, усюди в тексті цього посібника, де в оригіналі вживається словосполучення «злочин на ґрунті ненависті» / «hate crime», слід читати «злочин на ґрунті нетерпимості»

Версія французькою:
*Traiter les crimes de haine commis à l'encontre des
membres de la communauté LGBTI : Formation pour une
réponse professionnelle des services de police*

*Цей документ був підготовлений за фінансової
підтримки Європейського Союзу та Ради Європи.
Відповідальність за його зміст несе(-уть) виключно
автор(-и). Висловлені тут погляди жодним
чином не можуть вважатися офіційною позицією
Європейського Союзу чи Ради Європи.*

Цей посібник було оновлено в рамках спільного
проєкту ЄС/РЄ «Боротьба з насильством та мовою
ворожнечі щодо ЛГБТІ осіб, а також посилення
підвищення обізнаності та заснованих на фактах
наративів про ЛГБТІ осіб».

Відтворення уривків (до 500 слів) дозволяється, за
винятком комерційних цілей, за умови збереження
цілісності тексту, уривок не використовується поза
контекстом, не надає неповної інформації або не
вводить читача в оману іншим чином щодо характеру,
обсягу або змісту тексту.

Оригінальний текст обов'язково має бути позначений
у такий спосіб: «© Рада Європи, 2025 рік». Усі інші
запити щодо відтворення або перекладу всього
або частини цього документа слід направляти
в Директорат з питань комунікації Ради Європи (F-
67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Усю іншу кореспонденцію, що стосується цього
документа, слід надсилати до Відділу з питань
сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та
самовираження, а також статевих ознак Відділу
програми інклюзії та боротьби з дискримінацією Ради
Європи, Рада Європи, F-67075 Strasbourg Cedex,
електронна адреса: sogi@coe.int

Редакторський відділ SPDP не виконував технічне
редагування цієї публікації з метою виправлення
типографських і граматичних помилок.

Обкладинка та макет: Виробничий відділ документів
та публікацій (SPDP), Рада Європи

Фото: Shutterstock

© Рада Європи, лютий 2025 р.

Надруковано в Раді Європи

Зміст

ВСТУП	5
ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	7
ПРИМІТКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС) ЯК КОРИСТУВАТИСЯ ЦИМ ПОСІБНИКОМ: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД	8
МОДУЛЬ 0: СПІВПРАЦЯ З ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС)	9
ВСТУП	9
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	10
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	10
АКТИВНІСТЬ 0.1 — ЩО ТАКЕ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС) І ЯК ВОНИ МОЖУТЬ ДОПОМОГТИ?	10
АКТИВНІСТЬ 0.2 — БУТИ НА ЇХНЬОМУ МІСЦІ: ЩО МЕНІ ПОТРІБНО І ЩО Я МОЖУ ЗРОБИТИ?	11
АКТИВНІСТЬ 0.3 — ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНИХ ВІДНОСИН ЗІ СПІЛЬНОТАМИ	12
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	14
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.1 — НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НАД ПРОБЛЕМОЮ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	14
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.2 — ОГЛЯД СПРАВИ «ЕСПЛ М.С. ТА А.С. ПРОТИ РУМУНІЇ»	16
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.2 (АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ) — ОГЛЯД СПРАВИ «КІСЬ І ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»	18
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.3 — ПОБУДОВА ВІДНОСИН МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТАМИ: КІЛЬКА МОЖЛИВИХ ПРАКТИЧНИХ КРОКІВ	19
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЧИТАННЯ ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ	20
МОДУЛЬ 1: ЧОМУ МИ ТУТ?	21
ВСТУП	21
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	21
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	21
АКТИВНІСТЬ 1.1 — ВСТУПНЕ СЛОВО КЕРІВНОГО ОФІЦЕРА ЧИ ОФІЦЕРКИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ АТМОСФЕРИ ТРЕНІНГУ	21
АКТИВНІСТЬ 1.2 — ЗАНЯТТЯ ВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС): ТОЧКИ ЗОРУ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ ТА СПІЛЬНОТИ	22
АКТИВНІСТЬ 1.3 — ДАНІ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	23
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	27
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1 — РЕАЛЬНІ ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ТА ДОСВІД (УКРАЇНСЬКА АДАПТАЦІЯ)	27
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.2 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ	28
МОДУЛЬ 2: КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ — ЛГБТІ-ЛЮДИ – СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ	31
ВСТУП	31
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	31
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	31
АКТИВНІСТЬ 2.1 — РОЗУМІННЯ КЛЮЧОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ, І СПІЛЬНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ФАСИЛИТАТОРІВ КУРСУ	31
АКТИВНІСТЬ 2.2А — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 1: ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З ПОДАЛЬШИМ ОБГОВОРЕННЯМ	36
АКТИВНІСТЬ 2.2Б — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 1: ГРУПОВЕ ОБГОВОРЕННЯ	36
АКТИВНІСТЬ 2.3 — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 2: ГРУПОВА РОБОТА З ПОДАЛЬШОЮ ПРЕЗЕНТАЦІЄЮ ТА ОБГОВОРЕННЯМ НА СПІЛЬНІЙ СЕСІЇ	36
АКТИВНІСТЬ 2.4 — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ	37
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	38
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.1 — ГЛОСАРІЙ	38
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.2 — ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	40
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.3А — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ	41
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.3Б — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДІ	42
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ	43
МОДУЛЬ 3: ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ З МОТИВІВ НЕТЕРПИМОСТІ ДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ: ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВАХИСНОГО ТА АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ПІДХОДІВ	44
ВСТУП І ПЕРЕДУМОВИ	44
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	45
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	45
АКТИВНІСТЬ 3.1 — ЩО ТАКЕ ДИСКРИМІНАЦІЯ?	45
МНОЖИННА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНТЕРСЕКЦІЙНІСТЬ	46
АКТИВНІСТЬ 3.2 — РОЗУМІННЯ ШИРШОГО КОНТЕКСТУ УПЕРЕДЖЕНЬ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ЛГБТІ-ЛЮДИ ТА СПІЛЬНОТИ	47
АКТИВНІСТЬ 3.3 — ЩО ТАКЕ ЗЛОЧИН НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ? ПРЕЗЕНТАЦІЯ	

ТА ОБГОВОРЕННЯ	48
АКТИВНІСТЬ 3.4 — РОЗУМІННЯ КЛЮЧОВИХ СТАНДАРТІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ІНШИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	51
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	53
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.1 — РОЗУМІННЯ ШИРШОГО КОНТЕКСТУ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	53
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.2 — ОГЛЯД СПРАВИ ЄСПЛ «ІДЕНТОБА ТА ІНШІ ПРОТИ ГРУЗІЇ»	55
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.3 — ВІДПОВІДНІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА ІНШІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ	57
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ	66
МОДУЛЬ 4: РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	68
ВСТУП	68
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	69
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	69
АКТИВНІСТЬ 4.1 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ДІЇ НА МІСЦІ ЗЛОЧИНУ ТА ПОДАЛЬШЕ КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ	69
АКТИВНІСТЬ 4.2 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ	70
АКТИВНІСТЬ 4.3 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ОСОБЛИВОСТІ, КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ТА КОМУНІКАЦІЇ З ТРАНСГЕНДЕРНИМИ Й НЕБІНАРНІМИ ЛЮДЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ	71
АКТИВНІСТЬ 4.4 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ІНДИКАТОРІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ	71
АКТИВНІСТЬ 4.5 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ — ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	72
АКТИВНІСТЬ 4.6 — ВАЖЛИВІСТЬ ДОВІРИ: РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ	72
АКТИВНІСТЬ 4.7 — ПІДТРИМКА ЛГБТ-СПІЛЬНОТ: ЕФЕКТИВНЕ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ	73
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	74
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1А — ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ: ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ — ДІЇ НА МІСЦІ ЗЛОЧИНУ ТА ПОДАЛЬШЕ КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ	74
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ – ВІД ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ЗЛОЧИНУ, ЗБОРУ ТЕХНІЧНИХ ДОКАЗІВ ТА СВІДЧЕНЬ, ДО ПОДАЛЬШИХ ЗАПИТІВ	75
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ОСІБ – ВІД ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ЗЛОЧИНУ, ЗБОРУ ТЕХНІЧНИХ ДОКАЗІВ ТА СВІДЧЕНЬ, ДО ПОДАЛЬШИХ ЗАПИТІВ.	78
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2А — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ	82
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ	83
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2С — ПОРАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ У ВІДДІЛКУ ПОЛІЦІЇ	86
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.3А — ЗБІР ДОКАЗІВ: ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ — ТРАНСГЕНДЕРНИМИ ТА ІНТЕРСЕКС-ЛЮДЬМИ: СТАНДАРТИ ТА ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ	87
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.3Б — КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК	91
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.4А — ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ — ДОВЕДЕННЯ УПЕРЕДЖЕНОГО ВИБОРУ/МОТИВУ УПЕРЕДЖЕНОСТІ	92
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.4Б — ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ	95
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.5А — ВИЯВЛЕННЯ ІНДИКАТОРІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ	98
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.5Б — ВИЯВЛЕННЯ ІНДИКАТОРІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ	100
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.6 — ВАЖЛИВІСТЬ ДОВІРИ: РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ	104
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.7: — ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ	106
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.8 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ	109
ЙДЕМО ДАЛІ: КАРТУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ У ВАШОМУ КОНТЕКСТІ: РАМКИ ПОЛІТИКИ	111
ПЕРЕДУМОВИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ	111
РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	112
ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ	112
ЙДЕМО ДАЛІ 1: КАРТУВАННЯ ПРОГАЛИН	112
ЙДЕМО ДАЛІ 2: ДІЇ	113
РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ	115
ДОДАТОК 1: ЗРАЗОК ПОРЯДКУ ДЕННОГО ТРИДЕННОГО ТРЕНІНГУ	116
ДОДАТОК 2: ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕД ТРЕНІНГОМ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПОТРЕБ	118
ДОДАТОК 3: ОЦІНЮВАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ПІСЛЯ ТРЕНІНГУ	120

Вступ

■ Правоохоронці знаходяться на передньому краї системи кримінального правосуддя і є першими, до кого звертаються численні постраждалі від злочинів на ґрунті¹ нетерпимості.⁴ Без базових навичок виявлення та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей поліція не зможе забезпечити справедливості та захист для всіх постраждалих осіб, завоювати довіру ЛГБТІ-людей або сприяти справедливому та прозорому застосуванню національного законодавства про злочини на ґрунті нетерпимості.

■ Рада Європи тривалий час працює над підвищенням обізнаності про насильство за ознакою, включно із злочинами на ґрунті расизму, релігійної і гендерної нетерпимості, та злочинами проти ЛГБТІ-людей. Ключові резолюції Ради Європи та рекомендації Комітету міністрів, а також Парламентської асамблеї визнають особливу шкоду та вплив дискримінації та злочинів проти ЛГБТІ-людей, а також важливість підтримки постраждалих осіб, співпраці з громадянським суспільством та навчання співробітників та співробітниць правоохоронних органів та інших фахівців і фахівчинь системи кримінального правосуддя. Практика Європейського суду з прав людини однозначно вказує на важливість «розкриття» мотивації нетерпимості та ЛГБТІ-фобних мотивів і застерігає про наслідки невиконання цього: «злочини, вчинені з мотивів упередженості, неминуче розглядатимуться нарівні зі звичайними справами без таких обставин, а наслідкова байдужість буде рівнозначною офіційній мовчазній згоді або навіть пособництву злочинам на ґрунті нетерпимості».²

■ Цей посібник призначений головним чином для інструкторів та інструкторок поліції, але також може використовуватися слідчими, керівниками та керівницями, співробітниками та співробітницями поліції, які займаються злочинами на ґрунті нетерпимості, патрульними поліцейськими та працівниками й працівницями приватних охоронних структур, які працюють в країнах регіону Ради Європи, як ресурс для їхньої діяльності. Його мета — надати допомогу, інформацію та відповідні інструменти для проведення навчання щодо злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Він базується на стандартах Ради Європи, зокрема на Європейській конвенції з прав людини та відповідній прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, а також на інших міжнародних стандартах прав людини, законодавстві Європейського Союзу та вже наявних навчальних матеріалах для співробітників та співробітниць правоохоронних органів. Цей посібник доповнює «Посібник з поліцейської освіти з питань рівності та недискримінації»³ та «Посібник міжкультурних міст з питань громадської поліції»⁴.

■ Цей посібник базується на правозахисному підході та ґрунтується на експертних висновках та матеріалах. Перш за все, він орієнтований на постраждалих осіб та спільноти, оскільки визнає, що їхня довіра до правоохоронних органів і співпраця є ключовими для успіху розслідувань цих злочинів.

■ Навчання співробітників та співробітниць поліції є лише одним із елементів комплексного підходу до боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості. Системи реєстрації даних поліції повинні дозволяти фіксувати всі аспекти злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, а належна практика розслідування має підтримуватися офіційними протоколами та керівними принципами. Бувши ключовим партнером поліції, прокуратура також повинна проходити навчання, щоб можна було підготувати та успішно розпочати кримінальне переслідування злочинів на ґрунті нетерпимості. Нарешті, політичне керівництво, яке визнає специфічну шкоду, спричинену злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, і яке бере на себе зобов'язання забезпечити повне впровадження цього навчання, також має бути присутнім.

■ Цей посібник ґрунтується на стандартах Ради Європи щодо боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості та дискримінацією, а також на роботі та досвіді Відділу з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та самовираження, а також статевих ознак (SOGIESC) у наданні допомоги державам-членам у впровадженні ефективної політики, законодавства та практичних заходів для виявлення, розслідування та кримінального переслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей та захисту постраждалих від таких злочинів.

1. Див., зокрема, Рекомендацію CM/Rec(2010)5 Комітету міністрів державам-членам щодо заходів боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності; Рекомендацію CM/Rec(2024)4 Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті; Резолюцію 2048 (2015) Парламентської Асамблеї Ради Європи про дискримінацію трансгендерних осіб у Європі; Резолюцію 2191 (2017) Парламентської Асамблеї Ради Європи про заохочення прав людини та ліквідацію дискримінації щодо інтерсекс-осіб; та Резолюцію 2417 (2022) Парламентської асамблеї Ради Європи про боротьбу із зростаючою ненавистю до ЛГБТІ-людей в Європі.

2. Див. «Ідентоба та інші проти Грузії», 2015 р.

3. <https://rm.coe.int/manual-for-police-education-on-equality-and-non-discrimination-final-/1680ad3669>

4. <https://rm.coe.int/intercultural-cities-manual-on-community-policing/16809390a5>

Загальна інформація

Цей посібник складається з п'яти модулів і розділу для поглибленого вивчення («Йдемо далі»). Модулі містять різноманітні практичні завдання, які розбиті на чіткі кроки, включаючи конкретні вказівки щодо часу та інструкції про будь-яку необхідну підготовчу роботу.

Модуль 0 допомагає учасникам і учасницям зрозуміти роботу організацій громадянського суспільства (ОГС) та те, як поліція може найкраще працювати з ними для покращення реагування на постраждалих ЛГБТІ-людей. Він передбачає безпосередній внесок від організацій громадянського суспільства, які пояснюють послуги, які вони надають, зібрані ними дані та те, що вони дізналися про потреби постраждалих ЛГБТІ-людей. Учасники й учасниці матимуть можливість попрацювати разом із представниками і представницями громадянського суспільства, щоб визначити сфери для покращення та можливості для спільної роботи.

Модуль 1 зосереджується на важливості лідерства поліції та її відданості успішному проведенню тренінгів щодо злочинів на ґрунті нетерпимості. Матеріал дозволяє з самого початку розглянути вплив таких злочинів на ЛГБТІ-людей та дає учасникам і учасницям можливість дізнатися про ширший контекст дискримінації та упередженості, з якими стикаються ЛГБТІ-люди в усьому регіоні Ради Європи.

Модуль 2 допомагає учасникам і учасницям розвинути розуміння ключових понять, зокрема: сексуальна орієнтація; гендерна ідентичність; гендерне самовираження та статеві ознаки; злочин на ґрунті нетерпимості; а також ширші поняття: гомофобія; лесбофобія; біфобія; трансфобія; інтерсексфобія; стереотипи та дискримінація. Це створює основу для більш технічної спрямованості розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості, що розглядається в четвертому модулі.

Модуль 3 включає вправи, які зміцнюють опору співробітників та співробітниць правоохоронних органів на стандарти та принципи прав людини в їхніх зусиллях щодо ефективного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Матеріали модуля містять огляд міжнародних стандартів Ради Європи та інших міжнародних стандартів у сфері прав людини, а також пояснюють їх значення для застосування норм чинного законодавства України під час запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості.

Модуль 4 зосереджується на підході до розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, орієнтованому на постраждалу особу, і ключових навичках, необхідних для збору доказів мотивації упередження, ключового компонента, який відрізняє злочини на ґрунті нетерпимості від звичайних злочинів. Особлива увага зосереджена на розгляді унікальних потреб трансгендерних і небінарних людей, постраждалих від злочинів. Нарешті, учасникам і учасницям пропонується взяти на себе виклик взаємодії з місцевою ЛГБТ-спільнотою в контексті їхніх поточних взаємовідносин.

Розділ «Йдемо далі» є факультативною, заключною частиною, яка має на меті допомогти учасникам і учасницям у визначенні проблем, які можуть перешкоджати впровадженню результатів тренінгу на національному рівні, та використати підхід, орієнтований на вирішення таких проблем. Учасникам і учасницям пропонується відобразити власний національний контекст, включаючи прогалини та можливості, на основі ключових елементів, необхідних для комплексного підходу до злочинів на ґрунті нетерпимості, таких як: правова база; системи реєстрації злочинів на ґрунті нетерпимості; наявність або відсутність посібників та керівних принципів; тренінги/навчання; та спеціалізовані послуги підтримки постраждалих осіб.

ПРИМІТКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС)

Організації громадянського суспільства (ОГС) є ключовим партнером поліції в її зусиллях зрозуміти та ефективно реагувати на злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Їхня роль є центральною не лише у моніторингу злочинів на ґрунті нетерпимості та підтримці постраждалих осіб, але й у наведенні мостів між поліцією та ЛГБТІ-людьми, яка надто часто залишається відчуженою від правоохоронних органів через історичну недовіру чи культурні бар'єри. Саме з цієї причини Рада Європи залучила ключові ОГС до розробки та створення цього посібника, і ми глибоко цінуємо їхню співпрацю та відданість.

ОГС також є чудовим ресурсом для поліції як служба підтримки постраждалих осіб, партнер з навчання, а також джерело даних та інформації про поширеність і вплив злочинів на ґрунті нетерпимості. Відповідно, кожен модуль посібника містить конкретні рекомендації для правоохоронних органів щодо того, як використовувати експертний досвід та знання організацій громадянського суспільства. До того ж Модуль 0 спеціально зосереджений на тому, як найкраще співпрацювати з ОГС для ефективного виявлення та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості, а також підтримки постраждалих осіб.

Розвиток добрих стосунків між поліцією та ОГС є взаємовигідним. Тісна співпраця з ними — найкращий спосіб отримати цінну інформацію про потреби, проблеми та виклики, з якими стикаються ЛГБТІ-люди, що особливо необхідно там, де окремі представники та представниці спільноти можуть відчувати дискомфорт або небезпеку при безпосередньому зверненні до органів влади. Водночас ОГС виступають як канал комунікації, який забезпечує правильне розуміння та врахування реалій спільноти.

Крім того, ОГС можуть використовувати цей посібник як адвокаційний ресурс, щоб заохочувати правоохоронні органи на центральному, регіональному та територіальному рівнях до проведення тренінгів із реагування на злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей та їхнього розслідування. Належна й ефективна відповідь поліції на такі правопорушення має базуватися на «трикутнику взаємної довіри» між правоохоронцями, ОГС та спільнотою. Для цього необхідно застосовувати справді спільний, партнерський підхід.

ЯК КОРИСТУВАТИСЯ ЦИМ ПОСІБНИКОМ: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Цей посібник розроблено таким чином, щоб забезпечити максимальну гнучкість тренерів і тренерок. Цей посібник є допоміжним інструментом для структурування та адаптації навчання відповідно до конкретних потреб кожного контексту. Він призначений насамперед для тренерів і тренерок, оскільки його зміст включає приклади, керівні принципи та ресурси, спрямовані на полегшення підготовки, проведення та оцінювання тренінгів.

Заходи та модулі слід вибирати відповідно до складу учасників та учасниць, потреб організації чи установи, яка проводить тренінг та інших конкретних вимог, наприклад, часових обмежень. Крім того, тренери повинні враховувати нормативно-правову базу, що діє в країні, де проходитиме навчання. Кожен модуль має бути адаптований до місцевих нормативних актів, включаючи закони про злочини на ґрунті нетерпимості та будь-які адміністративні рамки, спрямовані на боротьбу з ними. Такий підхід забезпечує, що учасники та учасниці отримають всебічне та контекстно-специфічне розуміння законодавчої бази, яка безпосередньо впливає на судове переслідування та запобігання злочинам на ґрунті нетерпимості в їхній країні, а також інформацію та підтримку, які надаються постраждалим особам.

Для зручності в Додатку 1 можна знайти зразок порядку денного триденного тренінгу. Щоб забезпечити достатній час та залученість для досягнення ключових результатів навчання, наполегливо рекомендується дотримуватися триденного порядку денного. Також рекомендується, щоб тренери ознайомилися з посібником перед тим, як вони завершать розробку порядку денного, щоб переконатися, що обрано ті модулі та активності, які найбільше підходять для їхнього місцевого контексту.

Ще одним ключовим аспектом успішного тренінгу є попереднє знайомство з аудиторією. Тренер має зібрати інформацію про попередні знання учасників та учасниць, їхній професійний досвід та рівень взаємодії з ЛГБТІ-людьми. Наприклад, навчання поліцейських, які не мають досвіду роботи з меншинами, відрізняється від навчання фахівців і фахівчинь, які вже мають такий досвід. Тому ключовим є адаптація рівня та фокусу навчання до конкретних потреб групи.

З цією метою рекомендується провести попереднє оцінювання, можливо, через онлайн-форму, перед підготовкою тренінгу. Це оцінювання дозволить тренерам розробити відповідні та актуальні заняття, не лише забезпечуючи ефективніше навчання, але й оптимізуючи час та ресурси, виділені на проведення тренінгу. Зразок анкети можна знайти в Додатку 2.

Підсумовуючи, можна сказати, що цей посібник не лише надає практичні інструменти для тренерів і тренерок, але й встановлює гнучку методологію, яка, доповнена попередніми знаннями учасників та учасниць та врахуванням місцевого законодавства, дозволяє проводити спеціалізований тренінг з врахуванням всіх потреб, який максимізує його вплив та сприяє більш ефективному та професійному реагуванню на злочини на ґрунті нетерпимості та дискримінацію.

Модуль 0: Співпраця з організаціями громадянського суспільства (ОГС)

Примітка для тренерів і тренерок:

Цей модуль включено на початку Посібника як Модуль 0, тому що він може допомогти тренерам навчитися спілкуватися та співпрацювати з ЛГБТІ-організаціями громадянського суспільства (ОГС) під час проведення тренінгу, а також в їхніх зусиллях із запобігання злочинам на ґрунті нетерпимості та реагування на них. Проте його не слід включати в порядок денний тренінгу як перший модуль курсу. Замість цього тренерам слід: А) інтегрувати його зміст та завдання наскрізно, оскільки більшість тем курсу значно вииграє від залучення представників та представниць ОГС, і Б) розпочати курс з Модуля 1, який пояснює, чому цей тренінг важливий для співробітників та співробітниць поліції. Ви знайдете рекомендований порядок денний триденного курсу в кінці цього посібника (Додаток 1).

ВСТУП

Рада Європи давно вважає громадянське суспільство «життєво важливим компонентом європейського суспільства та важливим і незамінним елементом демократії»⁵. Окрім оцінки заходів боротьби з расизмом та ксенофобією, Рада та її інституції, включаючи Європейську комісію проти расизму та нетерпимості (ЕКРН) і Комісара з прав людини, спеціально відстежують прогрес на національному рівні у боротьбі з дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та самовираження, а також статевих ознак. Вони шукали та поклалися на дані організацій громадянського суспільства (ОГС) для підготовки своїх звітів по країнах та візитів для оцінки стану дискримінації та прав людини на національному рівні. Ретельно розглядаються дані про злочини на ґрунті нетерпимості, зібрані громадянським суспільством, а також оцінка ОГС ефективності діяльності поліції та інших органів у реагуванні на цей тип насильства.

Організації громадянського суспільства (ОГС) часто є першою точкою контакту для постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості. Багато з них надають істотну емоційну, практичну, юридичну та іноді медичну підтримку. Таким чином, вони є ключовим ресурсом для поліції та можуть допомогти їй зрозуміти справжній вплив злочинів на ґрунті нетерпимості на постраждалих осіб та їхні спільноти. Дуже часто підтримка, яку надають ОГС, збільшує шанси на те, що постраждалі особи будуть співпрацювати зі слідством і продовжуватимуть брати участь у процесі кримінального правосуддя.

Співпрацювати не завжди легко. у деяких випадках між громадянським суспільством та поліцією може виникнути взаємна недовіра. Проте відповідальність за налагодження зв'язків з ОГС та побудову довірливих відносин із ризиковими спільнотами лежить на поліції. Хоча ОГС можуть бути, і часто показують себе, проактивними у налагодженні контактів з поліцією для встановлення співпраці, цього не слід очікувати чи сприймати як належне. Цей модуль допомагає учасникам і учасницям зрозуміти роботу ОГС та те, як поліція може найкраще співпрацювати з ними, щоб покращити реагування на постраждалих осіб. Він передбачає безпосередній внесок від організацій громадянського суспільства, які пояснюють послуги, які вони надають, зібрані ними дані та те, що вони дізналися про потреби постраждалих ЛГБТІ-людей. Учасники й учасниці матимуть можливість попрацювати разом із представниками і представницями громадянського суспільства, щоб визначити сфери для покращення та можливості для співпраці.

Наполегливо рекомендується включати цей модуль у тренінги, якщо громадянське суспільство ще не було залучено. Цей модуль також може бути проведений на базі організації громадянського суспільства. Це дасть учасникам і учасницям можливість безпосередньо познайомитися з організацією, що ще більше підкреслить важливість того, що ОГС є ключовим партнером у розумінні та протидії злочинам проти ЛГБТІ-людей, а також створить нові питання та можливості для взаємодії.

Міцні стосунки з громадянським суспільством можуть покращити знання та розуміння поліцією питань ЛГБТІ-людей та реалій злочинів на ґрунті нетерпимості, покращуючи здатність поліції як розслідувати, так і запобігати їм. Водночас партнерство з ОГС є ключовим для покращення відносин з місцевими спільнотами та їхньої довіри до поліції.

5. Резолюція CM/Rec(2016)3 «Статус участі міжнародних неурядових організацій у Раді Європи»

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці:

- ▶ зрозуміють, що громадянське суспільство може запропонувати для покращення розслідування та обліку злочинів на ґрунті нетерпимості;
- ▶ зможуть звертатися до місцевих організацій громадянського суспільства для спільної роботи над вирішенням проблеми злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей;
- ▶ зможуть планувати спільні заходи з громадянським суспільством.

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ

- ▶ 0.1 Що таке організації громадянського суспільства, як вони можуть допомогти, як ми можемо співпрацювати?
- ▶ 0.2 «Бути на їхньому місці: що мені потрібно і що я можу зробити?»
- ▶ 0.3 Побудова ефективних відносин зі спільнотами
- ▶ 0.3a Діяльність поліції у Міжнародний день боротьби з гомофобією: справа «М.С. та А.С. проти Румунії» в Європейському суді з прав людини
- ▶ 0.3b Побудова позитивних стосунків між поліцією та ЛГБТІ-людьми

АКТИВНІСТЬ 0.1 — ЩО ТАКЕ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС) І ЯК ВОНИ МОЖУТЬ ДОПОМОГТИ?

1. Перед виконанням завдання:

- Дослідіть відповідні національні, регіональні та місцеві ОГС, які працюють над проблемою злочинів на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ-людей в місті чи країні, де проводиться тренінг. Зберіть назви, контактні дані та короткий опис їхньої роботи та послуг. Додайте цю інформацію до Роздаткового матеріалу 0.1 (у розділі про EL*С; IGLYO; ILGA-Europe; OII-Europe; та TGEU).
- Визначте принаймні одну відповідну ОГС для проведення презентаційної частини цієї активності. в ідеалі ОГС повинні мати якісний досвід роботи у сфері моніторингу злочинів на ґрунті нетерпимості та/або підтримки постраждалих осіб. Можливо ви захочете проконсультуватися з національними експертами щодо питань злочинів на ґрунті нетерпимості або міжнародними ОГС (такими як EL*С; IGLYO; ILGA-Europe; OII-Europe; та TGEU), щоб визначити відповідну організацію для контакту. Виділіть час, щоб заздалегідь спланувати заняття з громадськими організаціями. Перегляньте план заняття, узгодьте ключову інформацію та визначте будь-які чутливі моменти, які можуть виникнути під час тренінгу. Наприклад, може бути особливо чутлива справа, коли поліцію звинувачують у неналежному поводженні з постраждалими особами та/або їхніми прихильниками. Заздалегідь узгодьте найкращий спосіб ведення дискусій щодо таких справ чи проблем. Пам'ятайте, що **загальна мета** цієї сесії — прямо та чесно визначити будь-які **проблеми та напружені стосунки між ОГС та поліцією**, але залишатися зосередженими на рішеннях та способах, за допомогою яких поліція та ОГС можуть продуктивно співпрацювати в майбутньому.

Презентація повинна охоплювати такі ключові моменти:

- робота ОГС;
- згадка про інші ОГС, які працюють над цією проблемою та потенційно можуть співпрацювати з поліцією, наприклад у підвищенні обізнаності щодо злочинів на ґрунті нетерпимості та механізмів повідомлення про них; обмін інформацією; або наданні правової чи психосоціальної підтримки постраждалим особам;
- вплив злочинів на ґрунті нетерпимості на постраждалих осіб, можливо, включаючи практичний кейс або особисту історію;
- думки та висновки щодо прогалин у законах або їхньому впровадженні;
- дані про злочини на ґрунті нетерпимості, які стосуються ЛГБТІ-людей, зафіксовані запрошеними ОГС або іншою партнерською організацією; деякий аналіз того, як вони співвідносяться з даними поліції та чому можуть бути розбіжності (наприклад, постраждалі особи можуть не повідомляти в поліцію, можливо, ОГС і поліція використовують різні критерії тощо);
- огляд їхньої методології обліку та оцінка того, наскільки надійними є їхні дані щодо злочинів на ґрунті нетерпимості;
- причини, чому постраждалі особи не повідомляють про злочини в поліцію;

- h. рекомендації щодо того, як поліція може найкраще співпрацювати з постраждалими ЛГБТІ-людьми та підтримувати їх;
 - i. пропозиції щодо того, як ОГС та поліція можуть краще співпрацювати.
2. Почніть заняття з короткого мозкового штурму, запитуючи учасників та учасниць, що вони знають про роботу ОГС на міжнародному, національному та місцевому рівнях.

Під час обговорення ви **можете запропонувати деякі ідеї**:

ОГС можуть:

- ▶ бути великими міжнародними організаціями, які працюють над низкою питань, включаючи злочини на ґрунті нетерпимості та ширші питання прав людини, наприклад Amnesty International або Human Rights Watch
 - ▶ Спеціалізуватися на питаннях та правах ЛГБТІ-людей, наприклад EL*С, IGLYO, ILGA-Europe, OII-Europe та TGEU
 - ▶ Займатися різноманітною діяльністю, включаючи моніторинг, звітування та підвищення обізнаності щодо злочинів на ґрунті нетерпимості,
 - ▶ надавати дані та інформацію міжнародним організаціям, включаючи Раду Європи, про національну ситуацію щодо злочинів на ґрунті нетерпимості,
 - ▶ надавати безпосередню підтримку постраждалим особам від злочинів на ґрунті нетерпимості та допомагати їм повідомляти поліцію про правопорушення, якщо вони дадуть на це згоду.
3. Зверніть увагу учасників та учасниць на Роздатковий матеріал 0.1, у якому перераховано деякі відповідні міжнародні та національні ОГС, які працюють над проблемами, пов'язаними зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей.
4. Запросіть представників та представниць громадських організацій виступити з презентацією.
5. Після презентації проведіть сесію запитань та відповідей.
6. Поділіться Роздатковим матеріалом 0.4 з учасниками та учасницями. Поясніть, що вони можуть отримати більше інформації на ці теми з перелічених там джерел.

АКТИВНІСТЬ 0.2 — БУТИ НА ЇХНЬОМУ МІСЦІ: ЩО МЕНІ ПОТРІБНО І ЩО Я МОЖУ ЗРОБИТИ?

Це заняття слід проводити **із залученням ОГС**. Воно може відбуватися безпосередньо після презентацій ОГС.

1. Перед заняттям візьміть п'ять аркушів фліпчарту та напишіть наступне:
- Сторінка 1: «Що потрібно постраждалим (ЛГБТІ) особам?»
 - Сторінка 2: «Що потрібно поліції?», «Що може зробити поліція?»
 - Сторінка 3: «Що потрібно організаціям громадянського суспільства?», «Що можуть зробити ОГС?»
 - Сторінка 4: «Що потрібно прокурорам?», «Що можуть зробити прокурори?»
 - Сторінка 5: «Що потрібно міністерствам?», «Що можуть зробити міністерства?»
2. Розвісьте сторінки по кімнати та роздайте ручки.
3. Представте заняття. Поясніть, що мета цього заняття полягає в тому, щоб учасники й учасниці:
- ▶ зрозуміли точки зору різних осіб та організацій, які працюють над вирішенням проблеми злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей; та
 - ▶ детально розглянули підхід, орієнтований на постраждалих осіб
4. Розділіть групу на п'ять менших груп. Попросіть їх витратити 5–7 хвилин на заповнення таблиць від першої особи. Наприклад, для чарту про постраждалих осіб вони мають написати: «Як постраждала особа (наприклад, трансгендерна секс-працівниця/людина з інвалідністю, лесбійка/нелегальний мігрант-гей) мені потрібно...»/«Як поліцейський, який отримує заяву/розслідує справу/надає підтримку постраждалим особам/як співробітник зі зв'язків із громадськістю, я можу...». Слід підкреслити, що, хоча є речі, які постраждалі особи можуть зробити, щоб покращити реагування на злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (наприклад, повідомляючи про злочин та залишаючись залученими до процесу кримінального правосуддя), на них не слід чинити тиск, щоб вони робили те, що їм не подобається. Зауважте, що в цьому сенсі їхня роль повністю відрізняється від ролі поліції, громадських організацій, урядових міністерств чи органів з питань рівності, кожен з яких несе відповідальність за вжиття конкретних заходів. Поясніть, що саме тому сторінка про постраждалих осіб відрізняється від інших сторінок.

5. Скажіть їм, що після закінчення 7 хвилин один учасник або учасниця групи залишиться, а решта групи перейде до наступного фліпчарту. Група проведе 5–7 хвилин біля наступного фліпчарту, а людина, яка залишиться, пояснює, що написала їхня група, використовуючи ті самі слова. «Як постраждалий особі, мені потрібно...»/«Як поліцейський, я можу...» тощо. Потім група визначить все, чого бракує, і додасть це до списку.

6. Після закінчення 7 хвилин інша людина залишиться, а решта групи піде далі. Група проведе ще 5–7 хвилин біля фліпчарту та вислухає, як учасник, що залишився, пояснює, що написано в таблиці. Група доповнить список, а інша людина залишиться пояснювати наступній групі. Продовжуйте таким чином, доки всі групи не відвідають усі фліпчарти.

7. Попросіть усіх повернутися до великої групи для обговорення підсумків. Запитайте їх, що вони дізналися під час цієї активності, що їх здивувало і що вони винесуть для себе. Визначте та зафіксуйте ключові дії, які можна здійснити в найближчому або середньостроковому майбутньому для задоволення визначених потреб у партнерстві між поліцією, ОГС та іншими установами.

АКТИВНІСТЬ 0.3 — ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНИХ ВІДНОСИН ЗІ СПІЛЬНОТАМИ

Ця активність складається з двох частин. Перша (0.3а) передбачає розгляд практичного кейсу, щоб визначити вивчені уроки та те, що можна зробити по-іншому. Друга (0.3б) — це мозковий штурм, під час якого учасники й учасниці визначають конкретні заходи, які можна вжити на національному рівні для покращення відносин між поліцією та ЛГБТІ-спільнотами. Як і в інших активностях у цьому модулі, **настійно рекомендується залучати до цих видів діяльності представників та представниць ОГС.**

Активність 0.3а — Діяльність поліції у Міжнародний день боротьби з гомофобією: справа «М.С. та А.С. проти Румунії» в Європейському суді з прав людини

Примітка для тренерів і тренерок:

Іноді легше обговорити справи, які не пов'язані з країною, в якій проходить тренінг, оскільки це викликає менший спротив і з меншою імовірністю буде інтерпретовано як критика. Проте якщо це доречно до тренінгу, цю активність можна замінити подібною вправою, зосередженою на справі, що мала місце в країні проведення тренінгу. Необхідно враховувати внески місцевих ОГС.

За можливості розгляньте використання задокументованого українського кейсу замість або поряд зі справою «М.С. та А.С. проти Румунії» — це посилить зв'язок між активністю та реальним досвідом учасників і учасниць. Зокрема, можна використати:

- справу «Кісь і Левчук проти України» (ЄСПЛ, 2026) — детально розглянуту в Роздатковому матеріалі 3.3 та Активності 3.4 цього посібника;
- реальні кейси платформи «BARTOBI» (Gender Stream), зокрема випадок нападу на ЛГБТІ-активісток в Івано-Франківську (2026), використаний у Роздатковому матеріалі 4.2а.

1. Перед початком заняття візьміть два аркуші паперу для фліпчарту. На аркуші 1 напишіть «Що пішло не так?». На аркуші 2 напишіть «Що можна було б зробити інакше?»

2. Розділіть учасників та учасниць на малі групи. Якщо присутні представники та представниці громадських організацій, переконайтеся, що вони змішані із співробітниками та співробітницями поліції. Попросіть учасників та учасниць прочитати практичний кейс, пам'ятаючи про ці запитання. Поясніть, що мета цього завдання полягає не в тому, щоб призначити винних. Зазначте, що багато країн у регіоні Ради Європи стикалися з подібними викликами. Наголосіть, що ви зосереджуєтесь на цій конкретній справі тому, що вона дійсно мала місце та порушує спільні проблеми, з якими стикаються поліція та громади.

3. Роздайте учасникам і учасницям Роздатковий матеріал 0.2 та дайте їм кілька хвилин на ознайомлення з практичним кейсом. Попросіть учасників та учасниць дати короткі відповіді на два запитання.

4. Поверніть учасників та учасниць у великі групи, щоб поділитися своїми відповідями. Під час обговорення того, що пішло не так, переконайтеся, що висвітлено такі проблеми:

- ▶ Учасники й учасниці отримали травми після маршу, навіть дотримуючись інструкцій щодо одягу та маршрутів
- ▶ Реакція поліції на постраждалих була неналежною (наприклад, правоохоронці висловлювали здивування, що постраждалі особи були «заможними», та відмовляли їх від подальшого просування справи)
- ▶ Незадовільна комунікація з постраждалими особами щодо справи, що також може підірвати довіру ширшої ЛГБТІ-спільноти (наприклад, організації АСЕРТ доводиться тричі звертатися до поліції, щоб дізнатися, що відбувається зі справою)

- ▶ Є докази недостатнього планування до заходу щодо захисту учасників та учасниць до, під час та після заходу
- ▶ Перегляд процедур безпеки перед заходом, щоб переконатися, що учасники й учасниці будуть у безпеці до, під час і після нього
- ▶ Навчання поліції тому, як делікатно та ефективно опитувати осіб, постраждалих від гомофобних нападів, та взаємодіяти з ними
- ▶ Поліпшення збору доказів для потенційного притягування до відповідальності нападників.

Примітка для тренерів і тренерок:

Переконайтеся, що це обговорення не заглиблюється надто детально в питання розслідування, які розглядаються в Модулі 4.

- ▶ Поліпшення комунікації з постраждалими особами та спільнотами після інцидентів
- ▶ Посилення співпраці між поліцією та громадянським суспільством до і після інциденту

Активність 0.36 — Побудова позитивних стосунків між поліцією та ЛГБТІ-людьми

Примітка для тренерів і тренерок:

Не всі ці ідеї будуть доречними в кожному контексті. Важливо адаптувати запитання до контексту. Наприклад, може статися так, що немає ЛГБТІ-асоціації в складі правоохоронних органів, або ж немає відкрито ЛГБТІ-поліцейських. Можливо, на цьому етапі реалістичними є лише дуже невеликі кроки до покращення відносин між поліцією та громадянським суспільством. Це не проблема. Визначення та реалізація навіть одного невеликого кроку може бути значним досягненням і закласти основу для більш суттєвих покращень у майбутньому. Розгляньте можливість участі представників та представниць ОГС у підготовці та проведенні цієї активності, щоб адаптувати її відповідно до потреб.

Крок перший: Оцінювання

1. На цьому кроці учасники й учасниці оцінюють поточні відносини між поліцією та ЛГБТІ-людьми. Це один із найскладніших кроків, що вимагає відвертості та чесності. Якщо попередні два заняття пройшли успішно, то ймовірність отримати точну і конструктивну оцінку стану відносин між поліцією та ЛГБТІ-людьми більша.

Крок другий: Планування

2. Попросіть учасників та учасниць переглянути Роздатковий матеріал 0.3 та узгодити принаймні два кроки, які можна зробити найближчим часом.

Крок третій: Виконання

3. Попросіть учасників та учасниць чітко сформулювати, як будуть реалізовані ці кроки і ким саме. Якщо учасники й учасниці визначили перешкоди, які знаходяться поза їхнім контролем (наприклад, відсутність законодавчої бази, недостатня політична підтримка), заохочуйте їх визначити, як ці перешкоди можна подолати, та нагадайте, що це питання буде розглянуто знову в наступному модулі.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.1 — НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НАД ПРОБЛЕМОЮ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

Примітка для тренерів і тренерок:

Цей роздатковий матеріал слід надати учасникам і учасницям на початку тренінгу. Їх слід заохочувати використовувати цей список як ресурс у своїй повсякденній роботі.

Це **приклад** організацій громадянського суспільства (ОГС), які працюють над проблемою злочинів на ґрунті нетерпимості на міжнародному та національному рівнях. Приділіть час, щоб ознайомитися з їхніми вебсайтами. Ви дізнаєтеся про злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей в інших країнах, як з ними борються та як надається підтримка постраждалим особам.

Національні організації, які працюють над проблемою злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей

Примітка для тренерів і тренерок:

ГО Gender Stream збила інформацію про українські громадські організації, які працюють над проблемою злочинів на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ-людей, в єдиному ресурсі — інтерактивній мапі за посиланням <https://genderstream.org/mapa/>. Там зазначені назви організацій, їхні контактні дані, регіон діяльності та короткий опис послуг, які вони надають. Перш ніж проводити тренінг, рекомендуємо ознайомитися з цим переліком, щоб визначити, яка організація може долучитися до заняття у вашому місті чи регіоні, та за потреби звернутися до неї для узгодження участі.

Примітка для тренерів і тренерок:

Контактні особи можуть змінюватися, тому перед тренінгом рекомендуємо звірити актуальні контакти безпосередньо на вебсайтах організацій або через мапу Gender Stream (genderstream.org/mapa).

ГО «ГРОМАДСЬКИЙ РУХ «ДЖЕНДЕР СТРИМ»

genderstream.org

Gender Stream — українська громадська організація, що працює над протидією дискримінації та злочинам на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ-людей. Організація координує тренінги для працівників і працівниць поліції та інших фахівців і фахівчинь, здійснює адаптацію міжнародних навчальних матеріалів до українського правового та практичного контексту. Gender Stream веде інтерактивну мапу українських ЛГБТІ-організацій (genderstream.org/mapa), яка слугує ресурсом для пошуку партнерських організацій по всій країні.

Громадська організація «RESISTANCE»

instagram.com/resistance.ngo

«Resistance» - українська громадська організація, заснована у 2022 році, яка працює для підтримки трансгендерних та небінарних людей в Україні. Організація виникла на початку повномасштабного вторгнення як ініціативна група, що працювала з евакуацією та прихистком транс людей, зокрема у партнерстві з «Gender Stream». Згодом «Resistance» розширила свою діяльність і стала сталою організацією, створеною та керованою представниками та представницями транс та небінарної спільноти.

Основні напрями роботи організації включають психологічну підтримку, інформаційну підтримку з питань медичного та юридичного гендерного переходу, адвокацію прав трансгендерних і небінарних людей, освітню діяльність, а також роботу з батьками трансгендерних людей.

Громадська організація «ТОЧКА ОПОРИ ЮА»

www.t-o.org.ua

«Точка опори» — українська громадська організація, що працює над захистом прав ЛГБТІК+ людей, документуванням випадків дискримінації та злочинів на ґрунті нетерпимості, а також розвитком недискримінаційної політики й підготовкою практичних рекомендацій для державних органів.

Національний ЛГБТІ-консорціум

lgbti-consortium.org.ua

Національний ЛГБТІ-консорціум — об'єднання чотирьох українських організацій, що працює для забезпечення громадянської рівності та благополуччя українських ЛГБТІ-людей, людей, що практикують секс із чоловіками (ЧСЧ), та трансгендерних людей. Консорціум веде моніторинг правового становища спільноти.

Правозахисний ЛГБТ-Центр «Наш Світ»

gay.org.ua

«Наш Світ» — одна з найдавніших українських ЛГБТ-організацій, що надає всебічну правову підтримку представникам ЛГБТІК-спільноти у питаннях захисту прав та основних свобод людини. Центр координує роботу активістів і активісток з моніторингу дотримання прав людини щодо ЛГБТІК-людей в Україні, готує щорічні аналітичні звіти про соціальне, правове та політичне становище ЛГБТІ-людей, а також проводить дослідження громадської думки спільно з Київським міжнародним інститутом соціології.

ГО «Інсайт»

insight-ukraine.org

«Інсайт» — громадська організація, яка здійснює правозахисну та просвітницьку діяльність, надає допомогу та підтримку ЛГБТІ-людям. Організація має сім представництв по всій Україні: у Києві (головний центр), Луцьку, Чернівцях, Запоріжжі, Тернополі, Львові, Житомирі. Основні напрямки діяльності: адвокація, юридична підтримка, психологічна та медична підтримка, допомога трансгендерним людям, просвітницька робота, протидія гендерно зумовленому насильству, гомофобії та трансфобії.

Міжнародні організації громадянського суспільства, які працюють над проблемою злочинів на ґрунті нетерпимості

Eurocentralasian Lesbian* Community (EL*С) — Євро-Центральноазійська лесбійська спільнота

lesbiangenius.org

Євро-Центральноазійська лесбійська* спільнота — EL*С — це лесбійська феміністична та інтерсекційна мережа. Вона об'єднує сотні індивідуальних та організаційних членів. Головна мета EL*С — відстоювати численні потреби, пов'язані з правами, видимістю та добробутом лесбійок по всій Європі та Центральній Азії. EL*С визнає та підтримує необхідність створення просторів, де голоси лесбійок будуть почуті, включення лесбійських питань до всіх обговорень та політик, що формують їхнє життя, а також забезпечення видимості лесбійок у складних умовах. у рамках своєї діяльності з боротьби проти гендерно зумовленого насильства та злочинів на ґрунті нетерпимості проти лесбійок, EL*С опублікувала кілька звітів про лесбофобію. у 2022 році EL*С запустила Обсерваторію з питань лесбофобії.

European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA-Europe) — Європейське регіональне відділення Міжнародної асоціації лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсекс-людей

ilga-europe.org

ILGA-Europe є незалежною міжнародною парасольковою організацією, яка працює заради створення світу, у якому кожна ЛГБТІ-людина є вільною, рівною та у безпеці, шляхом надання ресурсів та об'єднання спільнот, стимулювання політичних змін та посилення голосів. ILGA-Europe стежить за тим, як країни-члени Ради Європи виконують свої різноманітні зобов'язання, і співпрацює зі своїми членами на національному рівні для сприяння обґрунтованій адвокації, яка підтримує прийняття законодавства та політик.

ILGA-Europe працює над заохоченням навчання співробітників та співробітниць поліції, прокурорів, суддів та юристів, сприяє збору доказів злочинів та інцидентів на ґрунті нетерпимості своїми членськими організаціями та допомагає членам розвинути свій потенціал у цьому аспекті. Нарешті, організація підтримує та допомагає у розгляді справ у європейських судах та у виконанні судових рішень.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.2 — ОГЛЯД СПРАВИ «ЕСПЛ М.С. ТА А.С. ПРОТИ РУМУНІЇ»

Цей роздатковий матеріал містить огляд справи «М.С. та А.С. проти Румунії» відповідно до цілей тренінгу. Щоб отримати повну інформацію про справу, відвідайте вебсайт Суду <https://goo.gl/sHMXb4>.

Що сталося

3 червня 2006 р. заявники взяли участь у щорічному прайд-марші в Бухаресті. Його організувала АСCEPT, ЛГБТІ-організація, яка виступає за зміни законодавства для захисту прав ЛГБТІ-людей та надає прямі послуги ЛГБТІ-спільноті. Марш відбувався під охороною поліції. Декількох людей, які активно висловлювали своє несхвалення щодо прайд-маршу, зупинила поліція. Їх сфотографували, а їхні документи перевірили та зафіксували.

Близько 19:00, після закінчення маршу, заявники та четверо інших учасників та учасниць залишили місце проведення заходу, використовуючи маршрути та транспортні засоби, рекомендовані владою в інструкціях, підготовлених організаторами для учасників та учасниць маршу. Як рекомендовано в тій самій листівці, вони не носили жодного помітного одягу чи значків, які б ідентифікували їх як учасників та учасниць маршу.

Після того, як вони сіли в потяг метро, на них напала група з шести молодих чоловіків та однієї жінки в худі. Нападники підійшли безпосередньо до постраждалих осіб і почали бити їх кулаками та ногами по головах та обличчях. Вони також розгойдувалися на металевих поручнях над головою, завдаючи ударів ногами постраждалим особам. Під час нападу вони кричали: «Ви, педики, їдьте до Нідерландів!» (*Poronariilor, duceți-vă în Olanda!*)

Постраждалих осіб загнали в куток вагона. Один із них намагався захистити інших своїм тілом, але другий заявник залишився незахищеним і зазнав кількох ударів.

Напад тривав близько двох хвилин. Виходячи з вагона, нападники знову вдарили першого заявника кулаком в обличчя.

Інші пасажирки під час нападу відійшли на протилежний бік вагона. Серед них був фотограф, який також був на марші. Постраждалі особи попросили його сфотографувати інцидент, що він і зробив. Через це нападники напали і на нього.

Розслідування поліції

Пізніше вночі з 3-го на 4-те червня 2006 р. постраждалі особи, включно із заявниками, та представник АСCEPT звернулися до поліції. Вони подали кримінальну скаргу на нападників і заявили, що напад було скоєно через сексуальну орієнтацію постраждалих осіб. Вони знову наголосили, що не мали жодних видимих знаків, які могли б видати той факт, що вони повертаються з прайд-маршу. Вони стверджували, що нападники ідентифікували їх на марші (оскільки вони не носили масок) і переслідували їх після цього з наміром завдати їм шкоди. Вони повідомили поліцію про образливі висловлювання під час нападу.

За словами заявників, поліцейські були здивовані, коли зрозуміли, що заявники та інші постраждалі особи, хоч і були геями, були заможними людьми з постійною роботою та відповідальними посадами. Вони намагалися відрадити їх від подання скарги, попереджаючи, що їм доведеться зіткнутися зі своїми агресорами в суді.

У зв'язку з реорганізацією в поліції матеріали справи передавали з одного відділку в інший, а 4 квітня 2007 р. її зареєстрували у відділку поліції метрополітену.

Оскільки виявилось, що у справі нічого не відбувається, заявники запитали інформацію про хід розслідування, надсилаючи листи через АСCEPT 25 вересня 2006 р., 28 березня 2007 р. та 20 липня 2011 р. 19 березня 2007 р. вони також поскаржилися до Міністерства внутрішніх справ на відсутність ефективного розслідування справи, але безрезультатно.

9 серпня 2011 р. у відповідь на запит заявників про надання інформації, поліція метрополітену повідомила їм, що вони не мають наміру порушувати кримінальне провадження, оскільки за цими ймовірними злочинами минув термін давності. Поліція пояснила, що розслідування було ускладнене тим фактом, що справа надійшла до відділку метрополітену через рік після подій. Крім того, всі дії, здійснені поліцією щодо встановлення ймовірних винуватців, виявилися безрезультатними.

4 жовтня 2011 р. прокуратура при Бухарестському районному суді Четвертого округу підтримала позицію поліції та ухвалила рішення про припинення розслідування. Рішення було надіслано додому першому заявнику 27 лютого 2012 р.

Запитання:

Що пішло не так?

Як можна було краще впоратися з ситуацією?

Що могло б піти краще, якби поліція та громадянське суспільство тісно співпрацювали до і після інциденту?

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.2 (АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ВАРІАНТ) — ОГЛЯД СПРАВИ «КІСЬ І ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»

Цей роздатковий матеріал містить огляд справи «Кісь і Левчук проти України» відповідно до цілей тренінгу. Це альтернативний варіант до Роздаткового матеріалу 0.2 про справу «М.С. та А.С. проти Румунії» — тренер може обрати, який кейс використати, або застосувати обидва для порівняння національного й міжнародного контексту. Щоб отримати повну інформацію про справу, зверніться до Роздаткового матеріалу 3.3 цього посібника.

Що сталося

У 2015 році двоє чоловіків — Зорян Кісь і Тимур Левчук — вирішили перевірити, як суспільство реагує на публічний прояв стосунків між одностатевою парою, і прогулювалися центром Києва, тримаючись за руки. Понад годину переважна більшість перехожих не реагувала на пару жодним чином.

Дійшовши до людної вулиці, чоловіки сіли на лавку, і один з них поклав голову на плече іншому. Через кілька хвилин до них підійшла група з 10–15 молодиків, які запитали, чи вважають вони себе патріотами. Чоловіки відповіли, що розуміють патріотизм дещо інакше — зокрема, як підтримку рівності.

Невдовзі молодики бризнули чоловікам в обличчя перцевим балончиком і кілька разів вдарили їх ногами. Перехожий зняв інцидент на відео та викликав поліцію.

Розслідування поліції

Попри наявність відеозапису нападу, значний суспільний резонанс та інформацію, яка могла сприяти встановленню одного з нападників, органи досудового розслідування не забезпечили ефективного розслідування можливого мотиву упередженості.

Кримінальне провадження за статтею 161 Кримінального кодексу України неодноразово закривалося поліцією. Розслідування тривало понад 10 років, хоча строки притягнення до відповідальності становили лише 5 років — справа так і не дійшла до суду.

9 квітня 2026 року Європейський суд з прав людини ухвалив рішення на користь заявників, встановивши порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя). Суд визнав, що держава не забезпечила ефективного розслідування насильства, яке могло бути вчинене з дискримінаційних мотивів.

Запитання

Що пішло не так?

Як можна було краще впоратися з ситуацією?

Що могло б піти краще, якби поліція та громадянське суспільство тісно співпрацювали до і після інциденту?

Примітка для тренерів і тренерок:

На відміну від справи «М.С. та А.С. проти Румунії», де ключовою проблемою була незадовільна комунікація поліції з постраждалими особами після події, у справі Кісь і Левчук центральна проблема — системна відмова правоохоронних органів довести розслідування до кінця протягом більш ніж десяти років, попри наявність відеодоказів. Це гарна нагода обговорити з учасниками тему процесуальної бездіяльності та її наслідків для довіри ЛГБТІ-спільноти до поліції.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.3 — ПОБУДОВА ВІДНОСИН МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТАМИ: КІЛЬКА МОЖЛИВИХ ПРАКТИЧНИХ КРОКІВ

Почніть з малого

Якщо це перший раз, коли поліція та громадські організації контактують, почніть з малого. Наприклад, організуйте неформальну зустріч, щоб кожна сторона могла дізнатися більше про роботу та діяльність іншої та визначити можливі шляхи співпраці.

Будьте практичними та зосередьтеся на взаємовигідній діяльності

Узгодьте точки контакту з обох сторін та надайте короткий опис того, що кожна сторона може зробити.

Узгодьте внесок ОГС у навчання поліції, зосередивши увагу на сферах знань, включно з підтримкою постраждалих осіб та розумінням впливу злочинів на ґрунті нетерпимості і потреб постраждалих осіб. ОГС також часто мають унікальний погляд на індикатори упередженості щодо ЛГБТІ-людей, які є важливими для розслідування та збору доказів.

Відвідайте офіси національних або місцевих ОГС, які працюють з ЛГБТІ-спільнотами.

Відвідайте місцеві ЛГБТІ-френдлі заклади, такі як бари та інші місця для соціальних зустрічей. Заплануйте цей візит заздалегідь, наголосивши, що вам цікаво дізнатися, як ідуть справи та чи були проблеми, які турбували спільноту.

Попросіть про зустріч, щоб обговорити конкретні інциденти, які виникли, та враження про те, чи збільшилася або змінилася частота цих інцидентів.

Попросіть ОГС взяти участь у розробці поліцейських інструкцій або протоколів. Це чудовий спосіб підвищити відповідність та якість цих документів з точки зору потреб постраждалих осіб, розуміння впливу злочинів на ґрунті нетерпимості та отримання свіжого погляду на індикатори упередженості.

Залишайтеся на постійному зв'язку

Регулярна взаємодія є важливою та формує сильні відносини, на які можна спиратися у складні часи (див. нижче).

Організуйте підбивання підсумків після конкретного, чутливого або резонансного інциденту

Помилки трапляються, і з них потрібно робити висновки. Уникайте закриття діалогу після складного інциденту, наприклад, насильства під час прайд-заходу, випадку неефективної роботи поліції або насильства з боку поліції. Тримайте канали зв'язку відкритими, навіть якщо виникла напруженість у зв'язку з конкретними інцидентами. Розгляньте можливість проведення неформальних зустрічей, на яких інциденти обговорюються конфіденційно, домовившись, що преса не буде залучена на першому етапі. Співпрацюйте з ОГС для сприяння підтримці постраждалих осіб, їхніх родин або спільноти у зв'язку з конкретними інцидентами.

Розвивайте свої досягнення

Хоча ви, можливо, почали з малого, завжди шукайте можливості для ширшої взаємодії. Можливо, система контактів працює добре. Можливо, настав час розглянути питання про тіснішу співпрацю щодо обговорення інцидентів та реагування на них. Ви можете бути готові обговорити анонімний обмін даними та інформацією. Можливо, ви зможете домовитися про систему перенаправлення для підтримки постраждалих осіб.

Забезпечте належне фінансування цієї роботи

Наприклад, ОГС часто виявляють, що, незважаючи на те, що їхня робота з моніторингу та підтримки постраждалих осіб є необхідною, також відчувається брак ресурсів. Там, де це можливо, поліції важливо знайти фінансові ресурси для роботи, на яку вона покладається.

Чітко визначте, чого можна, а чого не можна досягти з обох сторін

Наприклад, організація громадянського суспільства не може гарантувати, що постраждала особа повідомить про злочин або візьме участь у кримінальному правосудді. Так само поліція не може гарантувати, що кримінальне переслідування буде доведено до кінця.

Слідкуйте за оновленнями

Розробіть та постійно оновлюйте довідник відповідних ОГС, що працюють у вашому регіоні, з якими можна зв'язатися за потреби для участі у тренінгах або надання допомоги ЛГБТІ-людині, хай то постраждала особа, свідок, член родини, друг або затриманий.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 0.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЧИТАННЯ ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ

А) Ресурси Ради Європи

- ▶ **Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), *Загальна політична рекомендація № 17 щодо запобігання та боротьби з нетерпимістю та дискримінацією щодо ЛГБТІ-людей* (2023)**⁶

ЄКРН рекомендує державам «підтримувати навчання та розвивати компетенції щодо запобігання та боротьби з дискримінацією щодо ЛГБТІ-людей, включно з перекресною дискримінацією, мовою ворожнечі та злочинами на ґрунті нетерпимості, для працівників і працівниць правоохоронних органів, прокурорів та суддів у співпраці та консультаціях з відповідними суб'єктами громадянського суспільства, включно з ЛГБТІ-організаціями».

- ▶ **Наглядова рада з питань антидискримінації, різноманітності та інклюзії, *Тематичний звіт про злочини на ґрунті нетерпимості та інші інциденти, мотивовані ненавистю, на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак в Європі* (2023)**⁷

У цьому звіті кілька разів наголошується на необхідності залучення організацій громадянського суспільства до тренінгів та будь-якої іншої публічної стратегії проти злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Перегляньте розділи II.B («Інституційні рамки для координації та співпраці»), IV.C («Підвищення обізнаності та навчання») або V.C («Роль громадянського суспільства») для отримання додаткової інформації.

В) Ресурси організацій громадянського суспільства

- ▶ **Gender Stream, *методологія платформи ВАРТОВІ* (2025)**

«ВАРТОВІ» — платформа Gender Stream, що поєднує моніторинг, документування та реагування на злочини на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ+ спільнот в Україні. Методологія визначає категорії інцидентів (злочини нетерпимості, дискримінація та порушення прав, злочини окупаційних сил, мова ворожнечі), описує процес моніторингу — від виявлення випадків через пряму комунікацію та відкриті джерела до документування, аналізу та переадресації постраждалих до юридичної й психологічної підтримки. Аналітика за 2023–2025 рр. фіксує системний характер гомофобії та трансфобії в Україні: 44 кейси по всіх регіонах, причому лише в половині випадків поліція діяла коректно. Цей ресурс корисний для розуміння реальної картини злочинів на ґрунті нетерпимості в українському контексті та може слугувати джерелом практичних кейсів для тренінгу.

- ▶ **ILGA-Europe, *Боротьба зі злочинами на ґрунті нетерпимості: Як ЛГБТІ-організації можуть співпрацювати з владою?* (2023)**⁸

У цій статті обговорюється постійне зростання кількості нападів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей у Європі та Центральній Азії, підкреслюючи вирішальну роль ЛГБТІ-організацій у підтримці постраждалих осіб та зборі даних. Вона наголошує на важливості співпраці між цими організаціями та правоохоронними органами для ефективної боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості та побудови довіри. у статті також описано конкретні заходи, які ЛГБТІ-організації можуть вжити для посилення зусиль поліції та підтримки постраждалих осіб.

- ▶ **TGEU, *Короткий посібник з моніторингу насильства щодо трансгендерних осіб* (2021)**⁹

Простий у використанні інструмент для підтримки організацій, активістів та активісток у повідомленні, зборі та аналізі випадків насильства проти трансгендерних людей у їхніх контекстах. Він містить інформацію про те, як трансгендерні активісти й активістки найкраще можуть діяти, щоб охопити свої спільноти та точно відстежувати насильство, з яким вони стикаються. Досвід TGEU може допомогти розвинути тісніші стосунки з місцевими трансгендерними активістами, активістками та спільнотами, з якими вони працюють.

6. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.-17>

7. <https://rm.coe.int/gt-adi-sogi-2023-3-en-european-report-sogiesc-based-hate-crime-final-t/1680ac3c18>

8. <https://www.ilga-europe.org/blog/combating-hate-crime-lgbti-organisations-work-with-authorities/>

9. https://transrespect.org/wp-content/uploads/2020/09/TvT-PS-Vol21-2020_EN.pdf
<https://genderstream.org/vartovi-metodolohiya/>

Модуль 1: Чому ми тут?

ВСТУП

Цей модуль дає огляд тренінгу для співробітників та співробітниць правоохоронних органів, пояснює, чому тренінг є важливим, та що учасники й учасниці дізнаються, взявши в ньому участь. Модуль починається з презентації офіцера чи офіцерки на керівній посаді, який задасть тон навчальному курсу, визнаючи причини, чому правильне розуміння та реагування на злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТ-людей є вкрай важливими. Керівник чи керівниця також повинні озвучити, яка участь очікується від учасників та учасниць тренінгу. Щоб переконатися, що уроки, отримані під час цього тренінгу, будуть застосовані на практиці, вкрай важливо, щоб офіцери та офіцерки на керівних посадах демонстрували свою повну відданість ефективному розслідуванню злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТ-людей. Учасникам та учасницям також **необхідно почути це послання безпосередньо від своїх керівників та керівниць**. Є велика різниця між тим, щоб почути про важливість питання від тренера чи тренерки і від свого керівника або керівниці!

Друга ключова частина модуля зосереджена на внеску від організації громадянського суспільства, яка пояснює глибокий вплив злочинів на ґрунті нетерпимості на окремих осіб та їхні спільноти. Важливо представити точку зору постраждалих осіб, щоб допомогти учасникам і учасницям зрозуміти важливість їхньої роботи щодо запобігання, реагування та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТ-людей.

Нарешті, учасники та учасниці дізнаються більше про ширший контекст злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТ-людей, щоб усвідомити, як ці злочини на ґрунті нетерпимості є частиною дискримінації та упередженого ставлення до ЛГБТ-людей по всій Європі.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці:

- ▶ зрозуміють, чому злочини на ґрунті нетерпимості та інші акти насильства щодо ЛГБТ-людей вимагають особливого підходу.
- ▶ визнають, що покращення у запобіганні та реагуванні на це насильство мають підтримуватися старшими офіцерами та офіцерками.
- ▶ зрозуміють поширеність та вплив злочинів на ґрунті нетерпимості та інших актів насильства, включно з домашнім насильством, проти ЛГБТ-людей.
- ▶ визнають основний обов'язок поліції захищати, розслідувати злочини та надавати рівні та шанобливі послуги.

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ:

- ▶ Активність 1.1 — Вступне слово керівного офіцера чи офіцерки для створення загальної атмосфери тренінгу
- ▶ Активність 1.2 — Заняття від організації громадянського суспільства (ОГС): точки зору постраждалих осіб та спільноти
- ▶ Активність 1.3 — Дані про насильство щодо ЛГБТ-людей
- ▶ Активність 1.4 — Реальні випадки та досвід

АКТИВНІСТЬ 1.1 — ВСТУПНЕ СЛОВО КЕРІВНОГО ОФІЦЕРА ЧИ ОФІЦЕРКИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ АТМОСФЕРИ ТРЕНІНГУ

Перед початком занять спробуйте зустрітися з представником чи представницею поліції або обговорити з ним телефоном або електронною поштою, щоб уточнити ключові моменти його/її виступу. Хоча він/вона матимуть власну точку зору щодо того, на що звернути увагу, ви можете запропонувати такі моменти:

- ▶ наголосити, що тренінг розроблено для покращення навичок учасників та учасниць, кращого оснащення їх для проведення розслідувань злочинів на ґрунті нетерпимості та вдосконалення їхніх професійних здібностей

- ▶ підкреслити, що поліція повинна надавати однакові послуги всім спільнотам, ставлячись до всіх постраждалих осіб з гідністю та повагою, незалежно від їхнього походження, і наскільки цей принцип є фундаментальним для поліцейської служби
- ▶ підкреслити серйозний вплив злочинів на ґрунті нетерпимості на постраждалих осіб і важливість ретельного розслідування упередженості, співпраці з прокуратурою для забезпечення ефективних судових заходів та належного застосування законів про злочини на ґрунті нетерпимості
- ▶ обговорити очікувані результати тренінгу: розвиток навичок ефективного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості, підвищення навичок партнерства та співпраці з постраждалими спільнотами, а також підвищення ефективності повідомлення про злочини та довіри постраждалих осіб до співпраці з поліцією
- ▶ визнати, що будь-які звинувачення в неналежній поведінці поліції щодо ЛГБТІ-людей будуть повністю розслідувані відповідно до чітких процедур
- ▶ пояснити, як керівництво поліції контролюватиме результати тренінгу, щоб переконатися, що вони впроваджуються на всіх рівнях

АКТИВНІСТЬ 1.2 — ЗАНЯТТЯ ВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС): ТОЧКИ ЗОРУ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ ТА СПІЛЬНОТИ

Залучення українських ЛГБТІ-організацій громадянського суспільства (ОГС) до тренінгів поліції має вирішальне значення для посилення реагування правоохоронних органів на злочини на ґрунті нетерпимості. Ці організації надають неоціненне розуміння нових тенденцій та нагальних проблем, пов'язаних зі злочинами на ґрунті нетерпимості — зокрема, дані моніторингової платформи «ВАРТОБІ» (Gender Stream) фіксують системний характер гомофобії та трансфобії в Україні станом на 2025 рік, що робить ці організації незамінними партнерами в розробці та проведенні програм тренінгу.

Їх слід залучати з самого початку, допомагаючи сформувати структуру, зміст та порядок денний тренінгів. Їхня участь як тренерів і тренерок або зовнішніх фасилітаторів може значно підвищити рівень обізнаності та співчуття учасників та учасниць, особливо щодо належного поводження з постраждалими особами від злочинів на ґрунті нетерпимості. Це має вирішальне значення для запобігання повторній віктимізації в системі правосуддя. Крім того, вони можуть надати свідчення з перших вуст, які поглиблюють розуміння реальних наслідків таких злочинів.

Якщо ОГС не можуть бути залучені до заняття, з самого початку поясніть, що вони відіграли значну роль у створенні посібника та розробці тренінгу. Ключове повідомлення є таким: «Ми працювали з громадянським суспільством над розробкою цього тренінгу; ви повинні працювати з громадянським суспільством при його впровадженні».

Перед початком занять знайдіть час, щоб визначити ОГС, які працюють над моніторингом злочинів на ґрунті нетерпимості та/або надають пряму підтримку постраждалим ЛГБТІ-людям на національному чи місцевому рівнях. Дотримуйтеся вказівок, які містяться в Модулі 0. Крім того, кілька джерел можуть допомогти вам знайти відповідні ОГС:

- ▶ **Інтерактивна мапа ОГС Gender Stream** (genderstream.org/mapa/) містить перелік українських організацій, які працюють із ЛГБТІ-людьми, із контактними даними та описом послуг по регіонах України;
- ▶ **Платформа моніторингу «ВАРТОБІ»** (Gender Stream) — джерело актуальної аналітики та реальних кейсів злочинів на ґрунті нетерпимості в українському контексті, яке може слугувати матеріалом для обговорення на тренінгу;
- ▶ безпосередньо українські організації, що працюють у цій сфері: **Правозахисний ЛГБТ-Центр «Наш Світ», ГО «Інсайт», Національний ЛГБТІ-консорціум, ГО «Точка опори ЮА», ГО «Resistance»** (підтримка трансгендерних і небінарних людей);
- ▶ міжнародні європейські федерації організацій громадянського суспільства, такі як EL*С, ILGA-Europe, IGLYO, OII Europe або TGEU, мають загальнодоступні списки членів у кожній європейській країні або з ними можна зв'язатися для отримання додаткової інформації;
- ▶ Відділ Ради Європи з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, самовираження та статевих ознак (SOGIESC) може також допомогти тренерам встановити контакти з місцевими ОГС.

Спробуйте зустрітися з представниками і представницями ОГС або обговорити з ними телефоном чи електронною поштою ключові моменти їхньої участі. Надайте їм загальну інформацію про тренінг та зверніть їхню увагу на те, що співпраця між поліцією та ОГС буде детально розглянута в Модулі 0, але вони також можуть відвідати інші заняття. Переконайтеся, що представники та представниці громадських організацій розуміють, що учасники й учасниці є поліцейськими з різним рівнем обізнаності щодо

сексуальної, гендерної та тілесної різноманітності. з цієї причини деякі можуть ставити «політично некоректні» або незручні запитання в рамках свого навчального процесу. Хоча важливо створити безпечний простір для всіх учасників та учасниць, представники та представниці ОГС повинні бути готові до такої можливості заздалегідь. в ідеалі вони повинні мати досвід у розвінчуванні поширених міфів, припущень або упереджень щодо ЛГБТІ-людей таким чином, щоб учасники й учасниці могли покращити свої знання, не відчуваючи при цьому ворожнечі.

Заохочуйте представників та представниць взяти з собою матеріали своєї організації та інформацію про те, як поліція може зв'язатися та співпрацювати з ними. Повідомте їм, що ключовою метою їхньої участі є зміцнення довіри та сприяння співпраці між поліцією та громадянським суспільством. Хоча вони, ймовірно, матимуть власні ідеї щодо того, про що говорити, ви також можете зробити наступні пропозиції:

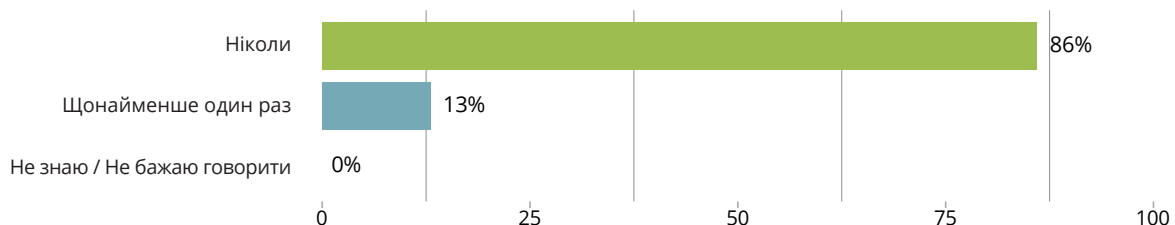
- ▶ подякувати за проведення тренінгу та внесок ОГС, а також підкреслити той факт, що залучення ОГС було інтегровано у весь навчальний процес. Пояснити, що відбудеться заняття, яке допоможе учасникам і учасницям посилити співпрацю з ОГС;
- ▶ представити учасникам і учасницям точку зору постраждалих осіб через конкретний досвід злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей в Україні (за можливості — з реальних кейсів платформи «ВАРТОВІ») або надати огляд впливу таких злочинів на поточний та історичний контекст учасників та учасниць;
- ▶ підкреслити, що потрібно постраждалим особам від злочинів на ґрунті нетерпимості та чому їм може бути особливо важко повідомляти про інцидент до поліції — зокрема, дані «ВАРТОВІ» показують, що лише половина постраждалих в Україні звертається до поліції, і в чверті випадків стикається з некоректним або дискримінаційним реагуванням;
- ▶ попросити їх надати конкретні та реалістичні пропозиції (навіть якщо це лише невеликі кроки!) щодо того, як поліція могла б покращити свої стосунки з ОГС та відповідними спільнотами.

АКТИВНІСТЬ 1.3 — ДАНІ ПРО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

Наявні дані можуть бути **потужним інструментом для ілюстрації реальності злочинів на ґрунті нетерпимості** проти ЛГБТІ-людей. Цю активність можна виконувати у співпраці з представником громадянського суспільства з попереднього завдання, оскільки вони можуть **«олюднити» або гуманізувати статистичні дані та графіки**, пояснюючи їхній вплив на реальне життя. Поєднання даних з особистими історіями не тільки робить інформацію більш зрозумілою, але й допомагає учасникам і учасницям **зрозуміти глибокі наслідки цих злочинів** для окремих людей і спільнот, сприяючи тим самим глибшій відданості їхньому вирішенню.

Надзвичайно важливо, щоб учасники й учасниці сприймали дані, які використовуються під час навчання, як надійні та достовірні. Чудовою відправною точкою можуть бути дані, зібрані відповідними державними органами, такими як Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав (FRA). Нижченаведені цифри були розроблені з використанням даних зі звіту FRA «ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі: Прогрес та виклики» (2024)¹⁰, який представляє дані, зібрані Агентством за результатами масштабного дослідження, проведеного в 2023 р.

На Рис. 1 показано, як 13% ЛГБТІ-людей у Європейському Союзі повідомили, що за останні 5 років вони зазнали насильства через свою сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, гендерне самовираження та статеві ознаки.

© FRA — Усі права захищені — Опитування ЛГБТІК-людей в ЄС III, 2023 | Насильство > Досвід зазнавання фізичного або сексуального насильства через належність до ЛГБТІК за останні 5 років — V1.2 | Географія: ЄС-27

Рис. 1: Відсоток респондентів опитування, які зазнали принаймні одного епізоду фізичного або сексуального насильства через свою приналежність до ЛГБТІ-спільноти, за 5 років до опитування 2023 року в EU27, FRA, ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі — Прогрес та виклики, 2024.

10. Доступно за посиланням: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2024/eu-lgbtqi-survey-iii>.

Однак цю цифру слід контекстуалізувати, відразу після неї представивши Рис. 2, що висвітлює **дві ключові ідеї**:

- 1) Як показано на Рис. 2, усі спільноти в межах аббревіатури ЛГБТІ повідомляють, що зазнали фізичного та/або сексуального нападу через свою приналежність до ЛГБТІ; однак деякі групи повідомили про **вищий рівень насильства**. Зокрема, це стосується інтерсекс-людей, трансгендерних і небінарних людей, меншою мірою, чоловіків-геїв.
- 2) На Рис. 2 також показано, як **насильство щодо ЛГБТІ-людей зросло** з моменту проведення попереднього опитування у 2019 році.

РИС. 16В: ДОСВІД ЗАЗНАВАННЯ ФІЗИЧНОГО ТА/АБО СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЧЕРЕЗ НАЛЕЖНІСТЬ ДО ЛГБТІ ЗА 5 РОКІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАНЬ 2019 ТА 2023 РОКІВ, ЗА КАТЕГОРІЯМИ ЛГБТІ (%)

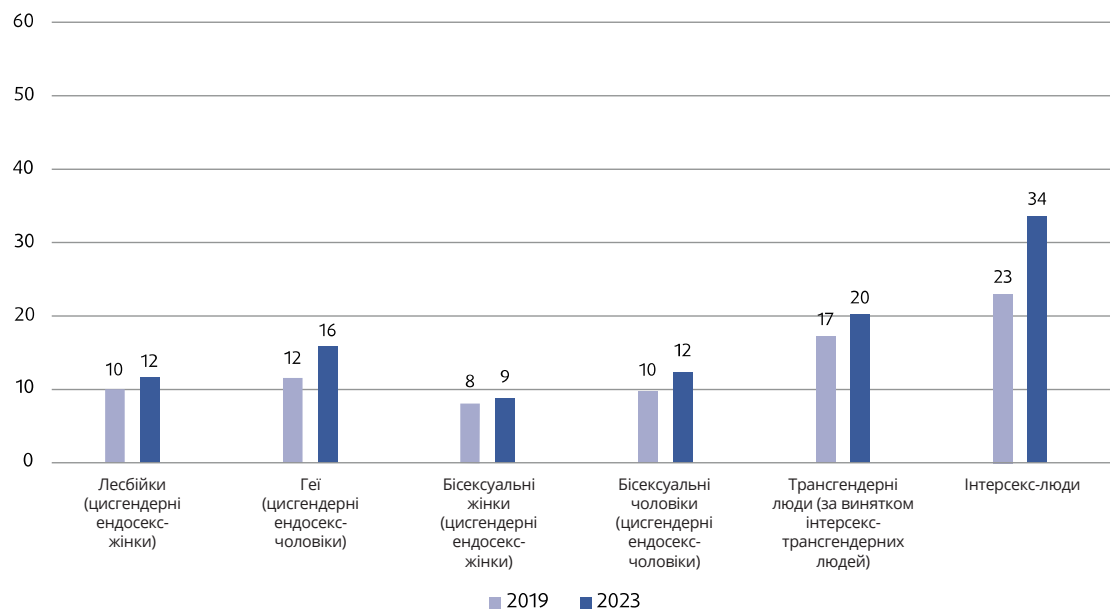

Рис. 2: Відсоток респондентів, які зазнали принаймні одного епізоду фізичного чи сексуального насильства через свою приналежність до ЛГБТІ-спільноти за 5 років до опитувань 2019 та 2023 років у ЄС, залежно від їхньої ЛГБТІ-ідентичності. FRA, *ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі — Прогрес та виклики*, с. 56, 2024.

Ще одне важливе поняття, яке учасники й учасниці мають усвідомити, полягає в тому, що **більшість злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей досі залишаються незареєстрованими**. Цей момент слід підкреслити як ключову причину, чому цей тренінг покращить здатність учасників та учасниць ефективно виконувати свої обов'язки та стати кращими професіоналами.

Коли постраждали від злочинів на ґрунті нетерпимості уникають повідомляти про випадки насильства в поліцію чи інші відповідні установи та організації, вони позбавляються доступу до захисту, підтримки та правосуддя. Крім того, **злочини, від яких вони постраждали, не розслідуються та не переслідуються**, що призводить до безкарності злочинців. Це також **ускладнює запобігання злочинам**, оскільки агресори відчують себе уповноваженими до повторного вчинення злочинів, що **підриває довіру ЛГБТІ-людей до поліції** та відбиває бажання повідомляти про інциденти.

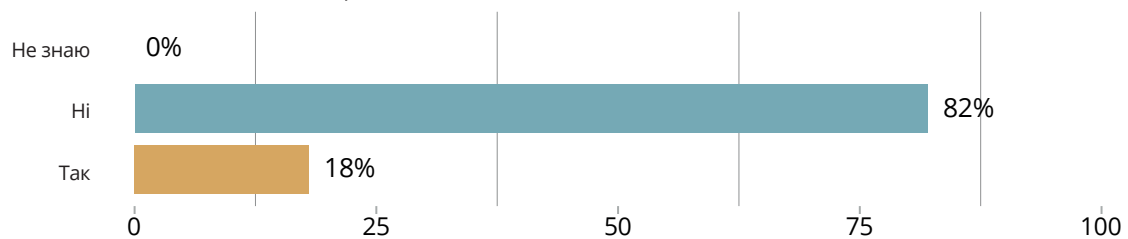
Відповідно до Рекомендації CM/Rec(2010)5 Комітету Міністрів:

«3. Державам-членам слід вжити відповідних заходів для заохочення постраждалих осіб та свідків «злочинів на ґрунті нетерпимості», пов'язаних із сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю, та інших інцидентів, мотивованих ненавистю, до повідомлення про ці злочини та інциденти. з цією метою держави-члени повинні вжити всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб правоохоронні структури, включаючи судову систему, мали необхідні знання та навички для виявлення таких злочинів та інцидентів і надання належної допомоги та підтримки постраждалим особам та свідкам»¹¹.

Використовуючи Рис. 3, тренер має звернути увагу на те, що повідомляється про менше ніж 1 з 5 випадків насильства на ґрунті нетерпимості, від яких постраждали ЛГБТІ-люди. **Зареєстровані злочини на ґрунті нетерпимості є лише вершиною айсберга насильства, від якого страждають ЛГБТІ-люди**. з цієї причини учасники й учасниці повинні розуміти, що навіть якщо вони ніколи або майже ніколи не отримують

11. Рекомендація Комітету міністрів CM/Rec(2010)5 щодо заходів боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm/?i=09000016805cf40a>

повідомлення про злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей у своїй повсякденній роботі, це не означає, що таких злочинів не відбувається.

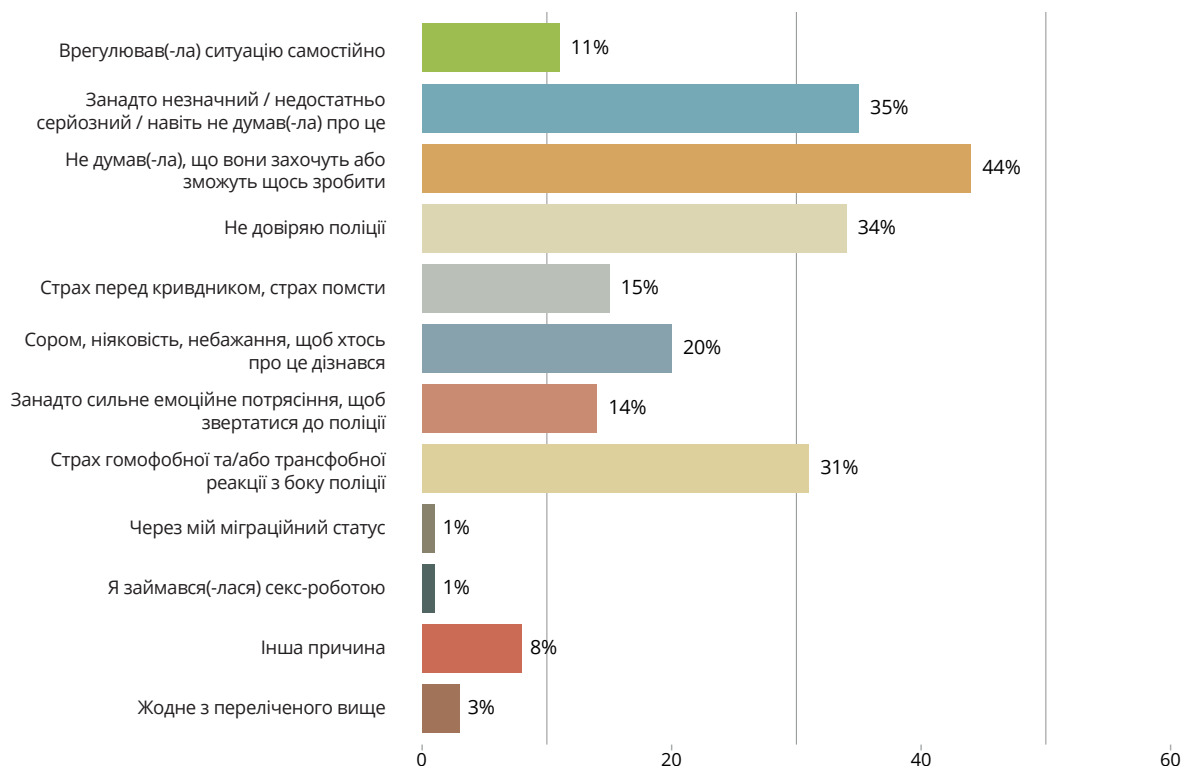

© FRA — Усі права захищені — Опитування ЛГБТІК-людей в ЄС III, 2023 | Останній випадок насильства та повідомлення про нього > Повідомлення про останній випадок фізичного або сексуального насильства на ґрунті нетерпимості до поліції чи будь-якої іншої організації або установи — V6.1 | Географія: ЄС-27

Рис. 3: Відсоток респондентів, які повідомили та не повідомили про останній інцидент насильства на ґрунті нетерпимості, від якого вони постраждали, FRA, ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі — Прогрес та виклики, 2024.

Насправді серед тих постраждалих осіб, які не повідомили про злочини, що з ними сталися, принаймні 30% уникали цього, оскільки **вважали, що поліція не зможе допомогти**, вони **не довіряли поліції** або навіть **боялися гомофобної та/або трансфобної реакції з боку поліції**.

© FRA — Усі права захищені — Опитування ЛГБТІК-людей в ЄС III, 2023 | Останній випадок насильства та повідомлення про нього > Причини неповідомлення поліції про останній випадок фізичного або сексуального насильства на ґрунті нетерпимості — E9 | Географія: ЄС-27

Рис. 4: Причини, чому респонденти, які зазнали насильства щодо ЛГБТІ-людей, не повідомили про це в поліцію, FRA, ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі — Прогрес та виклики, 2024.

Після демонстрації та пояснення цих графіків, учасникам і учасницям можна запропонувати висловити свої думки щодо них. Деякі можливі навідні запитання можуть бути такими:

- ▶ що вони думають про те, що 4 з 5 злочинів на ґрунті нетерпимості не повідомляються?
- ▶ чому, на їхню думку, так багато постраждалих ЛГБТІ-людей від насильства на ґрунті нетерпимості не довіряють поліції чи навіть бояться її?
- ▶ як підвищити довіру до поліції серед ЛГБТІ-людей, які постраждали від злочинів на ґрунті нетерпимості?

Крім того, до тренінгу слід включити національні звіти про злочини на ґрунті нетерпимості, оскільки вони забезпечують більш конкретне розуміння контексту, в якому працюватимуть учасники й учасниці. Веб-сайт Звіту про злочини на ґрунті нетерпимості Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ) пропонує **дані, зібрані державами-учасницями ОБСЕ щодо злочинів на ґрунті нетерпимості**, включно зі злочинами, скоєними проти ЛГБТІ-людей¹².

Нарешті, особливо корисними можуть бути дані, зібрані ОГС, зокрема місцевими організаціями. Щоб підвищити довіру учасників та учасниць до такого роду даних, їм слід нагадати, що про більшість злочинів на ґрунті нетерпимості не повідомляється в поліцію чи будь-який інший орган, тому ймовірно, що ОГС **можуть надати точнішу картину реальної ситуації**.

Розбудова **довіри між правоохоронними органами та ОГС має вирішальне значення** для заохочення звітності про злочини на ґрунті нетерпимості. Посилена співпраця з ОГС допомагає органам влади краще зрозуміти, чому постраждалі особи уникають повідомляти про випадки насильства. Крім того, дані від ОГС можуть сприяти створенню ефективних механізмів **перенаправлення між поліцією та ОГС**. Модуль 0 містить більше інформації про те, як учасники й учасниці можуть будувати партнерські відносини з організаціями громадянського суспільства.

Наприкінці цієї активності роздайте учасникам і учасницям Роздатковий матеріал 1.2. Поясніть, що вони можуть отримати більше інформації на ці теми з перелічених там джерел.

1. Українська статистика

За даними моніторингової платформи «BARTOBI» (Gender Stream), яка документує випадки порушень прав ЛГБТКІ+ людей в Україні з 1 січня 2023 р., найбільша кількість випадків була зафіксована у 2024 році — 50 випадків, із суттєвим зростанням саме повідомлень про дискримінацію. [Lgbti-consortium](#) у 2022 році зафіксовано пік злочинів, вчинених російськими окупаційними силами (15 випадків), що відображає безпосередні наслідки повномасштабного вторгнення. [Lgbti-consortium](#)

Це дає тренеру українську ілюстрацію тієї самої тези, що й Рис. 1–2 з FRA — реальні дані, що показують зростання та специфіку (зокрема воєнний контекст, якого немає в європейських даних).

2. Ключова правова прогалина — варто зазначити прямо

Це критично важливо для блоку про недовіру до поліції (Рис. 4):

Наразі стаття 161 Кримінального кодексу України визнає злочини, вчинені на ґрунті нетерпимості за расовою, національною чи релігійною ознакою, але ознаки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в цій нормі ще не закріплені. [Wikipedia](#) Законопроект № 13597 (раніше відомий як №5488), який мав би усунути цю прогалину, наразі не ухвалено. Це означає, що поліції часом важко правильно ідентифікувати та задокументувати злочин на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ-людей — прийняти заяву, скласти протокол — оскільки чіткого законодавчого механізму реагування ще немає. [Wikipedia](#)

3. Платформа «BARTOBI» як приклад механізму взаємодії поліції та ОГС

Це прямо стосується останнього абзацу активності («Модуль 0 містить більше інформації про партнерські відносини»):

«BARTOBI» — платформа моніторингу, реагування та аналітики, створена Gender Stream, що документує порушення прав ЛГБТКІ+ спільнот в Україні та сприяє системним змінам для зупинення злочинів на ґрунті нетерпимості за ознаками СОГІЄСХ. [Lgbti-consortium](#) Платформа тісно співпрацює з поліцією, надаючи супровід постраждалим під час звернення, і в межах її роботи вже проводяться тренінги для правоохоронців. [Wikipedia](#)

Це гарний приклад саме того механізму «перенаправлення між поліцією та ОГС», про який згадує оригінальний текст.

4. Додаткове джерело — звіт «Наш Світ»

Правозахисний ЛГБТ-Центр «Наш Світ» щорічно готує звіт про соціальне, правове та політичне становище ЛГБТК-людей в Україні, що включає результати опитування громадської думки Київського міжнародного інституту соціології.

12. Доступно за посиланням: <https://hatecrime.osce.org/anti-lgbti-hate-crime>.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1 — РЕАЛЬНІ ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ТА ДОСВІД (УКРАЇНСЬКА АДАПТАЦІЯ)

Участь принаймні одного представника ОГС у тренінгах є чудовою нагодою дізнатися особисті історії, що стоять за статистикою. Вони можуть найкраще пояснити реальні приклади насильства щодо ЛГБТІ-людей у тому ж контексті, в якому працюють учасники й учасниці. Саме тому настійно рекомендується залучати їхній досвід та відомі їм справи при проведенні тренінгу. Однак, якщо це неможливо, наведені нижче приклади, задокументовані платформою «BAPTOBI» (Gender Stream), можуть бути корисними для тренера, щоб проілюструвати зміст цього посібника або стати основою для групових обговорень.

Шантаж через фейкові побачення

У березні 2023 року в Луцьку чоловік познайомився з іншим чоловіком через сайт знайомств. Під час побачення підозрюваний поведився підозріло (навушники, капюшон, постійно озирався) і запропонував піти до парку, де чекали ще двоє чоловіків. Група вимагала до 20 000 грн, погрожуючи розкрити сексуальну орієнтацію постраждалого та повідомити поліцію. Постраждалого змусили віддати готівку та водійське посвідчення під примусом. Подібний випадок стався у Запоріжжі в серпні 2023 року: 45-річний чоловік, побитий і знятий на відео після побачення, влаштованого через Telegram-групу, звернувся до поліції, але справа не отримала належного юридичного реагування.

Насильство в родині після камінг-ауту

У Кам'янці-Подільському в січні 2023 року молодий чоловік розповів матері про тривалі стосунки з іншим чоловіком. Реакція була миттєвою й агресивною: мати кричала, напала на сина та його партнера, намагалася вдарити партнера ножицями. Того ж вечора вона погрожувала вбити їх уві сні. Пара була змушена тікати до готелю через страх за життя.

Багаторічний харасмент від сусідів

У Бучі гей-пара роками терпіла переслідування від сусіда, що завершилося жорстоким нападом у березні 2024 року. Переслідування включало словесні образи, неправдиві заяви до поліції (обвинувачення в педофільії) та графіті на дверях квартири. Коли пара зрештою викликала поліцію через словесні образи з вулиці, група сусідів напала на них фізично, завдавши серйозних травм, включно з тілесними ушкодженнями голови. Поліція відкрила справу лише за статтею про «легке тілесне ушкодження», а нападники не зазнали негайних наслідків.

Напад через зовнішній вигляд у метро

30 листопада 2024 року на станції метро «Театральна» в Києві двох трансгендерних дівчат, які демонстрували символіку ЛГБТІ та виявляли почуття одна до одної, побила група неповнолітніх людей, пов'язаних із праворадикальними рухами. Хоча поліція прибула й затримала всіх учасників та учасниць, її поведінка була упередженою: вони поводитися привітніше з нападниками, ніж із постраждалими, неправильно зверталися до дівчат за гендером, ставили принизливі запитання та відмовилися кваліфікувати інцидент як злочин на ґрунті нетерпимості — натомість це було зареєстровано як «хуліганство» за статтею 296.

Дискримінація на робочому місці

У Житомирі в березні 2024 року дівчина-практикантка в салоні краси зазнала переслідування після того, як колеги почули її розмову з партнеркою по телефону. Керівництво салону провело збори, щоб засудити її, кажучи, що «це неправильно» і що її «треба відвести до психолога, щоб вибити це з неї». Вона також отримувала погрози фізичного покарання. Після інциденту її маргіналізували на роботі, штучно знижували оцінки, позбавили стипендії та систематично виключали зі зустрічей.

Відмова в наданні послуг

У червні 2024 року в Києві таксист відмовив у послугі гей-парі, відкрито висловивши незгоду з їхніми стосунками. Дізнавшись, що пара повертається з Прайд-фестивалю, водій почав робити відкрито гомофобні коментарі та висловлював підтримку переслідуванню ЛГБТІ-людей у Росії. Коли пара заперечила, водій відхилився від маршруту й привіз їх до поліцейського посту. Замість того, щоб втрутитися, поліцейські, за повідомленнями, посміялися й нічого не зробили.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.2 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ

А) Ресурси Ради Європи

- ▶ Вебсайт Відділу з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та самовираження, а також статевих ознак¹³

На вебсайті Відділу з питань SOGIESC є розділ (Ресурси) з десятками документів, що включають тексти, ухвалені Радою Європи, тематичні звіти, відео та відповідні посилання.

- ▶ Наглядова рада з питань антидискримінації, різноманітності та інклюзії, *Тематичний звіт про злочини на ґрунті нетерпимості та інші інциденти, мотивовані ненавистю, на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак в Європі (2023)*¹⁴

Розділ III цього звіту містить огляд найбільш відповідних джерел міжнародних та національних даних про злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, а також розглядає труднощі зі збором даних. у Розділі IV наведені приклади передових практик боротьби з проблемою неповідомлення про злочини на ґрунті нетерпимості шляхом побудови довіри між ЛГБТІ-людьми та поліцією.

- ▶ Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), *Загальна політична рекомендація № 17 щодо запобігання та боротьби з нетерпимістю та дискримінацією щодо ЛГБТІ-людей (2023)*¹⁵

Цей авторитетний документ пояснює, чому тренінги щодо злочинів на ґрунті нетерпимості важливі. Крім того, він починається з короткого викладу історичного контексту, що оточує це насильство, що може бути дуже корисним для тренерів і тренерок для підвищення обізнаності про те, чому відносини між ЛГБТІ-людьми та поліцейськими не є найпростішими (і чому важливо розвивати довіру між ними).

- ▶ Звіти ЄКРН по країнах¹⁶

ЄКРН регулярно планує візити до держав-членів Ради Європи, результатом яких є детальний розгляд питань, що стосуються ЛГБТІ-людей. Їхні звіти з моніторингу країн включають детальний огляд офіційних даних та даних громадянського суспільства про злочини на ґрунті нетерпимості, критичний огляд законів та політики щодо злочинів на ґрунті нетерпимості та конкретні рекомендації щодо покращення, а також офіційну відповідь відповідної держави на зауваження та рекомендації ЄКРН. Вони можуть бути корисними для розуміння місцевого контексту.

- ▶ ЄКРН, *Інформаційний бюлетень з питань ЛГБТІ (2021)*¹⁷

Цей інформаційний бюлетень узагальнює рекомендації ЄКРН щодо гарантування та захисту прав ЛГБТІ-людей за результатами моніторингових візитів ЄКРН до держав-членів Ради Європи з 2013 по 2021 рік. Він містить конкретні рекомендації щодо збору даних та навчання співробітників та співробітниць правоохоронних органів.

- ▶ Робота за темами і країнами та звіти Комісара Ради Європи з прав людини

Комісар здійснив широкий спектр заходів, спрямованих як на тематику, так і на країни, прагнучи зрозуміти та реагувати на проблеми, що стосуються ЛГБТІ-людей.¹⁸

В) Ресурси інших міжнародних організацій

- ▶ FRA, *ЛГБТІК-рівність на роздоріжжі: прогрес та виклики (2024)*¹⁹

Цей звіт узагальнює дані та інформацію про злочини на ґрунті нетерпимості в Європейському Союзі.

13. <https://www.coe.int/en/web/sogi/>

14. <https://rm.coe.int/gt-adi-sogi-2023-3-en-european-report-sogiesc-based-hate-crime-final-t/1680ac3c18>

15. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.-17>

16. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/country-monitoring>

17. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/factsheet-lgbti>

18. <http://www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbti>

19. <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-crossroads-progress-and-challenges>

► **Щорічні дані про злочини на ґрунті нетерпимості від ОБСЄ²⁰**

Вебсайт зі звітами про злочини на ґрунті нетерпимості Офісу з демократичних інститутів та прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) деталізує офіційні дані та дані громадянського суспільства, пропонуючи огляд ситуації в країні, де працюють учасники й учасниці тренінгу.

С) Ресурси організацій громадянського суспільства

Обсерваторія з лесбофобії EL*С²¹

Започаткована в лютому 2022 року Обсерваторія EL*С з лесбофобії збирає випадки насильства на ґрунті лесбофобії та підвищує обізнаність щодо особливостей цього виду упередженості. Її звіти також містять рекомендації для політиків та органів державної влади.

► **ILGA-Europe, *Насильство проти ЛГБТІ-людей в Європі та Центральній Азії: Кількість (2023)*²²**

На цьому ресурсі зібрані всі випадки злочинів на ґрунті нетерпимості, які були включені до щорічного огляду ILGA-Europe за 2023 рік. Він підкреслює зростання насильства проти ЛГБТІ-людей в Європі та Центральній Азії протягом того року.

► **ILGA-Europe, *Інструментарій ILGA-Europe для навчання поліцейських щодо боротьби зі злочинністю, пов'язаною з ЛГБТІ-фобією (2022)***

Корисний ресурс для доповнення тренінгів, підготовлених за допомогою цього посібника.

► **TGEU, *Моніторинг вбивств трансгендерних осіб (2023)*²³**

Дослідницький проєкт «Моніторинг вбивств транссексуальних осіб» (ТММ) від TGEU систематично відстежує, збирає та аналізує звіти про вбивства трансгендерних і гендерно-різноманітних людей по всьому світу.

► **OII Europe, *Захист інтерсекс-людей у Європі: Інструментарій для законодавців і політиків (2023)*²⁴**

Розділ, присвячений «Злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі» допомагає зрозуміти насильство, з яким стикаються інтерсекс-люди, і чому правоохоронним органам важливо знати про це.

Український контекст

► **Центр громадянських свобод / ZMINA, *Становище правозахисників та громадських активістів в Україні у 2025 році***

Дослідження документує 180 випадків переслідувань представників та представниць громадського сектору, окремо аналізуючи виклики для ЛГБТІ-активістів і активісток, які стикаються з різноманітними формами загроз, включно з фізичними атаками з боку ультраправих груп. Корисно для розуміння ризиків громадських активістів/ОГС, з якими працює поліція (Модуль 0).

► **Gender Stream, *ВАРТОБІ: Аналітичний звіт про злочини на ґрунті нетерпимості та порушення прав ЛГБТКІ+ людей в Україні (2023–2025)***

Звіт на основі моніторингової платформи «ВАРТОБІ» документує 124 випадки в підконтрольних та окупованих територіях, включно з фізичним насильством, дискримінацією державними органами, шантажем через фейкові побачення та насильством у родині. Окремий розділ присвячено правовим перешкодам у розслідуванні злочинів на ґрунті нетерпимості щодо ЛГБТІ-людей та обґрунтуванню необхідності законопроєкту №13597 (раніше відомого як №5488).

► **Gender Stream, *Злочини російської окупації проти ЛГБТКІ+ людей в Україні (2022–2025)***

Цей звіт документує 29 випадків порушень прав ЛГБТІ-людей на тимчасово окупованих територіях — катування, сексуальне насильство, переслідування трансгендерних людей, а також застосування російського законодавства про «пропаганду» як інструменту репресій. Звіт містить юридичний аналіз із

20. <https://hatecrime.osce.org/anti-lgbti-hate-crime>

21. <https://lesbiangenius.org/its-2024-and-lesbophobia-is-still-raging/>

22. <https://www.ilga-europe.org/blog/anti-lgbti-violence-europe-central-asia-numbers/>

23. <https://transrespect.org/en/research/tmm>

24. <https://www.oii-europe.org/protecting-intersex-people-in-europe-a-toolkit-for-law-and-policy-makers/>

кваліфікацією задокументованих випадків як можливих воєнних злочинів і злочинів проти людяності за Римським статутом, що є корисним контекстом для розуміння міжнародно-правового виміру теми.

► **Gender Stream, Дослідження щодо гендерного насильства проти лесбійок в Україні (2026)***

Дослідження на основі 21 глибинного інтерв'ю висвітлює специфічні форми насильства, з якими стикаються ЛБТ*-жінки: насильство в родині та інтимних стосунках, медичне (зокрема гінекологічне) насильство, економічну залежність, кібернасильство та інституційну недовіру до правоохоронних органів. Звіт включає гендерний аналіз і конкретні рекомендації для Національної поліції, системи безоплатної правової допомоги та інших державних органів.

► **Правозахисний ЛГБТ-Центр «Наш Світ», щорічні звіти про становище ЛГБТК-людей в Україні**

Center «Наш Світ» щороку готує детальний огляд соціального, правового та політичного становища ЛГБТК-спільноти в Україні, включно з результатами опитувань громадської думки Київського міжнародного інституту соціології

► **Бюро «Ми — є!», «Транс* і небінарні люди в Україні в 2025 році» (ситуаційний аналіз)**

Аналітичний звіт від правозахисної організації, що готує юридичні аналізи, моніторинг мови ворожнечі та policy-матеріали щодо становища ЛГБТК+ в Україні. Корисний для Модуля 4 (специфіка роботи з трансгендерними постраждалими).

► **Інсайд, кампанія «Стамбульська конвенція має запрацювати!» (2023)**

Спільно з організацією «Марш Жінок» Інсайт запустив кампанію за повну імплементацію норм Стамбульської конвенції в українське законодавство, спрямовану на посилення захисту від домашнього насильства — релевантно для розділу про насильство в інтимних стосунках (Модуль 4).

Модуль 2:

Ключові поняття та визначення — ЛГБТІ-люди – Стереотипи та упередження

ВСТУП

Як зазначено в Модулі 1 та стане більш очевидним протягом цієї програми, ЛГБТІ-люди непропорційно обираються жертвами злочинів. ЛГБТІ-люди вагаються повідомляти поліцію про злочини на ґрунті нетерпимості, а коли вони все ж таки повідомляють про них, поліція може не зареєструвати ці злочини належним чином або не зареєструвати їх взагалі.

Для того, щоб поліція могла професійно реагувати на потреби ЛГБТІ-людей, постраждалих від злочинів на ґрунті нетерпимості, вона має бути здатною розуміти ЛГБТІ-людей та термінологію, яку вони використовують для опису себе.

У цьому модулі учасники й учасниці розвинути розуміння того, що собою являє ЛГБТІ-спільнота, і познайомляться з поняттями сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак.

Учасники й учасниці продовжать розвивати розуміння концепцій, пов'язаних з негативним або дискримінаційним мисленням та поведінкою щодо ЛГБТІ-людей. Гомофобія, лесбофобія, біфобія, трансфобія, інтерсексфобія та стереотипи щодо ЛГБТІ-людей підживлюють гомофобні, лесбофобні, біфобні, трансфобні чи інтерсексфобні упередження, які є основою більшості злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці:

- ▶ зрозуміють ключові поняття сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак
- ▶ зрозуміють концепції стереотипів та упереджень і те, як вони співвідносяться з роллю поліцейського
- ▶ будуть здатними застосовувати термінологію протягом тренінгу та у своїй роботі

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ

- ▶ Активність 2.1 — Розуміння ключової термінології: Презентація на спільній сесії фасилітаторами курсу
- ▶ Активність 2.2 — Розуміння стереотипів 1: Індивідуальна робота з подальшим обговоренням
- ▶ Активність 2.3 — Розуміння стереотипів 2: Групова робота з подальшою презентацією та обговоренням на спільній сесії
- ▶ Активність 2.4 — Тест на визначення

АКТИВНІСТЬ 2.1 — РОЗУМІННЯ КЛЮЧОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЛГБТ-СПІЛЬНОТИ, І СПІЛЬНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ФАСИЛІТАТОРІВ КУРСУ

Основні поняття та визначення — Презентація

Необхідні матеріали: Папір для фліпчарту, ручки

Додатково: Роздатковий матеріал 2.1 і 2.2

Примітка для тренерів і тренерок:

Глосарій, представлений у Роздатковому матеріалі 2.1, можна роздати на початку тренінгу чи під час цього заняття, щоб учасники й учасниці використовували його під час заняття, або в кінці, щоб вони могли використовувати його як «шпаргалку» у своїй повсякденній роботі. Його також можна використовувати для включення додаткових понять до тих, що в основному поясненні. Перед початком заняття рекомендується переглянути його разом із співробітниками та співробітницями ОГС, щоб його можна було адаптувати до місцевого контексту та термінології.

«Гендерна людина», представлена в Роздатковому матеріалі 2.2, є допоміжним засобом для визначення та розуміння основних понять ЛГБТІ, які обговорювалися досі в модулі, особливо якщо учасники й учасниці не мали попереднього досвіду або знань про них. Однак слід зазначити, що це спрощення для навчальних цілей. Це редуктивне зображення SOGIESC, тому його слід використовувати з обережністю та уникати, якщо учасники й учасниці вже мають певні знання про ці реальії. Звертайтеся до мови, яка використовується в Активності 2.1 та Роздатковому матеріалі 2.1.

В ідеалі цей модуль поряд із тренером мав би проводити представник ЛГБТІ-організації громадянського суспільства. Вони познайомлять групу з такими ключовими поняттями на спільній сесії:

- ▶ Сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, гендерне самовираження та статеві ознаки
- ▶ Стереотипи та упередження, включаючи гомофобію, лесбофобію, біфобію, трансфобію та інтерсексфобію

Слід доручити групі робити нотатки про те, що вони зрозуміли з презентації та щодо ключових понять. Роздатковий матеріал 2.1 та 2.2 можна використовувати для подальшого полегшення розуміння цієї сфери.

Ці знання можна перевірити на наступному етапі модуля під час активності 2.4, використовуючи Роздатковий матеріал 2.3а та 2.3б.

Примітка для тренерів і тренерок:

На наступних сторінках надається інформація, яка має бути адаптована до місцевих тренінгів за участю представника громадянського суспільства. Адаптація має ґрунтуватися на наявних знаннях цільової аудиторії та необхідному рівні деталізації відповідно до часових міркувань і глибини навчання, яке буде надано. Перегляньте матеріал та оберіть ті частини, які є найбільш доречними для сприяння кращому розумінню поліцейськими.

Сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, гендерне самовираження та статеві ознаки (SOGIESC)

а. Сексуальна орієнтація:

Сексуальна орієнтація — це здатність кожної людини відчувати глибокий емоційний, пристрасний та сексуальний потяг, а також вступати в інтимні та сексуальні стосунки з людьми іншої гендерної приналежності, тієї ж гендерної приналежності або більше ніж однієї гендерної приналежності.²⁵

Для опису своєї сексуальної орієнтації люди зазвичай використовують такі слова:

- ▶ **Лесбійка:** Жінка, яка відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей тієї ж статі.
- ▶ **Гей:** Чоловік, який відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей тієї ж гендерної приналежності.²⁶
- ▶ **Бісексуал_ка:** Людина, яка відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей більш ніж однієї гендерної приналежності.²⁷ Деякі можуть використовувати інші терміни для позначення себе, наприклад пансексуал_ка
- ▶ **Асексуал_ка:** людина, яка не відчуває сексуального потягу
- ▶ **Гетеросексуал_ка:** людина, яка відчуває емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць іншої гендерної приналежності

Проте люди можуть використовувати інші слова чи вирази, щоб описати, як вони відчувають потяг до інших людей. Деякі навіть можуть називати себе, використовуючи слова, які дехто вважає образливими або лайливими. Хоча і тренерам, і учасникам та учасницям слід уникати вживання таких слів щодо інших людей, розповідь ЛГБТІ-люди про події не слід розглядати як менш достовірну або менш серйозну для використання цих термінів для опису себе.

25. Глосарій ЄКРН: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>.

26. Там само.

27. Там само.

У кожного з нас є сексуальна орієнтація. Точний відсоток населення, яке є лесбійками, геями чи бісексуалами, невідомий. Відсотки різняться від дослідження до дослідження, і люди повідомляють, що мали одностатеві контакти у більших відсотках, ніж вони самі визначають себе як лесбійки, геї чи бісексуали. На всіх континентах лесбійки, геї та бісексуали становлять дуже значну групу меншин.

Примітка для тренерів і тренерок:

Деякі країни включили теми SOGIESC у свої переписи та інші публічні статистичні дані, пропонуючи оцінку кількості людей, які складають місцеву ЛГБТІ-спільноту. Перед початком занять було б гарною ідеєю перевірити, чи існують ці дані для країни, де працюють учасники й учасниці, і додати їх до цього етапу тренінгу.

б. Гендерна ідентичність

Коли хтось народжується, його класифікують як чоловіка чи жінку, причому це присвоєння здебільшого ґрунтується на зовнішньому вигляді їхньої анатомії. Ознака, присвоєна при народженні, — це **стать**.

Кожна присвоєна стать має пов'язаний з нею **гендер**, тобто соціально сконструйовані ролі, поведінку, діяльність та атрибути, які дане суспільство вважає прийнятними для жінок і чоловіків.²⁸ Історично склалися розуміння того, що гендер поділяє людей на дві групи: чоловіків із чоловічою статтю та жінок з жіночою статтю. Однак людство є набагато складнішим.

Гендерна ідентичність стосується глибокого індивідуального досвіду людини щодо гендеру. Вона може відповідати або не відповідати визначеній при народженні статі, включно з особистим відчуттям тіла (що може передбачати — у разі вільного вибору — зміну зовнішнього вигляду тіла або функцій організму медичним, хірургічним або іншим шляхом) та іншими проявами свого гендеру, включаючи одяг, мовлення та поведінку.²⁹ Як і сексуальну орієнтацію, кожен із нас має гендерну ідентичність, навіть якщо більшість людей відчуває, що їхня гендерна ідентичність і стать, визначена при народженні, збігаються.

Трансгендерні люди — це особи, чия гендерна ідентичність відрізняється від статі, присвоєної їм при народженні. Таким чином, трансгендерна жінка — це жінка, якій не було присвоєно жіночу стать при народженні, але гендерна ідентичність якої жіноча. Аналогічно, трансгендерний чоловік — це чоловік, якому не було присвоєно чоловічу стать при народженні, але чия гендерна ідентичність є чоловічою.³⁰ Багато трансгендерних людей використовують термін «транс» замість трансгендера для позначення себе та/або своєї спільноти.

Термін «трансгендерні люди» також може використовуватися як парасольковий термін, що охоплює різні гендерні ідентичності та самоназви людей, чия гендерна ідентичність або гендерне самовираження не збігається з очікуваннями, пов'язаними з гендером, приписаним при народженні. Це може включати, зокрема, трансгендерних чоловіків, трансгендерних жінок, небінарних, агендерних, бігендерних, мультигендерних, гендерквірних та інших гендерно різноманітних людей.

Водночас важливо пам'ятати, що не всі небінарні або гендерно різноманітні люди визначають себе як трансгендерні. Саме тому в цьому матеріалі рекомендовано використовувати формулювання «трансгендерні та небінарні люди», якщо йдеться про ширшу групу людей із різним досвідом гендерної ідентичності.

Терміни «транссексуал» і «трансвестит» не варто використовувати щодо людини, якщо вона сама прямо не просить називати її саме так. Ці слова мають застаріле, медикалізоване або стигматизувальне походження та історично використовувалися для знецінення, патологізації або дискримінації трансгендерних людей. Ключовий принцип, завжди поважати самоідентифікацію людини.

І навпаки, **цисгендерною людиною** є така, чия гендерна ідентичність збігається зі статтю, яку їй присвоїли при народженні. Цей термін використовується для опису **людини, яка не є трансгендерною**. Іноді термін можна скоротити до «цис-людина».

Деякі люди можуть не ідентифікувати себе ні як чоловіки, ні як жінки. Вони можуть використовувати термін **небінарна людина** для опису своєї гендерної ідентичності або інший термін. Деякі небінарні люди можуть не вважати себе частиною транс спільноти, тоді як інші вважають.

Незалежно від терміну, який вони використовують для опису себе, кожен людину, а особливо ту, яка повідомляє про злочини на ґрунті нетерпимості, **треба поважати у своїй гендерній ідентичності**. Слід наголосити учасникам та учасницям, що під час особистої взаємодії до трансгендерних людей необхідно звертатися з використанням імені, гендеру, терміна та займенників, яким вони віддають перевагу або які вони просили, незалежно від того, що зазначено в їхніх документах, що посвідчують особу.

28. Глосарій ЄКРН: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>.

29. Глосарій ЄКРН: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>.

30. Там само.

Багато трансгендерних людей **змінюють свою зовнішність**, щоб узгодити її зі своїм внутрішнім само-сприйняттям. Однак **не всі так роблять**. Ні від кого не можна очікувати, вимагати чи примушувати підтверджувати свою гендерну ідентичність, демонструючи будь-яким способом, що він/вона пройшли чи планують пройти будь-яке лікування, чи одягатися певним чином.

Подібним чином багато трансгендерних людей змінили свої **гендерні маркери**, якщо така можливість їм доступна, але не всі це зробили. Гендерний маркер — це **гендерний ідентифікатор**, наприклад, **у документі, що посвідчує особу** (паспорті). Найбільш очевидними гендерними маркерами є такі позначення, як чоловік/жінка або пан/пані. Це також можуть бути назви професійних посад чи особисті займенники, або кодовані номери, як-от номери соціального страхування та податкові номери, які можуть використовувати певні комбінації для чоловіків і жінок (наприклад, парні/непарні числа). Гендерні маркери часто вставляються в ідентифікаційні картки або особисті свідоцтва, такі як паспорти, свідоцтва про народження, свідоцтва про освіту та рекомендаційні листи від роботодавців.³¹

Їхнє призначення — вказувати гендер особи, і вони часто зустрічаються на особистих документах, таких як національні посвідчення особи, водійські посвідчення та паспорти. Проте в багатьох країнах зміна гендерних маркерів в документах, що посвідчують особу, **може бути складною, якщо не неможливою**, і це особливо актуально для небінарних людей. Це створює труднощі для трансгендерних людей у ситуаціях, коли потрібні документи для взаємодії з державними органами, такими як поліція, оскільки вони відображатимуть маркер, який не відповідає їхній гендерній ідентичності. Крім того, деякі трансгендерні люди можуть не мати наміру змінювати свій гендерний маркер.

Також важливо **розрізняти гендерну ідентичність та сексуальну орієнтацію**. Трансгендерні або небінарні люди можуть бути гетеросексуальними, бісексуальними, геями, лесбійками тощо.

с. Гендерне самовираження

Гендерне самовираження (гендерна експресія) стосується зовнішніх проявів гендеру, виражених за допомогою різноманітних зовнішньо сприйнятливих індикаторів, таких як ім'я/прізвище людини, займенники, одяг, поведінка тощо. Суспільство визначає ці ознаки як чоловічі чи жіночі, хоча те, що вважається чоловічим і жіночим, змінюється з часом і залежить від культури.³²

Як і у випадку з сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю, **кожна людина має своє гендерне самовираження**. Наприклад, багато чоловіків віддають перевагу короткому волоссю, оскільки воно вважається показником маскулінності, а багато жінок віддають перевагу довгому волоссю, оскільки воно вважається фемінною рисою. Багато інших виражають себе у спосіб, який менш відповідає тому, що від них очікують. Наприклад, деякі чоловіки носять макіяж, лак для нігтів або спідниці, тоді як деякі жінки воліли б носити дуже коротку стрижку або взагалі не використовувати макіяж.

Хоча на гендерне самовираження людей часто впливає їхня сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність, це не завжди так. Наприклад, гей або трансгендерна людина може мати типово маскулінну зовнішність. Проте слід зазначити, що ЛГБТІ-люди можуть стати постраждалими особами від злочинів на ґрунті нетерпимості, навіть якщо їхнє гендерне самовираження відповідає гендерним нормам.

Особи, чиє гендерне самовираження відрізняється від очікувань, можуть стати постраждалими особами від злочинів на ґрунті нетерпимості незалежно від їхньої фактичної сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності чи статевих ознак. Важливо, щоб учасники й учасниці розуміли, що нікого не можна просити або рекомендувати змінити своє гендерне самовираження, щоб не постраждати від злочину на ґрунті нетерпимості. **Гендерне самовираження є невіддільною частиною ідентичності людини.**

d. Статеві ознаки

Статеві ознаки стосуються хромосомних, гонадних та анатомічних особливостей людини, які включають первинні ознаки, такі як репродуктивні органи та геніталії та/або хромосомні структури та гормони; а також вторинні ознаки, такі як м'язова маса, розподіл волосся, груди та/або будова тіла.³³

Кожна людина має певний набір статевих ознак. Коли людина народжується, деякі з цих ознак використовуються для присвоєння їй статі. **Інтерсекс-особи** народжуються зі статевими ознаками, що не відповідають типовому визначенню того, яким має бути чоловіче чи жіноче тіло.³⁴

31. Глосарій ЄКРН: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>

32. TGEU, Посібник для трансмедіа: Інклюзивний посібник для журналістів, редакторів і творців контенту, який містить інформацію про спільноту, доступно за посиланням: <https://tgeu.org/trans-media-guide-for-journalists-and-editors/>; Глосарій ключових термінів SOGIEC УВКБ ООН, Додаток III до Дискусійного документа «ЛГБТІК+ особи, які перебувають у стані вимушеного переміщення та безгромадянства: захист та рішення», доступно за посиланням: <https://www.unhcr.org/media/2021-global-roundtable-lgbtqi-persons-forced-displacement-and-statelessness-protection-and>.

33. Глосарій ЄКРН: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>.

34. Ден Крістіан Гаттас (OII Europe), Захист інтерсекс-осіб у Європі: інструментарій для законодавців та розробників політики, с. 9, доступно за посиланням: <https://www.oieurope.org/protecting-intersex-people-in-europe-a-toolkit-for-law-and-policy-makers/>

Термін «інтерсекс» є парасольковим терміном для широкого розмаїття варіацій статевих ознак, які природно зустрічаються у людського виду. Термін «інтерсекс» визнає той факт, що фізично стать є спектром і що існують люди з варіаціями статевих ознак, відмінними від чоловічої чи жіночої.³⁵

Статеві ознаки не залежать від сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та гендерного самовираження. Інтерсекс-людина може бути гетеросексуальною, лесбійкою, геєм, бісексуальною особою тощо, а також трансгендерною або цисгендерною. Так само вони можуть мати будь-яке гендерне самовираження.

Інтерсекс-люди вразливі до дискримінації та жорстокого поводження у всіх сферах життя,³⁶ зокрема, коли їхня зовнішність не відповідає стереотипним уявленням про чоловіка та жінку.³⁷

Ключові визначення — Стереотипи та упередження

Стереотип — це надмірно спрощене й узагальнене переконання чи припущення щодо групи людей. Стереотипи зводять членів цієї групи до набору очікуваних рис або поведінки, ігноруючи індивідуальні відмінності членів групи.

Приклади стереотипів:

- ▶ Усі лесбійки маскулінні
- ▶ Усі іммігранти з Африки є злочинцями
- ▶ Всі поліцейські зловживають своїми повноваженнями
- ▶ Всі мусульмани є релігійними екстремістами

Стереотипізація передбачає спрощення складної різноманітності індивідів до жорстких категорій. Ця категоризація часто базується на неповній або упередженій інформації, яка **ігнорує особисті відмінності та зводить людей до простих рис** чи ярликів. Це надмірне спрощення впливає на прийняття рішень, навіть якщо ми цього не помічаємо, і може призвести до неправильних суджень щодо окремих осіб та груп.

Хоча стереотипи часто є негативними, вони також можуть здаватися комплементарними. Проте позитивні стереотипи все ще можуть мати негативний вплив просто тому, що вони включають широкі узагальнення, які ігнорують окремі реалії. Прикладом цього може бути те, що жінки краще доглядають за дітьми, ніж чоловіки. Цей стереотип може підірвати сприйняття їхньої компетентності щодо інших, менш стереотипних ролей, або впливати на те, як обов'язки по догляду за дітьми повинні бути розподілені в гетеросексуальних стосунках, водночас він також ігнорує реальність того, що є жінки, які жорстоко поведуться з дітьми.

Щоб пояснити це поняття, ви можете скористатися наступною інфографікою:

Рис. 1: Інфографіка з курсу HELP Ради Європи «Боротьба проти расизму, ксенофобії, гомофобії та трансфобії», доступно за посиланням: <https://help.elearning.ext.coe.int/mod/scorm/view.php?id=112019>

Стереотипи формують наше ставлення до людей, поширюючи **усталені та надмірно спрощені уявлення про певні групи**. Коли ми покладаємося на ці узагальнення, ми перестаємо сприймати людей такими, якими вони є, і натомість судимо їх на основі припущень. З часом ці спотворені уявлення можуть перетворитися на **упередження**.

35. Там само.

36. Рада Європи, Права людини та інтерсекс-особи, 2015 р., доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/16806da5d4>

37. Ден Крістіан Гаттас (OII Europe), Захист інтерсекс-осіб у Європі: інструментарій для законодавців та розробників політики, с. 43.

Упередження — це сформована довільно думка або ставлення до людини чи групи, засноване на особистісних рисах, таких як вік, раса, інвалідність, релігія, а також сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, гендерне самовираження чи статеві ознаки. Упередження часто є негативними і зазвичай ґрунтуються на чутках, припущеннях, почуттях і переконаннях, а не на знаннях та фактах. Упередження впливають як на наші дії, так і на наші інтерпретації вчинків інших. Такі упередження є **шкідливими** і можуть вплинути на ставлення влади та суспільства в цілому до постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості.

Наприклад, гомофобія, лесбофобія, біфобія, трансфобія та інтерсексфобія (ЛГБТІ-фобія) є формами упереджень, які соціально проявляються як відчуження, дискримінація, образлива поведінка, напад, сексуальне насильство та навіть вбивство.

АКТИВНІСТЬ 2.2А — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 1: ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З ПОДАЛЬШИМ ОБГОВОРЕННЯМ

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, папір, ручки

1. Запропонуйте учасникам та учасницям попрацювати індивідуально. Попросіть їх згадати час, коли вони або члени їхньої родини зіткнулися зі стереотипізацією. Нехай вони запишуть, яким був вплив цієї стереотипізації.
2. Через кілька хвилин попросіть кількох учасників та учасниць поділитися своїм досвідом.

АКТИВНІСТЬ 2.2Б — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 1: ГРУПОВЕ ОБГОВОРЕННЯ

На основі попереднього обговорення поставте групі наступні запитання, розмістивши їхні ідеї на фліпчарті:

- ▶ З огляду на ваше розуміння стереотипізації, які ризики для окремих осіб, сімей та громад, якщо стереотипів не подолати?
- ▶ Які ризики виникають, якщо поліцейські займаються такою стереотипізацією?

АКТИВНІСТЬ 2.3 — РОЗУМІННЯ СТЕРЕОТИПІВ 2: ГРУПОВА РОБОТА З ПОДАЛЬШОЮ ПРЕЗЕНТАЦІЄЮ ТА ОБГОВОРЕННЯМ НА СПІЛЬНІЙ СЕСІЇ³⁸

Примітка для тренерів і тренерок:

Цю вправу потрібно проводити ретельно, щоб гарантувати, що накопичення негативних стереотипів щодо ЛГБТІ-людей не буде використано як можливість для поширення упереджень. Участь представників та представниць ОГС як фасилітаторів може допомогти, хоча вони повинні бути попередньо проінформовані про характер цієї діяльності. Ця вправа може бути недоречною в дуже складних робочих умовах або коли фасилітатор не має досвіду управління суперечливими дискусіями. Не забувайте оцінити попередні знання та досвід учасників та учасниць щодо питань ЛГБТІ перед початком курсу (див. Додаток II у кінці Посібника).

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, ручки

Приміщення для роботи в малих групах або простір усередині приміщення для тренінгу

Роздатковий матеріал 2.4

1. Розділіть учасників та учасниць на чотири групи.
2. Завдання для кожної групи: зібрати якомога більше стереотипів у таких сферах:
 - ▶ першій групі пропонується зібрати негативні стереотипи про ЛГБТІ-людей;
 - ▶ другій групі пропонується зібрати негативні стереотипи про поліцію;
 - ▶ третій групі пропонується зібрати позитивні стереотипи про ЛГБТІ-людей;
 - ▶ четвертій групі пропонується зібрати позитивні стереотипи про поліцію.

38. ILGA-Europe, Інструментарій ILGA-Europe для навчання поліцейських щодо боротьби зі злочинністю, пов'язаною з гомофобією, 2010, <https://www.ilga-europe.org/report/toolkit-for-training-police-officers-on-tackling-lgbti-phobic-crime/>

3. Дайте групам кілька хвилин, щоб визначити відповідні стереотипи. Потім знову зберіть учасників та учасниць разом і попросіть групи представити свої висновки. Розмістіть результати на чотирьох аркушах фліпчарту.

4. Під час загального обговорення поставте такі запитання:

- ▶ Чи дають стереотипи точний опис окремих груп?
- ▶ Яку шкоду можуть завдати стереотипи членам двох відповідних груп?

Вправа має виявити упередження та показати, що всі групи страждають від стереотипізації. Паралельне вивчення ЛГБТІ-людей і поліції має налагодити зв'язок між поліцією та ЛГБТІ-спільнотою.

5. Наприкінці цього завдання роздайте учасникам та учасницям Роздатковий матеріал 2.4. Поясніть, що вони можуть отримати більше інформації на ці теми з перелічених там джерел.

АКТИВНІСТЬ 2.4 — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ

Необхідні матеріали:

Ручки

Роздатковий матеріал 2.3а (тест) і 2.3б (відповіді)

Роздайте всім учасникам та учасницям Роздатковий матеріал 2.3а. Повідомте їм, що мета вправи є зіставлення ключового поняття з наданим визначенням. Після п'яти хвилин надайте відповіді та попросіть учасників та учасниць підрахувати свої бали. Розгляньте можливість вручення невеликого призу особі з найвищим балом.

Примітка для тренерів і тренерок:

За потреби адаптуйте тест, враховуючи поняття, пояснені на занятті.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.1 — ГЛОСАРІЙ

- ▶ **Асексуал_ка:** людина, яка не відчуває сексуального потягу.
- ▶ **Бісексуал_ка** особа, яка відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей більш ніж одного гендеру.³⁹
- ▶ **Біфобія:** упередження, ненависть або страх щодо бісексуальності чи людей, яких ідентифікують або які сприймаються як бісексуали.
- ▶ **Цисгендерна людина:** люди, які не є трансгендерними або небінарними. Гендерна ідентичність цисгендерних людей відповідає статі, яка була присвоєна їм при народженні. Іноді термін можна скоротити до «цис-людина».
- ▶ **Гей:** чоловік, який відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей тієї ж гендерної приналежності.⁴⁰
- ▶ **Гендер:** сукупність ролей, поведінки, видів діяльності та атрибутів, яких суспільство очікує від жінок і чоловіків.
- ▶ **Гендерне самовираження:** зовнішні прояви гендеру, виражені за допомогою різноманітних зовнішньо сприйнятих індикаторів, таких як ім'я людини, займенники, одяг, поведінка тощо. Суспільство ідентифікує ці ознаки як маскулінні чи фемінні, хоча те, що вважається маскуліним та фемінним, змінюється з часом і залежить від культури.
- ▶ **Гендерна ідентичність:** глибоко відчуте особисте переживання щодо гендеру. Вона може відповідати або не відповідати визначеній при народженні статі, включно з особистим відчуттям тіла (що може передбачати — у разі вільного вибору — зміну зовнішнього вигляду тіла або функцій організму медичним, хірургічним або іншим шляхом) та іншими проявами свого гендеру, включаючи одяг, мовлення та поведінку.⁴¹
- ▶ **Гендерний маркер:** гендерні позначення, які часто зустрічаються в таких документах, як національні посвідчення особи, водійські права та паспорти. Найпоширенішими гендерними маркерами є такі позначення, як чоловік/жінка або пан/пані. Це також можуть бути назви професійних посад або кодовані номери, як-от номери соціального страхування та податкові номери, які можуть використовувати певні комбінації для чоловіків і жінок.⁴²
- ▶ **Гетеронормативність:** інституції, структури розуміння та практичні орієнтації, які роблять гетеросексуальність послідовною, природною та привілейованою. Це передбачає припущення, що кожна людина гетеросексуальна, і що гетеросексуальність є ідеалом і перевершує гомосексуальність або бісексуальність. Гетеронормативність також включає привілеювання нормативних проявів гендеру — того, що вимагається або нав'язується індивідам для того, щоб їх сприймали чи приймали як «справжнього чоловіка» чи «справжню жінку» як єдині доступні категорії.⁴³
- ▶ **Гетеросексуал_ка:** людина, яка відчуває емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць іншої гендерної приналежності.
- ▶ **Гомофобія:** упередження, ненависть або страх щодо гомосексуальності чи людей, яких ідентифікують або сприймаються як геї, лесбійки або бісексуали.⁴⁴
- ▶ **Інтерсекс:** людина, народжена з біологічними статевими ознаками, які не відповідають суспільним нормам або медичним визначенням того, що робить особу чоловіком або жінкою.⁴⁵
- ▶ **ЛГБТІ:** акронім, що стосується «лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних та інтерсексуальних» людей. Інколи ЛГБТІ розширюють, щоб охопити квір-персон (ЛГБТІК). ЛГБТІ та ЛГБТІК є парасольковими термінами, під якими об'єднується різномірна група людей.⁴⁶
- ▶ **Лесбійка:** жінка, яка відчуває сексуальний, фізичний та романтичний потяг до людей тієї ж статі.

39. Глосарій ключових термінів SOGIESC УВКБ ООН, Додаток III до Дискусійного документа «ЛГБТІК+ особи, які перебувають у стані вимушеного переміщення та безгромадянства: захист та рішення», доступний за посиланням: <https://www.unhcr.org/media/2021-global-roundtable-lgbtq-persons-forced-displacement-and-statelessness-protection-and>.

40. Там само.

41. Там само.

42. Там само.

43. Там само.

44. Там само.

45. Там само.

46. Там само.

- ▶ **Небінарні:** парасольковий термін, який охоплює різноманітний гендерний досвід, включаючи людей зі специфічною гендерною ідентичністю, відмінною від чоловіка чи жінки, людей, які ідентифікують себе як дві чи більше гендерів (бігендерні або пан/полігендерні) і людей, які не ідентифікують себе з жодним гендером (агендерні).⁴⁷
- ▶ **Займенники:** слова, які можна використовувати для позначення людини замість її імені. Поширені займенники включають я, ти, він, вона, вони або ми, а також мене, тебе, його, її, їх або нас. Вони є звичайним елементом у граматиці багатьох мов і, залежно від мови, вони можуть або не можуть відображати гендер або рід іменника, до якого вони відносяться. Якщо мова має гендерні займенники, як, наприклад, в англійській мові, ввічливо звертатися до людей, використовуючи займенники, які правильно відображають їхню гендерну ідентичність. в англійській мові чоловіки зазвичай віддають перевагу зверненню «він», а жінки — «вона», тоді як небінарні люди можуть використовувати «вони» або бути комфортними з одним чи будь-яким іншим варіантом. Шанобливе ставлення до постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості, включно з використанням їхніх обраних займенників, має важливе значення для побудови довіри.
- ▶ **Статеві ознаки:** хромосомні, гонадні та анатомічні особливості особи, які включають такі первинні статеві ознаки, як репродуктивні органи та геніталії, та/або хромосомні структури та гормони; та такі вторинні ознаки, як м'язова маса, розподіл волосся, груди та/або будова тіла.⁴⁸
- ▶ **SOGIESC:** акронім, що позначає сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність та гендерне самовираження, а також статеві ознаки.
- ▶ **Трансгендерна людина:** це людина, яка має гендерну ідентичність, відмінну від гендеру, присвоєного їм при народженні, а також особи, які хочуть виражати свою гендерну ідентичність інакше, ніж гендер, приписаний при народженні.⁴⁹ Це може включати трансгендерних чоловіків, трансгендерних жінок та інших людей, які ідентифікують себе як трансгендерні.
- ▶ **Гендерний перехід:** соціальний, юридичний та/або медичний перехід. Тобто процес приведення свого життя у відповідність до власного гендеру. Це може (але не завжди) включати зміну імені та займенників; зміну одягу, манери мовлення та поведінки; оновлення документів та юридичних реєстрів; а також звернення за медичною допомогою для зміни фізичних ознак. Здійснити камінг-аут як транслюдина може бути частиною переходу, але це не те ж саме, що «здійснити перехід».⁵⁰ Водночас не всі трансгендерні та небінарні люди здійснюють усі ці кроки, і відсутність медичного або юридичного переходу не робить їхню ідентичність менш справжньою чи менш легітимною.
- ▶ **Трансфобія:** упередження, ненависть до трансгендерних людей або страх перед ними на основі вираження їхньої внутрішньої гендерної ідентичності.⁵¹ Також включає ворожість, знецінення, дискримінацію або насильство щодо трансгендерних та небінарних людей через їхню гендерну ідентичність, гендерне самовираження або невідповідність очікуванням, пов'язаним із гендером, приписаним при народженні.
- ▶ **Небінарні люди:** люди, чия гендерна ідентичність не вписується виключно в категорії «чоловік» або «жінка» або не обмежується ними. Небінарні люди можуть ідентифікувати себе поза бінарною гендерною системою, поєднувати різні аспекти гендерної ідентичності або не ототожнювати себе з жодною з бінарних категорій. Частина небінарних людей може також ідентифікувати себе як трансгендерні, але не всі небінарні люди використовують щодо себе це визначення.
- ▶ **Камінг-аут** як трансгендерна або небінарна людина може бути частиною переходу, але це не те саме, що здійснити гендерний перехід. Камінг-аут стосується повідомлення іншим людям про свою гендерну ідентичність, тоді як гендерний перехід може охоплювати ширший комплекс соціальних, юридичних та/або медичних дій.
- ▶ **Квір:** це термін, обтяжений різними значеннями та довгою історією, але наразі часто позначає людей, які не бажають, щоб їх ототожнювали з посиланням на традиційні уявлення про гендер та сексуальну орієнтацію та уникають гетеросексуальних, гетеронормативних та гендерно-бінарних категоризацій.⁵² Іноді його використовують як парасольковий термін для всього, що стосується різноманіття SOGIESC, та як синонім ЛГБТІ-людей.

47. Комісар Ради Європи з прав людини, Права людини та гендерна ідентичність та самовираження (2024), доступно за посиланням <https://rm.coe.int/issue-paper-on-human-rights-and-gender-identity-and-expression-by-dunj/1680aed541>

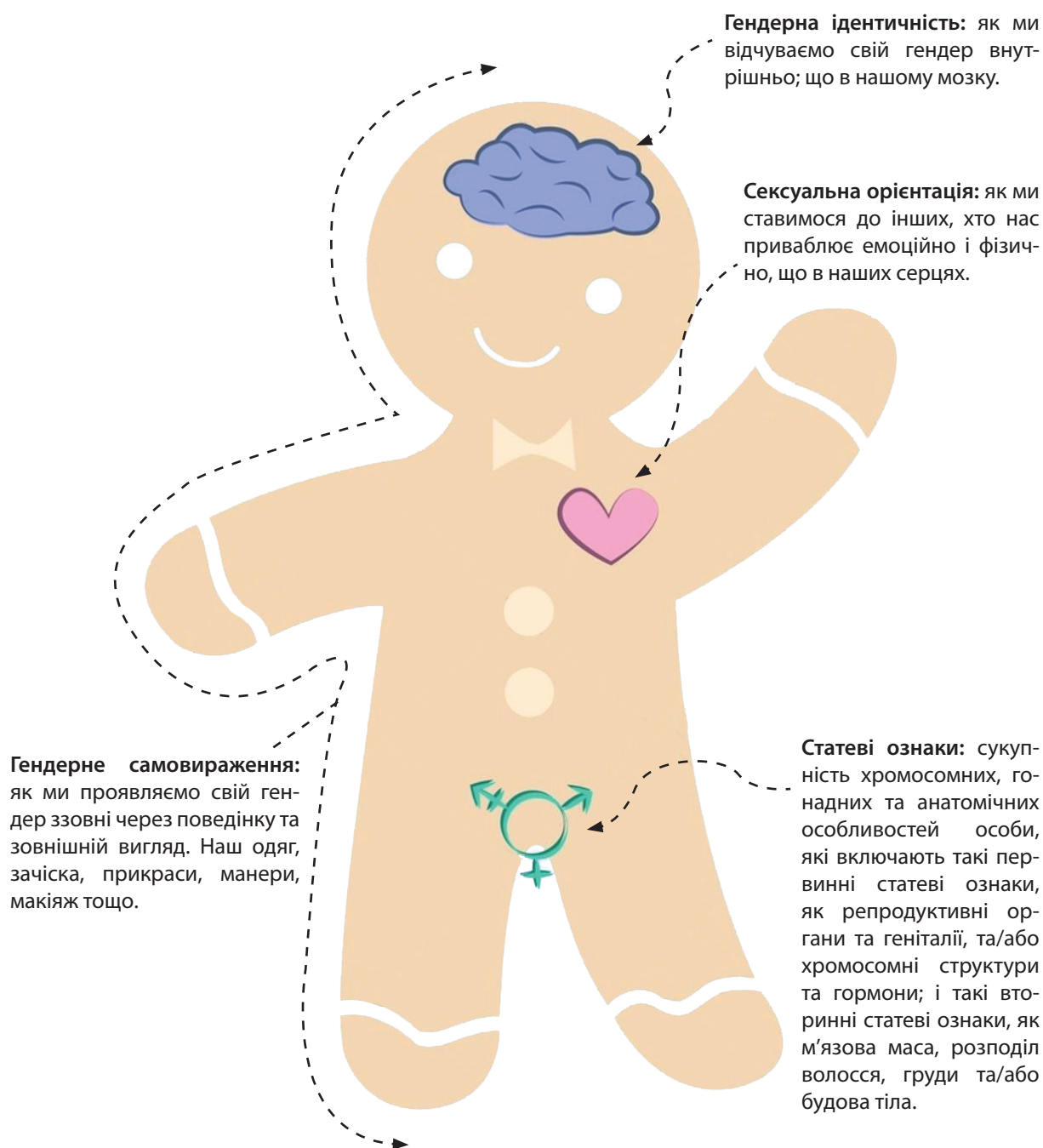
48. ЄКРН, Глосарій.

49. Там само.

50. TGEU, Посібник для трансмедіа: Інклюзивний посібник для журналістів, редакторів та творців контенту, розроблений спільноту (2023), доступно за посиланням: <https://tgeu.org/trans-media-guide-for-journalists-and-editors/>

51. ЄКРН, Глосарій.

52. Там само.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.3А — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ

Ключове поняття	Вставити літеру		Визначення
Статеві ознаки		А	Хтось, хто не є трансгендерною людиною
Гомофобія		Б	Здатність людини до глибокого емоційного, афективного та сексуального потягу до інших, інтимних та сексуальних стосунків з іншими
Трансгендерні люди		В	Ненависть або відраза до гомосексуальності на основі упереджень
Інтерсекс-людина		Д	Упереджена та шкідлива думка про особу чи групу, яка не ґрунтується на фактах.
Небінарні		Е	Чоловік, чиї основні романтичні, фізичні та сексуальні потяги спрямовані до чоловіків
Стереотип		Ф	Як ми проявляємо наш гендер ззовні через поведінку та зовнішній вигляд
Гендерна ідентичність		Г	Хромосомні, гонадні та анатомічні особливості особи, як первинні ознаки (репродуктивні органи та геніталії, та/або хромосомні структури та гормони); так і вторинні ознаки (м'язова маса, розподіл волосся..)
Бісексуал_ка		Г	Людина, чия гендерна ідентичність не є ані чоловічою, ані жіночою
Лесбійка		І	Людина, яка відчуває емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць іншої гендерної приналежності
Цисгендерна людина		Дж	Упередження, ненависть або страх щодо трансгендерних або небінарних людей
Упередження		К	Парасольковий термін, що включає всіх, чия гендерна ідентичність відрізняється від статі, яка була присвоєна їм при народженні.
Сексуальна орієнтація		Л	Особистий глибоко відчутий досвід гендеру, тобто буття чоловіком, жінкою або іншим гендером
Гетеросексуал_ка		М	Людина, яка відчуває значний емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць різних гендерних приналежностей
Трансфобія		Н	Упереджене або надто спрощене узагальнення щодо цілої групи осіб, незалежно від їхніх індивідуальних відмінностей
Гендерне самовираження		О	Жінка, чиї основні романтичні, емоційні, фізичні та сексуальні потяги спрямовані до жінок
Гей		П	Такі позначення, як чоловік/жінка або пан/пані, які регулярно зустрічаються в документах, що посвідчують особу
Гендерний маркер		З	Парасольковий термін для позначення осіб, чиї статеві ознаки не відповідають типовому визначенню чоловічого або жіночого тіла

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.3Б — ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ ВІДПОВІДІ

Ключове поняття	Вставити літеру		Визначення
Статеві ознаки	Г	А	Хтось, хто не є трансгендерною людиною
Гомофобія	В	Б	Здатність людини до глибокого емоційного, афективного та сексуального потягу до інших, інтимних та сексуальних стосунків з іншими
Трансгендерні люди	К	В	Ненавість або відраза до гомосексуальності на основі упереджень
Інтерсекс-людина	З	Д	Упереджена та шкідлива думка про особу чи групу, яка не ґрунтується на фактах
Небінарна людина	Г	Е	Чоловік, чий основні романтичні, фізичні та сексуальні потяги спрямовані до чоловіків
Стереотип	Н	Ф	Як ми проявляємо наш гендер ззовні через поведінку та зовнішній вигляд
Гендерна ідентичність	Л	Г	Хромосомні, гонадні та анатомічні особливості особи, як первинні ознаки (репродуктивні органи та геніталії, та/або хромосомні структури та гормони); так і вторинні ознаки (м'язова маса, розподіл волосся..)
Бісексуал_ка	М	Г	Людина, чия гендерна ідентичність не є ані чоловічою, ані жіночою.
Лесбійка	П	І	Людина, яка відчуває емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць іншої гендерної приналежності
Цисгендерна людина	А	Дж	Упередження, ненавість або страх щодо трансгендерних людей
Упередження	Д	К	Парасольковий термін, що включає всіх, чия гендерна ідентичність відрізняється від статі, яка була присвоєна їм при народженні
Сексуальна орієнтація	Б	Л	Особистий глибоко відчутий досвід гендеру, тобто буття чоловіком, жінкою або іншим гендером
Гетеросексуал_ка	І	М	Людина, яка відчуває значний емоційний, романтичний або сексуальний потяг до представників та представниць різних гендерних приналежностей
Трансфобія	Дж	Н	Упереджене або надто спрощене узагальнення щодо цілої групи осіб, незалежно від їхніх індивідуальних відмінностей
Гендерне самовираження	Ф	О	Жінка, чий основні романтичні, емоційні, фізичні та сексуальні потяги спрямовані до жінок
Гей	Е	П	Такі позначення, як чоловік/жінка або пан/пані, які регулярно зустрічаються в документах, що посвідчують особу
Гендерний маркер	П	З	Парасольковий термін для позначення людей, чий статеві ознаки не відповідають типовому визначенню чоловічого або жіночого тіла

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 2.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ

Український ресурс (рекомендується як основний для цього модуля)

Gender Stream, Словник толерантності для представників та представниць поліції (2024)

Словник підготовлено ГО Gender Stream спільно з Департаментом головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України.

Документ містить: розділ про основні поняття та коректну термінологію щодо ЛГБТІ людей.

А) Ресурси Ради Європи

► Словник ЄКРН⁵³

ЄКРН розробляє глосарій, який містить терміни, описані в її Загальних рекомендаціях щодо політики (ЗРП) та/або їхніх Пояснювальних меморандумах (ПМ). Його було використано як основне джерело для визначень, пояснених у цьому Модулі.

В) Ресурси інших міжнародних організацій

► Верховний Комісар ООН у справах біженців, Глосарій ключових термінів SOGIESC, Додаток III до документа для обговорення *ЛГБТІК+-особи в умовах вимушеного переміщення та безгромадянства: захист та рішення* (2021)⁵⁴

Наступний корисний ресурс для визначень, особливо тих, що не включені до Глосарія ЄКРН.

С) Ресурси організацій громадянського суспільства

► TGEU, *Посібник для трансмедіа: Інклюзивний посібник для журналістів, редакторів та творців контенту, розроблений спільноту* (2023)⁵⁵

Цей ресурс пропонує чіткі пояснення та визначення понять, пов'язаних із трансгендерними людьми та проблемами гендерної ідентичності та самовираження.

► OII Europe, *Захист інтерсекс-осіб у Європі: Інструментарій для законодавців і політиків* (2023)⁵⁶

Цей ресурс (зокрема, розділ «Деякі базові факти») може бути дуже корисним для досягнення кращого розуміння проблем інтерсекс-людей та статевої ознаки.

53. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>

54. <https://www.unhcr.org/media/2021-global-roundtable-lgbtqi-persons-forced-displacement-and-statelessness-protection-and>

55. <https://tgeu.org/trans-media-guide-for-journalists-and-editors/>

56. <https://www.oii-europe.org/protecting-intersex-people-in-europe-a-toolkit-for-law-and-policy-makers/>

Модуль 3:

Діяльність Національної поліції України щодо кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості до ЛГБТІ-людей: застосування правозахисного та антидискримінаційного підходів

ВСТУП І ПЕРЕДУМОВИ

Хоча часто права людини можуть здаватися віддаленими від питань «справжньої поліцейської діяльності», насправді вони впливають на основні обов'язки кожного поліцейського, від забезпечення безпеки та захисту постраждалої особи до проведення ефективних розслідувань. Недотримання цих стандартів може мати серйозні наслідки. Постраждалі особи можуть втратити довіру до зобов'язань поліції щодо їхнього захисту, злочинці залишаються безкарними та можуть продовжити вчиняти злочини, а поліцейські служби ризикують отримати судові позови про дискримінацію, зокрема бути визнаними такими, що порушують Європейську конвенцію з прав людини.

Злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей відбуваються в контексті щоденних проявів упереджень та дискримінації. Дослідження виявили, що ЛГБТІ-люди стикаються з ворожістю та харасментом у громадських місцях, а також з дискримінацією на роботі, у школі та при спробі отримати доступ до житла та медичних послуг. Деякі ЛГБТІ-люди зазнають харасменту і навіть насильства з боку поліції. Цей досвід разом створює бар'єри, які заважають ЛГБТІ-людям повідомляти поліцію про злочини на ґрунті нетерпимості або співпрацювати зі слідством та можливими судовими розглядами. Серед поширених причин не повідомляти про злочини: постраждалі особи не думають, що поліція сприйме їхню скаргу серйозно; їхній досвід показує, що такі випадки трапляються надто часто, щоб повідомляти про них; або тому, що вони бояться помсти з боку кривдників.

Це означає, що під час розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей поліцейські повинні бути дуже обережними, щоб уникнути повторної віктимізації.

У цьому модулі описано стандарти прав людини, які є найбільш актуальними для поліції в контексті злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Він також включає вправи, які можуть бути використані для заохочення офіцерів та офіцerek покладатися на стандарти та принципи прав людини в їхніх зусиллях щодо ефективного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Роздатковий матеріал 3.3 надає вичерпний огляд найбільш актуальних міжнародних стандартів, пов'язаних із ефективним контролем злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей.

Там, де це доречно та можливо, місцеві ОГС слід запрошувати виступити для проведення презентації та участі в конструктивному діалозі з учасниками та учасницями щодо дискримінації, яку зазнають ЛГБТІ-люди в національному контексті. у цьому модулі висвітлюються можливості для участі ОГС.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці навчатися:

- ▶ усвідомлювати ширший контекст упереджень, ворожості та дискримінації, з якими стикаються ЛГБТІ-люди та спільноти
- ▶ визначати конкретні перешкоди для повідомлення про злочини на ґрунті нетерпимості, з якими стикаються ЛГБТІ-люди, і відповідні обов'язки поліції
- ▶ розуміти національне законодавство та поняття дискримінації та злочинів на ґрунті нетерпимості
- ▶ розуміти стандарти Ради Європи та інші стандарти прав людини, які стосуються злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, включно з ключовими рішеннями Європейського суду з прав людини, та чому вони важливі для їхньої ролі
- ▶ розпізнавати конкретні порушення прав людини, які можуть бути вчинені поліцією
- ▶ ознайомитися з основними стандартами Ради Європи та іншими міжнародними стандартами

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ

- ▶ Активність 3.1: Що таке дискримінація?
- ▶ Активність 3.2: Розуміння ширшого контексту дискримінації, яку переживають ЛГБТІ-люди та спільноти
- ▶ Активність 3.3: Що таке злочин на ґрунті нетерпимості? Презентація та обговорення
- ▶ Активність 3.4: Розуміння ключових стандартів Ради Європи та інших стандартів прав людини, що стосуються злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей

АКТИВНІСТЬ 3.1 — ЩО ТАКЕ ДИСКРИМІНАЦІЯ?

Примітка для тренерів і тренерок:

Це загальне пояснення ключових понять щодо дискримінації. Місцеве законодавство та пов'язані з ним визначення дискримінації слід вивчити до початку тренінгу та включити, де це доречно. Учасникам та учасницям необхідно надати визначення дискримінації відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також пояснити перелік захищених ознак, за якими законодавство забороняє дискримінацію.

Дискримінація: Більшість країн мають власні законодавчі визначення дискримінації. у загальному розумінні визначення полягає у тому, що дискримінація — це диференційоване ставлення на основі захищеної ознаки, такої як стать, гендер, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, гендерне самовираження чи статеві ознаки, яке не має об'єктивного та розумного обґрунтування. Такий підхід сформований у міжнародному праві та практиці Європейського суду з прав людини. Водночас для застосування в Україні слід керуватися визначенням, що закріплено у національному законодавстві. Така форма дискримінації відома як **пряма дискримінація**⁵⁷

У законодавстві України перелік захищених ознак може відрізнятися залежно від сфери правового регулювання. Так, стаття 24 Конституції України закріплює принцип рівності громадян і містить відкритий перелік ознак, за якими не допускаються привілеї чи обмеження. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» також використовує відкритий перелік ознак. Водночас окремі закони можуть прямо визначати додаткові ознаки для відповідної сфери правовідносин. Наприклад, Кодекс законів про працю України прямо забороняє дискримінацію у сфері праці, зокрема за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Примітка для тренерів і тренерок:

Під час обговорення рекомендується звернути увагу учасників та учасниць на те, що міжнародні стандарти та практика Європейського суду з прав людини допомагають тлумачити поняття дискримінації, однак у практичній діяльності поліцейські керуються насамперед Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Таким чином, диференційоване ставлення буде дискримінаційним, якщо виконуються дві умови: воно ґрунтується на **захищеній ознаці** (наприклад, ті, що пояснюються в попередньому модулі) і є **необґрунтованим**. Це буде необґрунтованим, якщо воно не має легітимної мети або коли використані засоби є непропорційними до цієї мети.

57. Глосарій ЄКПН, доступно за посиланням <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>.

Наприклад: поліцейський зупиняє двох жінок (одна з них трансгендерна жінка, а інша — ні) і просить їхні посвідчення. Коли цисгендерна жінка каже, що у неї немає посвідчення особи, поліцейський каже їй завжди носити посвідчення із собою, і відпускає її. Коли трансгендерна жінка також не може показати своє посвідчення особи, офіцер заарештовує її.

Непряма дискримінація: випадки, коли нібито нейтральне положення, практика чи політика однаково застосовуються до всіх, але ставлять одні групи людей у невигідне становище у порівнянні з іншими на основі захищеної ознаки.

Прикладом цього може бути надання прав на спеціальну щорічну відпустку або пільг лише одруженим поліцейським, якщо політика та/або законодавство не визнають одностатеві стосунки, оскільки офіцери та офіцерки, які перебувають у одностатевих стосунках, не зможуть користуватися цими пільгами.

Примітка для тренерів і тренерок:

Поняття прямої та непрямой дискримінації також закріплені у статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Для цілей цього навчального курсу використовуються міжнародні підходи Ради Європи, які узгоджуються з базовими положеннями національного законодавства.

МНОЖИННА ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНТЕРСЕКЦІЙНІСТЬ

ЛГБТІ-люди, як і будь-які інші люди, не є лише ЛГБТІ. Їхні особистості, ідентичності та реалії формуються різними рисами. Деякі з цих рис можуть бути стереотипізованими або дискримінованими в суспільстві і, з цієї причини, бути захищеними ознаками. Таким чином, ЛГБТІ-людина може бути **дискримінована з багатьох причин**.

Наприклад, ромська лесбійка може зазнавати дискримінації за те, що вона лесбійка в одних контекстах, за те, що вона ромка в інших, і за те, що вона жінка в інших.

Іноді ці різні підстави для дискримінації можуть взаємодіяти одна з одною та робити особу особливо вразливою до дуже специфічних форм дискримінації. Це називається **інтерсекційною дискримінацією**.

Хорошим способом візуалізувати інтерсекційність є уявити перехрестя доріг. Уявіть, що кожна захищена ознака — це окрема дорога. Є дорога бути членом етнічної меншини, дорога бути трансгендерною особою, дорога бути мігрантом. Однак інколи ці дороги перетинаються та утворюють перехрестя. На таких перехрестях **дискримінація, що переживається, відрізняється від дискримінації, з якою стикаються на кожній із перехрещених доріг окремо**. Це може бути посилена версія або зовсім інший досвід маргіналізації.

Примітка для тренерів і тренерок:

В українському законодавстві відсутнє окреме нормативне визначення множинної (інтерсекційної) дискримінації. Водночас цей підхід широко використовується в міжнародному праві прав людини та практиці Ради Європи для аналізу ситуацій, коли людина зазнає дискримінації одночасно за кількома ознаками. Усвідомлення цього явища є важливим для належної оцінки ризиків віктимізації та забезпечення рівного доступу до правосуддя.

Деякі приклади:

- ▶ Гей з країни, де гомосексуальність переслідується, шукає притулку в європейській країні, оскільки він чув, що там геї можуть жити безпечно. Однак, поки він чекає на розгляд своєї заяви про надання притулку, його поселяють з кількома іншими чоловіками з країни його походження. Коли вони дізнаються, що він гей, вони уникають його та забороняють йому торкатися холодильника, туалету та душі, оскільки він «може поширити свою хворобу». Це досвід дискримінації, з яким зазвичай не стикаються ані місцеві геї, ані гетеросексуальні шукачі притулку в цій європейській країні, хоча це може бути дуже серйозним викликом для багатьох геїв-шукачів притулку.
- ▶ Група чоловіків напала на трансгендерну жінку, яка є секс-працівницею, після того, як вона відхилила їхню пропозицію. Агресори вигукували трансфобні образи та особливо жорстоко поводитися з нею через те, що вона є трансгендером. Однак вона побоялася повідомити про це в поліцію, оскільки в її країні секс-праця заборонена, і її можуть оштрафувати. у її випадку, буди трансгендерною секс-працівницею, вона опиняється в становищі, яке є більш вразливим до злочинів на ґрунті нетерпимості, ніж становище інших трансгендерних жінок та інших секс-працівників, — дві групи, які самі по собі є сильно маргіналізованими.

АКТИВНІСТЬ 3.2 — РОЗУМІННЯ ШИРШОГО КОНТЕКСТУ УПЕРЕДЖЕНЬ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ЛГБТІ-ЛЮДИ ТА СПІЛЬНОТИ

Необхідні матеріали:

- ▶ Папір для фліпчарту, ручки
- ▶ Роздатковий матеріал 3.1

Примітка для тренерів і тренерок:

Роздатковий матеріал 3.1 рекомендується, за можливості, доповнювати (замінити) матеріал прикладами з українського контексту, зокрема результатами національних досліджень, судової практики, практики Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також особистими свідченнями ЛГБТІ-людей, зібраними та/або представленими представниками і представницями місцевих організацій громадянського суспільства. Метою використання прикладів є не узагальнення досвіду всіх ЛГБТІ-людей, а демонстрація того, як поєднання різних форм дискримінації може впливати на ризик насильства, доступ до правосуддя та взаємодію з поліцією. Крім того, наведені джерела FRA містили багато інших прикладів, які можна використовувати для адаптації тренінгу за потреби. Крім того, слід включити витяги з даних та практичних кейсів з будь-яких відповідних національних звітів про злочини на ґрунті нетерпимості, якщо такі є. Чітко цитуйте джерело з інформацією про те, як отримати доступ до публікації.

1. Перед початком тренінгу, підготуйте два аркуші фліпчарту:

- ▶ таблиця під назвою: «Досвід упереджень та дискримінації ЛГБТІ-людей» на фліпчарті з чотирма колонками: громадські місця; комунальні послуги (житло, освіта); приватне та сімейне життя; робоче місце. Ви також можете накреслити категорії у вигляді ментальної карти. Важливо, щоб чотири категорії були чітко видимими, з достатнім місцем для додавання слів
- ▶ сторінка «Досвід ЛГБТІ-людей у взаємодії з поліцією»

«Досвід упередженості та дискримінації ЛГБТІ-людей»

Громадський простір (на вулиці, в ресторанах/пабах)	Державні послуги (охорона здоров'я, житло, освіта)	Приватне та сімейне життя	Робоче місце

2. Перед початком тренінгу дослідіть докази упередженого ставлення та ворожості, з якими стикаються ЛГБТІ-люди в контексті/країні, в якій відбувається тренінг. Дані, зібрані національними органами з питань рівності та місцевими або національними ОГС, можуть бути дуже корисними для цієї справи. На міжнародному рівні хорошими джерелами також є звіти ЄКРН⁵⁸ про моніторинг у країнах, звіти Європейського агентства з фундаментальних прав або матеріали ОГС, зібрані ОБСЄ. Крім того, ви можете шукати дані за міжнародними громадськими організаціями, такими як ті, що згадані в Роздатковому матеріалі 0.1.

3. 5 хвилин: Почніть активність, пояснюючи, що ЛГБТІ-люди стикаються з упередженнями, ворожістю та дискримінацією в багатьох сферах свого життя. Повідомте учасникам та учасницям, що вони вивчатимуть деякі приклади цього досвіду в наступній частині цієї активності. Поясніть, що наразі ви хотіли б, щоб вони поділилися своїми ідеями щодо того, з якими видами ворожості та упереджень стикаються ЛГБТІ-люди. Коли учасники й учасниці пропонують приклади, робіть відповідні нотатки в колонці. Якщо ніхто не запропонує жодних ідей, почніть самі, запропонувавши один-два приклади, посилаючись на попередні обговорення, де це доречно. Ось кілька прикладів, які ви можете додати:

58. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/country-monitoring>

Громадський простір (на вулиці, в ресторанах/пабах)	Державні послуги (охорона здоров'я, житло, освіта)	Приватне (сімейне життя)	Робоче місце
образи, обзивання; витріщання; переслідування	шкільний булінг; неналежне лікування медичними працівниками чи працівницями; несправедливо виселення орендодавцями	погрози вигнати з дому; фізичне насильство та жорстоке поводження з боку членів родини	жарти; недоречні коментарі; відмова у підвищенні; місгендеринг

4. Розділіть учасників та учасниць на невеликі групи по чотири-п'ять людей. Сформууйте групи таким чином, щоб роз'єднати людей, які регулярно працюють разом, і, якщо це можливо, забезпечте добре збалансований гендерний склад.

5. Дайте кожній групі Роздатковий матеріал 3.1 і попросіть їх прочитати його та обговорити протягом кількох хвилин. Нагадайте їм бути готовими заповнити таблицю.

6. Дайте групам 10–15 хвилин, щоб прочитати роздатковий матеріал та узгодити пункти, які потрібно додати до таблиці. Перевірте групи, щоб переконатися, що вони працюють за планом.

7. Зберіть групи на спільне обговорення та попросіть їх підійти та додати свої пункти до таблиці. Заохочуйте їх малювати малюнки або представляти пункти іншим способом. Залежно від пропозицій учасників та учасниць, запитайте інших присутніх, що вони думають про ці ідеї.

8. А тепер візьміть другий аркуш фліпчарту із досвідом ЛГБТІ-людей у взаємодії з поліцією та попросіть їх висловити свої думки. Якщо не буде жодної відповіді, ви можете зробити наступні пропозиції:

- ▶ Відсутність подальших заходів щодо повідомлених інцидентів
- ▶ Досвід харасменту з боку поліції
- ▶ Досвід дискримінації у реагуванні поліції
- ▶ Досвід насильства, включаючи фізичні напади

9. Завершіть активність, підкреслюючи ключові моменти, та поясніть, що група продовжить вивчення цих питань у наступній активності.

Примітка для тренерів і тренерок:

Підсумовуючи обговорення, зверніть увагу учасників та учасниць, що досвід дискримінації, стигматизації та соціального виключення може впливати на рівень довіри людини до державних інституцій, зокрема до поліції, а також на її готовність звертатися до поліції, повідомляти про правопорушення та співпрацювати під час їх розслідування. Розуміння цього контексту є необхідною передумовою для застосування підходу, заснованого на правах людини, під час реагування на повідомлення про правопорушення та розслідування злочинів, вчинених з мотивів упередженості. До практичного застосування цього підходу учасники й учасниці повернуться в наступних модулях.

АКТИВНІСТЬ 3.3 — ЩО ТАКЕ ЗЛОЧИН НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ? ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

У попередній активності ми обговорювали, як дискримінація впливає на життя людини. Тепер пропонуємо перейти до питання, чому цей досвід має значення для діяльності поліції та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості.

Примітка для тренерів і тренерок:

Тут працюємо із загальними поясненнями ключових понять щодо злочинів на ґрунті нетерпимості/інцидентів/мови ворожнечі.

Зверніть увагу учасників та учасниць, що станом на дату підготовки цього посібника законодавство України не містить визначень понять «злочин на ґрунті нетерпимості», «інцидент на ґрунті нетерпимості» та «мова ворожнечі». Ці поняття широко використовуються у міжнародному праві прав людини, документах Ради Європи, ОБСЄ та практиці Європейського суду з прав людини, однак не мають самостійного нормативного закріплення в українському законодавстві. Саме тому під час проведення тренінгу важливо розмежовувати міжнародні стандарти та положення чинного законодавства України, а також звернути увагу на цю прогалину національного правового регулювання.

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, ручки, папір

У цій активності тренер на спільній сесії дасть визначення злочину на ґрунті нетерпимості та деякі ключові пов'язані з ним поняття.

Визначення основних термінів

Визначення

Злочин на ґрунті нетерпимості: кримінальне правопорушення, вчинене з елементом ненависті, за-
сноване на одній або **кількох** фактичних або передбачуваних особистих характеристиках чи статусі, де:

- а. поняття «ненависть» поширюється на упередження, забобони чи презирство;
- б. до «особистих характеристик або статусу» належать, серед іншого, раса, колір шкіри, мова, релігія, національність, національне чи етнічне походження, вік, інвалідність, стать, гендер, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність та самовираження, а також статеві ознаки.⁵⁹

Іншими словами, це **кримінальне діяння з мотивом упередженості**.

Злочини на ґрунті нетерпимості можуть охоплювати будь-які види кримінальних правопорушень, такі як залякування, погрози, пошкодження майна, напади, вбивство. Підсумовуючи, можна сказати, що це **будь-яке кримінальне правопорушення**, у якому постраждала особа, приміщення або об'єкт злочину вибираються через їхній **реальний чи уявний зв'язок**, прихильність, приналежність, підтримку чи належність (реальна або така, що сприймається) до групи, яка характеризується певною захищеною ознакою.

Двома основними складниками злочину на ґрунті нетерпимості є те, що:

- а) мало місце **кримінальне правопорушення** і
- б) правопорушник мав **мотив упередженості**.

Без будь-якого з вищезазначених складників інцидент не можна вважати злочином на ґрунті нетерпимості.

Примітка для тренерів і тренерок:

Під час обговорення зверніть увагу учасників та учасниць, що мотив упередженості не є самостійним кримінальним правопорушенням і не замінює його складу. Він пояснює, чому правопорушник обрав конкретну людину, групу людей, об'єкт або місце посягання, та є ключовою ознакою, яка відрізняє злочини на ґрунті нетерпимості від інших кримінальних правопорушень.

Важливо зазначити також, що міжнародне загальноприйняте поняття «злочин на ґрунті нетерпимості» охоплює будь-яке кримінальне правопорушення, вчинене з мотиву упередженості щодо захищеної ознаки. в Україні окреме законодавче визначення цього поняття на сьогодні відсутнє, однак мотив упередженості враховується під час кримінально-правової кваліфікації в передбачених законом випадках.

Злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей або людей, які сприймаються як ЛГБТІ, вимагають обґрунтованої підозри, що мотивом злочинця є фактична або передбачувана сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, гендерне самовираження або статеві ознаки постраждалої особи.

Мова ворожнечі розуміється як усі види висловлювань, що розпалюють, заохочують, поширюють або виправдовують насильство, ненависть чи дискримінацію проти особи чи групи осіб, або які принижують їх, з причини їхніх реальних або приписаних особистих характеристик чи статусу, таких як раса, колір шкіри, мова, релігія, національність, національне чи етнічне походження, вік, інвалідність, стать, гендерна ідентичність та сексуальна орієнтація.⁶⁰

Це включатиме, наприклад, заяви політичних та релігійних лідерів або інших лідерів громадської думки, поширені в пресі чи Інтернеті, спрямовані на розпалювання ненависті.

Залежно від місцевого законодавства мова ворожнечі може вважатися або не вважатися злочином. Крім того, навіть якщо вона юридично вважається таким, це може стосуватися лише деяких захищених ознак, але не інших.

59. Комітет Міністрів, Рекомендація CM/Rec(2024)4 щодо боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості, доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm/?i=0900001680af9736>

60. Там само.

Примітка для тренерів і тренерок:

Поясніть учасникам і учасницям, що поняття «мова ворожнечі» широко використовується у міжнародному праві прав людини, рекомендаціях Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. Водночас на сьогодні законодавство України не містить його визначення. Оцінка конкретних висловлювань здійснюється з урахуванням положень національного законодавства, міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ.

Інциденти на ґрунті нетерпимості — це дії або прояви нетерпимості, вчинені з мотивом упередженості, які можуть не досягати порогу злочинів на ґрунті нетерпимості через недостатність доказів для підтвердження в суді кримінального правопорушення або упередженої мотивації, або тому, що сам акт може не становити кримінального правопорушення згідно з національним законодавством. Навіть якщо вони не є злочинами, інциденти на ґрунті нетерпимості все одно можуть завдати шкоди постраждалим особам та сприяти створенню гнітючої атмосфери, яка, зрештою, може сприяти вчиненню злочинів на ґрунті нетерпимості.

Крім того, однією з ключових особливостей інцидентів на ґрунті нетерпимості та проявів мови ворожнечі є їхній потенціал до ескалації за відсутності належного реагування. Мова ворожнечі, залишена без належної відповіді, може сприяти поширенню упередженості та нетерпимості, що згодом здатне призвести до вчинення кримінальних правопорушень, зокрема насильницьких дій або умисного пошкодження майна. Негативні наслідки можуть поширюватися від окремої людини на її родину, місцеву громаду та суспільство загалом.

Тому важливо, щоб школи, громади, уряди та поліція оперативно втручалися, коли це необхідно, щоб запобігти ескалації дискримінаційної поведінки.

Захищена ознака — це фундаментальна риса групи, як-от раса, релігія, етнічна приналежність, національність, стать, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, статеві ознаки або подібний спільний фактор, який є *фундаментальним для їхньої ідентичності*. Захищені ознаки являють собою частини нашої ідентичності, які ми не можемо легко змінити. Вони, як правило, є характеристиками, щодо яких існує **видима модель дискримінації протягом певного часу та в різних культурах**.

Примітка для тренерів і тренерок:

Поясніть учасникам і учасницям, що міжнародні стандарти не встановлюють вичерпного переліку захищених ознак. Перелік таких ознак у національному законодавстві може відрізнятися залежно від предмета правового регулювання. Під час проведення тренінгу важливо звернути увагу на те, що міжнародні стандарти забезпечують захист значно ширше, ніж окремі положення чинного законодавства України.

Зверніть увагу, що **немає потреби показувати**, що злочинець **ненавидів** обрану групу. Достатньо показати, що постраждала особа була обрана в результаті приналежності до групи людей, які об'єднані певною захищеною ознакою (**упереджений вибір**). Правопорушник, який вчиняє злочин на ґрунті нетерпимості, також може бути членом тієї ж групи.

Наприклад, злочинці часто вибирають чоловіків-геїв як об'єкти шантажу, оскільки сподіваються вимагати у них гроші через страх аутингу. Злочинці можуть не ненавидіти цих геїв, а просто бажати заробити гроші найлегшим способом.

Постраждала особа не обов'язково має *бути частиною* групи людей, яких об'єднує певна захищена ознака. Постраждалою особою може бути особа, яку обрано через те, що вона **пов'язана через підтримку** цієї групи, або яка була **помилково ідентифікована** як така, що належить до такої групи.

Постраждалою людиною від злочину, мотивованого упередженістю щодо сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих характеристик, може стати не лише ЛГБТІ-людина. Такий злочин може бути вчинений і щодо людини, яка не належить до ЛГБТІ, якщо правопорушник сприймає її як ЛГБТІ-людину або вважає, що вона має реальний чи уявний зв'язок із ЛГБТІ, чи підтримує ЛГБТІ-людей.

Наприклад:

Постраждалою особою може бути гетеросексуальний чоловік, який проходив повз гей-бар, був прийнятий за клієнта і в результаті побитий скінхедами.

Постраждала особа також може бути публічною особою (блогеркою), яка підтримує права трансгендерних людей, і стає мішенню правих груп через цю підтримку.

Постраждала людина може не знати, що стосовно неї скоєно злочин або інцидент на ґрунті нетерпимості, або **не розуміти цього поняття**. Це не заперечує того факту, що інцидент може бути випадком злочину на ґрунті нетерпимості. Це не заперечує того факту, що інцидент може бути випадком злочину на ґрунті нетерпимості.

Постраждала людина може як усвідомлювати, так і не усвідомлювати, що стала мішенню через те, що правопорушник сприйняв її як ЛГБТІ-людину або вважав, що вона має реальний чи уявний зв'язок із ЛГБТІ. Завдання поліції полягає у своєчасному виявленні можливого мотиву упередженості, його належній фіксації, перевірці та, за необхідності, роз'ясненні постраждалій людині значення цієї обставини для подальшого розслідування. Водночас сприйняття постраждалої людини є важливим, але не єдиним фактором, який необхідно враховувати під час оцінки можливого мотиву упередженості. Поряд із ним поліція має оцінювати й інші індикатори упередженості (див. Модуль 4 «Індикатори упередженості»)

Примітка для тренерів і тренерок:

Підсумовуючи презентацію, зверніть увагу учасників та учасниць, що для працівника чи працівниці поліції першочерговим завданням є не остаточна правова кваліфікація події, а своєчасне виявлення можливого мотиву упередженості, його належна фіксація та забезпечення збирання відповідних доказів. До практичних аспектів цієї роботи учасники й учасниці повернуться в Модулі 4.

АКТИВНІСТЬ 3.4 — РОЗУМІННЯ КЛЮЧОВИХ СТАНДАРТІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ІНШИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

Ця активність підкреслює центральну роль зобов'язань щодо прав людини в практиці поліції. Вона починається з ключових слів, які потім пояснюються далі в тексті справи «Ідентоба та інші проти Грузії» (Identoba and Others v. Georgia).

Матеріали:

Картон/Папір формату А4, фліпчарт, папір та ручки

Роздатковий матеріал 3.2

Роздатковий матеріал 3.3

Роздатковий матеріал 3.4

Примітка для тренерів і тренерок:

Готуючись до цього заняття, уважно прочитайте Роздатковий матеріал 3.3, який містить детальну інформацію про відповідні рішення Європейського суду з прав людини, стандарти Ради Європи та інші міжнародні стандарти. Рішення ЄСПЛ є особливо актуальними під час підготовки до цього заняття. Європейські стандарти, як правило, включаються в тренінги, призначені для представників і представниць правоохоронних органів держав-членів ЄС, хоча іноді вони також можуть бути актуальними й для інших тренінгів.

1. Перед заняттям напишіть наступні терміни та фрази на окремих картках чи аркушах паперу:

Стаття 3 Європейської конвенції з прав людини

Стаття 14 Європейської конвенції з прав людини

Позитивне зобов'язання

Процесуальне зобов'язання

Мотив упередженості

Потім напишіть кожен термін на окремому аркуші фліпчарту та розвісьте їх по приміщенню.

Примітка для тренерів і тренерок:

Під час обговорення зверніть увагу, що позитивні зобов'язання покладаються на державу загалом, але реалізуються через діяльність її органів. Для працівників і працівниць поліції це означає обов'язок своєчасно реагувати на повідомлення про можливий злочин, забезпечувати безпеку постраждалих людей, належно фіксувати всі обставини події та проводити ефективне розслідування відповідно до своїх повноважень.

2. На початку активності роздайте аркуші паперу з описаними термінами. Поясніть, що ці терміни та фрази є ключовими для правозахисного підходу в діяльності поліції.

3. Попросіть учасників та учасниць зачитати терміни та пояснити, що вони означають. Поясніть, що на цей момент ви шукаєте не ідеальну відповідь, а лише ідеї. Попросіть іншого учасника записати запропоновані ідеї на фліпчарті. Коротко обговоріть кожен термін, але поки не давайте визначення. Поясніть, що ви повернетесь до цього в кінці заняття.

4. Тепер роздайте Роздатковий матеріал 3.2, який містить огляд справи «Ідентоба та інші проти Грузії» (Identoba and Others v. Georgia). Представте цю частину активності, пояснюючи, що, хоча в резюме немає неточностей, мета не полягає в тому, щоб дати вичерпний опис фактів справи, законодавства Грузії чи закону(-ів), які розглядав Суд. Суть полягає в тому, щоб розглянути один приклад, – який стався в Грузії, – та визначити загальні принципи прав людини, які застосовуються до всіх поліцейських.

5. Дайте учасникам та учасницям 5–7 хвилин, щоб прочитати Роздатковий матеріал 3.2. Попросіть їх звернути увагу на терміни, які ви щойно обговорювали в групі, та знову переглянути визначення.

6. Поверніть учасників та учасниць до великої групи та розпочніть керовану дискусію. Поверніться до визначень і термінів, які ви представили на початку тренінгу. Почніть зі статті 3 Конвенції. Запитайте учасників та учасниць, чи згодні вони з визначенням і чи додали б вони щось до нього. Запитайте їх, що це означає для їхньої практики.

7. Тепер обговоріть термін «позитивне зобов'язання». Запитайте групу, що це означає, і чи додали б вони щось до визначення. Скористайтеся наведеною нижче експертною думкою щодо значення Статті 3 у цьому обговоренні.

Позитивне зобов'язання, яке накладає Стаття 3, означає, що держави повинні вживати як запобіжних, так і слідчих дій щодо будь-якого жорстокого поводження з особами. Це означає, що держави повинні забезпечувати ефективний захист особи або осіб від злочинних дій третьої сторони, а також вживати розумних заходів для запобігання жорсткому поводженню, про яке органи влади знають або повинні знати. Крім того, держави повинні проводити ефективні офіційні розслідування щодо стверджуваного жорстокого поводження, навіть якщо таке поводження було застосоване приватними особами.

8. Тепер обговоріть **Статтю 14**. Запитайте, чи додали б учасники та учасниці щось до свого визначення. Під час обговорення спирайтеся на наступне визначення: Користування правами та свободами, визначеними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

9. Нарешті, перейдіть до обговорення процесуальних зобов'язань. Запитайте учасників та учасниць, що це означає для їхньої практики. Дайте чітко зрозуміти, що якщо обставини події або ширший суспільний контекст можуть свідчити про можливий мотив упередженості, пов'язаний із сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням чи статевими характеристиками (гомофобія, лесбофобія, біфобія, трансфобія чи інтерсексфобія), поліція зобов'язана своєчасно перевірити наявність можливого мотиву упередженості, належним чином його задокументувати та забезпечити ефективне розслідування відповідно до вимог національного законодавства і стандартів ЄСПЛ, і це є процесуальним елементом її зобов'язань у сфері прав людини.

10. Роздайте Роздатковий матеріал 3.3 та приверніть увагу учасників та учасниць до детальної інформації про відповідні міжнародні стандарти прав людини. Підкресліть, що це важливі ресурси в їхній роботі.

11. Нарешті, роздайте Роздатковий матеріал 3.4 учасникам та учасницям. Поясніть, що вони можуть отримати більше інформації на ці теми з перелічених там джерел.

Примітка для тренерів і тренерок:

Попросіть учасників та учасниць визначити, які процесуальні дії поліції, на їхню думку, могли б забезпечити ефективніше розслідування можливого мотиву упередженості в цій справі. Обговоріть відповіді після ознайомлення з рішенням ЄСПЛ.

Кісь і Левчук проти України (2026) (CASE OF KIS AND LEVCHUK v. UKRAINE (Application no. 24729/17))

У 2015 році двоє чоловіків — Зорян Кісь і Тимур Левчук — взяли участь у соціальному експерименті, гуляючи центром Києва, тримаючись за руки. Дійшовши до Хрещатика, чоловіки публічно проявили почуття одне до одного (один сів на коліна іншому). Невдовзі до них підійшла група молодиків, які запитали, чи є вони патріотами, після чого напали — бризнули перцевим балончиком в обличчя та вдарили ногами.

Попри наявність відеозапису нападу, значний суспільний резонанс та інформацію, яка могла сприяти встановленню одного з нападників, органи досудового розслідування не забезпечили ефективного розслідування можливого мотиву упередженості. Розслідування тривало понад 10 років, хоча строки притягнення до відповідальності становили лише 5 — справа так і не дійшла до суду. Саме ця неефективність стала однією з підстав для висновку ЄСПЛ.

9 квітня 2026 року ЄСПЛ ухвалив рішення на користь заявників, встановивши порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя). Суд визнав, що держава не забезпечила ефективного розслідування можливого мотиву упередженості, чим порушила свої зобов'язання за Конвенцією.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.1 — РОЗУМІННЯ ШИРШОГО КОНТЕКСТУ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

ЛГБТІ-люди можуть стикатися з дискримінацією, упередженим ставленням та іншими проявами нетерпимості в різних сферах життя. Такий досвід формує ширший соціальний контекст, у якому відбуваються злочини та інциденти, мотивовані упередженістю, що може впливати на рівень довіри до державних інституцій, зокрема поліції.

Упереджені жарти та образливі висловлювання щодо ЛГБТІ-людей дуже поширені, на вулиці на ЛГБТІ-людей часто вороже витріщаються через їхню зовнішню експресію. Це визначає контекст їхнього досвіду переживання злочинів на ґрунті нетерпимості та інцидентів на ґрунті нетерпимості, досвіду, який вплине на їхню впевненість у тому, що поліція може належним чином реагувати на злочини на ґрунті нетерпимості.

Примітка для тренерів і тренерок:

Під час обговорення звертайте увагу учасників та учасниць, що наведені цитати не мають на меті характеризувати діяльність поліції окремих держав або узагальнювати досвід усіх ЛГБТІ-людей. Вони ілюструють різноманітний досвід людей, отриманий у межах міжнародного дослідження, і використовуються для обговорення того, як попередній досвід дискримінації може впливати на взаємодію постраждалої людини з поліцією.

Прочитайте ці цитати, що належать ЛГБТІ-людям, які були опитані Агентством Європейського Союзу з фундаментальних прав.⁶¹ Як, на вашу думку, цей досвід впливає на почуття безпеки та захищеності ЛГБТІ-людей у суспільстві та на їхню готовність повідомляти про злочини на ґрунті нетерпимості та інциденти проти них?

«Я здійснила камінг-аут як лесбійка, коли мені було 18. Негативні коментарі та жарти були нормою спілкування, і кожен, хто висловлював коментар на користь прав ЛГБТ (або просто повагу), піддавався маргіналізації й харасменту. Дискримінація для мене ніколи не означала насильницький фізичний напад, а плітки, відчуження, жарти, психологічне насильство, почуття неповноцінності, страх за себе та людей навколо мене: партнерку, родину, друзів». (Італія, лесбійка, 30 років)

«Найгірша частина мого життя була, коли я був підлітком, мене принижували, ображали та били щодня, мене ображали найобразливішими іменами.. Протягом усього шкільного життя я страждав від булінгу, я завжди був самотнім, я отримав величезні травми, які зараз вкоренилися в мені, у мене є фобія спілкування, я не можу бути в центрі уваги, у мене трапляються панічні атаки, вдома мій старший брат також мене не приймав, він бив мене та знущався з мене». (Португалія, бісексуальний чоловік, 30 років)

«В Угорщині немає куди звернутись, тим більше, що в поліції працюють переважно вкрай гомофобні люди». (Угорщина, «інша» сексуальна орієнтація, чоловік, 32 роки)

«Моїм останнім фізичним нападом були домагання та удар кулаком у груди на трамвайній зупинці після різдвяної вечірки». (Великобританія, трансгендерна жінка, інтерсекс-людина, бісексуалка, 49 років)

«Мене ґвалтували та ображали через те, що я трансгендер, я — секс-працівник, і я також ром. Це означає, що я стикаюся з проявами расизму з боку муніципальної поліції, де я живу, я часто думаю про самогубство». (Іспанія, асексуал, трансгендерний чоловік, 23 роки)

«Щойно ми поводимося як пара (тримаємося за руки, обіймаємося чи цілуємося), ми можемо припустити, що чоловік або часто групи чоловіків почнуть робити непристойні зауваження/жести або підійдуть, щоб стати біля нас і відкрито витріщатися». (Австрія, лесбійка, 27 років)

«Кожен день я читаю ультрагомофобні та трансфобні коментарі, і ніхто не реагує на це. Я повідомляю про всі коментарі, які можу (зокрема, в Instagram), але нічого не видаляється. Це пригнічує». (Франція, пан-сексуальна гендернофлюїдна людина, 23 роки)

«Я працював у банку 24 роки, і мене постійно дискримінували директори, які вважали, що, будучи чесним щодо моєї сексуальності, мене не слід підвищувати, тому що я не можу викликати поваги. Одного разу новий співробітник попросив поставити його стіл на «розумну відстань» від мого, бо побоювався, що я

61. FRA, Опитування ЄС щодо ЛГБТ — Опитування Європейського Союзу серед лесбійок, геїв, бісексуалів та трансгендерів, 2013, доступне за посиланням: <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>; FRA, Довгий шлях до рівності ЛГБТІ, 2020, доступно за посиланням: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>; FRA, ЛГБТІК на роздоріжжі: прогрес та виклики, 2024, доступно за посиланням: <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-crossroads-progress-and-challenges>

можу здійснити на нього сексуальний напад. Його прохання визнали обґрунтованим і перемістили мій стіл. Коли мене нарешті підвищили, мені наказали приховувати свою сексуальність». (Греція, гей, 53 роки)

«Я не довіряю поліції, тому що останній раз, коли мені погрожували як фізичним, так і сексуальним насильством, а також погрожували вбити, це сталося, коли поліція була свідком цієї ситуації». (Фінляндія, асексуальна гендернофлюїдна людина, 27 років)

«Двоє моїх друзів були вбиті минулого року під час першого в історії нашої країни теракту. Мені ніж через рік становище квір-людей у Словаччині стало гіршим, ніж будь-коли. ... Схід небезпечний, захід небезпечний, для нас немає безпечного місця, ми намагаємося прожити своє життя, знаючи, що можемо померти в будь-який момент. Це не життя, це ледь виживання». (Словаччина, бісексуальна небінарна людина, 22 роки)

«Поліцейські зневажають, принижують, а іноді й не хочуть допомогти, якщо бачать певний одяг, зачіску чи ходу жінки, які свідчать про те, що вона лесбійка». (Греція, лесбійка, 47 років)

[Ми з моєю партнеркою] не відвідуємо нічні клуби, здебільшого тому, що це здається занадто небезпечним, якщо вони не ЛГБТ-френдлі, особливо якщо ми там лише вдвох. Ми не кажемо відкрито про наші стосунки нашому орендодавцю або людям, які живуть поруч». (Словенія, лесбійка, 28 років)

«На мене нападали, переслідували, погрожували насильством безліч разів, я зазнавав сексуального насильства та побиття, і я ставав жертвою трансфобії та інтерсекс-фобії незліченну кількість разів. Поліція відмовила мені в допомозі після того, як на мене напали ультраправі і висміяли мене за те, що я дивно виглядаю, що я «транс» або вживаю наркотики (я не вживав наркотики). Мене також змусили пройти гормональне лікування через мій інтерсекс-стан». (Болгарія, бісексуал, інтерсекс-людина, трансгендерний чоловік, 20)

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.2 — ОГЛЯД СПРАВИ ЄСПЛ «ІДЕНТОБА ТА ІНШІ ПРОТИ ГРУЗІЇ»

Цей роздатковий матеріал містить огляд справи «Ідентоба та інші проти Грузії» для навчальних цілей.⁶²

А) Загальна інформація

► Що сталося?

У цій справі неурядова організація «Ідентоба» (Identoba) отримала дозвіл влади Грузії на організацію мирного маршу 17 травня 2012 р. в центрі Тбілісі з нагоди Міжнародного дня боротьби з гомофобією. Влада підтвердила, що «правоохоронні органи будуть залучені для забезпечення мирного проведення ходи».

Того дня учасники й учасниці правозахисної ходи (маршу) за права ЛГБТІ-людей зіткнулися з «сотнею чи більше контрдемонстрантів, які були особливо агресивними та образливими». Агресія переросла у вихоплення та розривання банерів, штовхання та удари кулаками ЛГБТ-учасників та учасниць, а також побиття щонайменше однієї особи ногами. Кілька учасників та учасниць маршу отримали тілесні ушкодження. Прозвучали конкретні погрози про те, що учасники й учасниці маршу «повинні бути спалені живцем та розчавлені».

Коли учасники й учасниці маршу зіткнулися з контрдемонстрантами, поліція «раптово дистанціювалася від місця події». Інші поліцейські на місці події повідомили учасникам та учасницям, що втручатися не входить в їхні обов'язки, оскільки вони не належать до патрульної служби. Отримавши телефонні дзвінки від учасників та учасниць маршу, прибули інші поліцейські та втрутилися, щоб припинити побиття, але погрози тривали. Декількох учасників та учасниць ЛГБТ-маршу поліція затримала. Як згодом пояснив Уряд, мета цього затримання була двоякою: «запобігти вчиненню ними адміністративного правопорушення — перешкоджання дорожньому руху — та захистити їх від нападу контрдемонстрантів».

Заявники подали кілька детальних скарг щодо насильства, вчиненого проти них, та відсутності захисту з боку поліції (див. пункти 20–28).

В) Рішення ЄСПЛ

► Контекст гомофобії та ворожнечі

Виносячи своє рішення на користь заявників, Суд спирався на докази гомофобії та негативного ставлення до ЛГБТ-людей у Грузії. Ці докази ґрунтувалися на візиті Комісара Ради Європи з прав людини до Грузії та на даних Європейського регіонального відділення Міжнародної асоціації лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерних людей та інтерсекс-людей (ILGA-Europe). Суд дійшов висновку, що фон негативного ставлення в «деяких верствах грузинського суспільства» зробив «дискримінаційні відтінки інциденту 17 травня 2012 р. та рівень уразливості заявників, які публічно позиціонували себе як цільову групу сексуальних упереджень.. особливо очевидними» (пункт 68). Це, у поєднанні з відсутністю підтримки поліції під час маршу, змусило Суд дійти висновку, «що поведінка із заявниками обов'язково повинно було викликати в них почуття **страху, тривоги та незахищеності**, які **не були сумісні** з повагою до їхньої людської гідності та **досягли порогу жорстокості у розумінні Статті 3 у поєднанні зі Статтею 14 Конвенції**».

► Поліція не захистила

По-друге, Суд встановив, що національні органи влади знали або повинні були знати про ризики, пов'язані з цією подією, «і, отже, були зобов'язані забезпечити **посилений державний захист**» (пункт 72). Проте він дійшов висновку, що поліція «не забезпечила належного захисту тринадцяти окремих заявників від мотивованих упередженнями нападів приватних осіб під час маршу 17 травня 2012 р.» (пункт 74).

► Відсутність ефективного розслідування

Хоча злочинців було знято на відео, а постраждалі особи отримали тілесні ушкодження, органи влади «незрозумілим чином звузили рамки розслідування та відкрили дві окремі та розрізнені справи щодо тілесних ушкоджень, завданих лише двом окремим заявникам» (параграф 75). Крім того, розслідування тривало понад два роки, і на момент винесення вироку до зловмисників були накладені лише незначні адміністративні стягнення.

Органи влади не розпочали **розслідування злочину на ґрунті нетерпимості** та не застосовували чинне законодавство Грузії про злочини на ґрунті нетерпимості. Беручи до уваги обставини справи та той факт, що в Грузії діють закони про злочини на ґрунті нетерпимості, Суд встановив, що:

62. Для отримання додаткової інформації, будь ласка, прочитайте повний текст рішення (доступно за посиланням: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-154400>) або офіційний пресреліз (<https://go.coe.int/MRxn8>)

«Було вкрай важливо, щоб відповідні національні органи влади провели розслідування в цьому конкретному контексті, вживаючи всіх розумних заходів з метою **розкриття ролі можливих гомофобних мотивів у подіях, про які йдеться**. Необхідність проведення змістовного розслідування дискримінації, що стоїть за нападом на марш 17 травня 2012 р., була незаперечною, враховуючи, з одного боку, ворожнечу проти ЛГБТ-спільноти, а з іншого, у світлі явно гомофобної мови ворожнечі, що прозвучала з вуст нападників під час інциденту. Суд вважає, що без такого суворого підходу з боку правоохоронних органів **злочини, вчинені з мотивів упередженості, неминуче розглядалися б нарівні зі звичайними справами** без такого підтексту, а результатом такої байдужості було б рівнозначне **офіційній згоді або навіть пособництву злочинам на ґрунті нетерпимості**».

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.3 — ВІДПОВІДНІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА ІНШІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

1. Стандарти Ради Європи

а. Обов'язкові стандарти

► *Прецедентне право Європейського суду з прав людини*

Практика ЄСПЛ є основним джерелом тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та має враховуватися державами-учасниками під час виконання своїх міжнародних зобов'язань.

Секретаріат Європейського суду з прав людини регулярно готує та оновлює тематичні посібники з практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) (Guides on the case-law of the European Convention on Human Rights), які узагальнюють практику Суду за окремими статтями Європейської конвенції з прав людини та тематичними напрямками, зокрема щодо прав ЛГБТІ-людей.⁶³

Крім того, ЄСПЛ регулярно публікує та оновлює тематичні інформаційні довідки, які містять дуже корисні короткі виклади його прецедентного права. Їх можна знайти на вебсайті ЄСПЛ у розділі «Прецедентне право» -> «Інформаційні довідки». Деякі з них стосуються саме питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевої характеристики (SOGIESC):

«Питання сексуальної орієнтації»⁶⁴

Ця інформаційна довідка містить оновлений огляд актуальної практики ЄСПЛ у справах, що стосуються сексуальної орієнтації та пов'язаних із нею аспектів реалізації прав людини. Зокрема, вона висвітлює справи у сфері кримінального правосуддя, свободи мирних зібрань, права на повагу до приватного і сімейного життя, захисту від дискримінації, а також охоплює справи щодо злочинів на ґрунті нетерпимості та проявів мови ворожнечі, спрямованих проти ЛГБТІ-людей у державах — членах Ради Європи. Подальша інформація надається щодо справ «Ідентоба та інші проти Грузії» та «М.С. та С.А. проти Румунії», які розглядаються в цьому посібнику відповідно в Модулі 0 та Модулі 3. Крім того, викладено факти двох справ, які знаходяться на розгляді, проти Грузії та Хорватії.

На момент підготовки оновленої версії даного посібника ЄСПЛ також ухвалив рішення у справі «Кіс і Левчук проти України» (2026) (CASE OF KIS AND LEVCHUK v. UKRAINE (Application no. 24729/17)), яке має особливе значення для України, оскільки стосується неефективного розслідування можливого мотиву упередженості під час розслідування насильства щодо одностатевої пари.

«Проблеми гендерної ідентичності»⁶⁵

Ця інформаційна довідка не стосується справ про злочини на ґрунті нетерпимості чи поведінки поліції з ЛГБТІ-людьми; однак узагальнені в ній рішення підкреслюють труднощі трансгендерних людей у досягненні юридичного та соціального визнання їхньої гендерної ідентичності. Як досліджено в цьому модулі, важливо розуміти контекст дискримінації, з якою стикаються ЛГБТІ-люди, оскільки це може підірвати їхню впевненість повідомляти про інциденти до поліції та їхню віру в те, що інциденти проти них будуть ефективно розслідувані.

Примітка для тренерів і тренерок:

Зверніть увагу учасників та учасниць, що інформаційні довідки не є рішеннями Суду та не створюють нових правових норм. Вони мають довідковий характер і допомагають швидко ознайомитися з актуальною практикою ЄСПЛ.

► *Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами*⁶⁶

Також відома як Стамбульська конвенція. Цей інструмент встановлює юридично обов'язкові стандарти щодо запобігання насильству, захисту постраждалих осіб, ефективного розслідування та переслідування винних, а також формування комплексної державної політики у цій сфері. Хоча насильство щодо жінок та домашнє насильство виходять за рамки цього посібника, важливо пам'ятати, що ЛГБТІ-люди також можуть бути постраждалими особами у справах цього виду насильства. Крім того, деякі випадки домаш-

63. ЄСПЛ, Посібник з прецедентного права Європейської конвенції з прав людини: Право ЛГБТІ-людей, доступно за посиланням: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_lgbti_rights_eng.

64. Доступно за посиланням: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Sexual_orientation_ENG

65. Доступно за посиланням: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Gender_identity_ENG

66. Повний текст конвенції доступний за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>

нього насильства щодо ЛГБТІ-людей можуть одночасно містити ознаки кримінального правопорушення, вчиненого з мотиву упередженості. Для тренера корисно дослідити це питання під час спільних дискусій і запитати учасників та учасниць про проблеми, які піднімаються під час роздумів про те, як домашнє та гендерне насильство взаємопов'язані зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей.

Конвенція містить положення про недискримінацію, яке передбачає, що постраждалі особи не повинні зазнавати дискримінації за ознаками гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації. Для детальнішого розуміння положень Конвенції рекомендується звернутися до Пояснювальної доповіді до Стамбульської конвенції, яка містить офіційне тлумачення її положень.⁶⁷

Примітка для тренерів і тренерок:

Під час обговорення зверніть увагу учасників та учасниць, що Стамбульська конвенція застосовується до всіх постраждалих осіб без дискримінації. Це означає, що ЛГБТІ-люди також мають право на рівний захист від домашнього та гендерно зумовленого насильства.

6. Рекомендаційні стандарти

► Комітету Міністрів СМ/Rec(2024)4 про боротьбу зі злочинами на ґрунті нетерпимості⁶⁸

Хоча вся рекомендація є актуальною та може бути корисною для конкретних потреб тренінгу, деякі пункти є особливо важливими для правоохоронних органів:

«35. Поліція має розробити загальний підхід до розпізнавання, викриття й офіційної реєстрації злочинів на ґрунті нетерпимості та забезпечити належне визнання інцидентів на ґрунті нетерпимості, які не є злочинами, згідно з положеннями ЗРП № 11 ЄКРН. Має бути також розроблена політика підтримки постраждалих осіб, зокрема щодо визначення індивідуальних потреб та оцінки ризиків. Також мають бути розроблені чіткі рекомендації щодо порядку зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення у випадках, коли під час розслідування не підтверджується мотив упередженості. Необхідно оновити поліцейські процеси реєстрації інформації та бази даних, щоб забезпечити можливість реєстрації, збору та класифікації зареєстрованих даних про злочини на ґрунті нетерпимості за цільовими групами (захищеними ознаками) та видами злочинів відповідно до європейських стандартів що існують у галузі прав людини та захисту даних.

36. Виявлення та розпізнавання «індикаторів упередженості» має важливе значення для виявлення елемента ненависті у складі злочину. Тому такі індикатори слід розробляти для всіх груп осіб, проти яких спрямовані злочини на ґрунті нетерпимості, у тісній співпраці з відповідними організаціями громадянського суспільства та використовувати їх для забезпечення належної реєстрації злочинів на ґрунті нетерпимості, їхнього розслідування та належного документування під час кримінального провадження.

37. Освітні програми з підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських у закладах освіти системи МВС мають містити обов'язкові навчальні модулі, присвячені злочинам на ґрунті нетерпимості. Усі співробітники та співробітниці поліції мають проходити регулярне навчання для підвищення обізнаності про злочини на ґрунті нетерпимості задля вдосконалення заходів первинного реагування. Співробітники поліції, зокрема ті, які спеціалізуються на розслідуванні злочинів на ґрунті нетерпимості, мають проходити обов'язкову, безперервну та цілеспрямовану підготовку. Це має включати, наприклад, тренінги з індикаторів упередженості та способів виявлення елемента ненависті, зокрема необхідності шукати й отримувати докази, що стосуються елемента ненависті, через виявлення та фіксацію індикаторів упередженості відповідно до прецедентного права Суду та настанов ЗРП № 11 ЄКРН. Навчання також має включати теми упередженості, оцінки індивідуальних потреб та ризиків, направлення постраждалих осіб до відповідних служб підтримки, а також шанобливе та недискримінаційне поводження з постраждалими особами від злочинів на ґрунті нетерпимості.

38. У поліцейських організаціях слід посилювати роль фахівців і фахівчинь з розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості, щоб забезпечувалася експертна база знань, пряма оперативна підтримка та реагування, а також підтримка осіб, що постраждали від злочинів на ґрунті нетерпимості, спільно зі службами підтримки постраждалих. Спеціалізовані тренінги повинні надаватися всім співробітникам і співробітницям поліції, які працюють або в спеціалізованих підрозділах з боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості, або як індивідуальні фахівці та фахівчині, прикріплені до інших поліцейських підрозділів.

67. Пояснювальна доповідь Стамбульської конвенції доступна за посиланням: <https://rm.coe.int/1680a48903>

68. Доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680af9736>

Примітка для тренерів і тренерок:

Положення цієї Рекомендації не є юридично обов'язковими для держав-членів, однак відображають сучасні стандарти Ради Європи щодо організації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинам на ґрунті нетерпимості та можуть використовуватися для вдосконалення національної практики.

► Рекомендація Комітету Міністрів СМ/Rec(2022)16 щодо боротьби з мовою ворожнечі⁶⁹

12. Держави-члени повинні забезпечити проведення ефективних розслідувань у випадках, коли є обґрунтована підозра, що мав місце прояв мови ворожнечі, караний кримінальним законодавством».

► Рекомендація Кабінету Міністрів СМ/Rec(2010)5 про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності⁷⁰

«1. Держави-члени повинні забезпечити ефективне, оперативне та неупереджене розслідування ймовірних випадків злочинів та інших інцидентів, у яких сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність постраждалої особи обґрунтовано підозрюється як мотив для злочинця; вони також повинні забезпечити, щоб особлива увага приділялася розслідуванню таких злочинів та інцидентів, якщо вони ймовірно вчинені співробітниками чи співробітницями правоохоронних органів або іншими особами, які діють в офіційних повноваженнях, та щоб особи, відповідальні за такі дії, були ефективно притягнуті до відповідальності та, у відповідних випадках, покарані, щоб уникнути безкарності.

2. Держави-члени повинні забезпечити, щоб під час визначення санкцій мотив упередженості, пов'язаний із сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю, повинен мати можливість враховуватися як обтяжуюча обставина.

(..)

13. Держави-члени повинні вжити відповідних заходів, щоб забезпечити, відповідно до Статті 10 Конвенції, можливість ефективного здійснення права на свободу вираження поглядів без дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, включаючи свободу отримувати та поширювати інформацію з питань, що стосуються сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.

14. Держави-члени повинні вживати відповідних заходів на національному, регіональному та місцевому рівнях для забезпечення ефективного користування правом на свободу мирних зібрань, закріпленим в статті 11 Конвенції, без дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.

15. Держави-члени повинні забезпечити, щоб правоохоронні органи вживали відповідних заходів для захисту учасників та учасниць мирних демонстрацій на користь прав людини незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак (SOGIESC) від будь-яких спроб незаконно порушити або перешкодити ефективному здійсненню їхнього права на свободу вираження поглядів та мирних зібрань.

(..)

17. Органам державної влади на всіх рівнях слід рекомендувати публічно засуджувати, зокрема через засоби масової інформації, будь-які незаконні втручання в право окремих осіб та груп осіб здійснювати свою свободу вираження поглядів та мирних зібрань, особливо коли це стосується прав людини незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак (SOGIESC).

► Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи Rec(2001)10 щодо Європейського кодексу поліцейської етики⁷¹

Незважаючи на різноманітність моделей організації поліцейських служб у державах—членах Ради Європи, існує низка етичних норм, яка має бути спільною для них усіх. Кодекс встановлює детальні стандарти, яких має дотримуватися поліція, виконуючи свої основні функції, як зазначено нижче:

«I. Цілі поліції

1. Основними цілями поліції в демократичному правовому суспільстві, що керується верховенством права, є:

69. Доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a67955>

70. Доступно за посиланням: <http://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5>

71. Доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805e297e>

- ▶ підтримувати громадський спокій та правопорядок у суспільстві;
- ▶ захищати та поважати фундаментальні права та свободи особи, закріплені, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини;
- ▶ запобігати злочинності та боротися з нею;
- ▶ розкривати злочини;
- ▶ надавати допомогу та інші поліцейські послуги населенню».

У контексті підготовки співробітників та співробітниць поліції існує чіткий зв'язок між кожною з цих цілей та ефективним, справедливим та безпечним розслідуванням злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Зобов'язання поліції «виконувати свої завдання справедливим чином, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінації» наголошуються в Кодексі, зокрема у сферах підтримки та допомоги постраждалим особам; формувати та популяризувати культуру недискримінації, поваги до особистості та прав і свобод людини у поліцейських службах; та, зокрема, щодо дотримання Європейської конвенції з прав людини та загальної заборони дискримінації щодо прав, закріплених у Конвенції.

▶ ***Загальнополітична рекомендація № 17 Європейської комісії проти расизму та нетерпимості щодо запобігання та боротьби з нетерпимістю та дискримінацією щодо ЛГБТІ-людей⁷²***

Рекомендація містить комплексні стандарти для держав щодо запобігання дискримінації, мові ворожнечі, злочинам на ґрунті нетерпимості та забезпечення рівного доступу до правосуддя для ЛГБТІ-людей. Нижче наведено окремі положення, що мають найбільше значення для діяльності поліції.

«Розслідування, кримінальне переслідування та заходи процесуального права:

60. **забезпечити, що вчинені проти ЛГБТІ-людей злочини на ґрунті нетерпимості ефективно розслідуються та забезпечується належне кримінальне переслідування винних осіб.** Правоохоронні органи та органи прокуратури повинні прийняти керівні принципи щодо обліку та розслідування таких правопорушень;

61. **забезпечити, що мова ворожнечі, яка поширюється в інтернеті та мотивована упередженнями проти ЛГБТІ-людей, не повинна залишатися без належного реагування лише через те, що вона поширюється в мережі Інтернет, і що проблема мови ворожнечі проти ЛГБТІ-людей в інтернеті належним чином вирішується шляхом ефективного розслідування, переслідування та інших відповідних заходів;**

62. **підтримувати навчання та розвивати компетенції правоохоронних органів, прокурорів та суддів щодо запобігання та боротьби з дискримінацією ЛГБТІ-людей, включаючи інтерсекційні форми дискримінації, мову ворожнечі та злочини на ґрунті нетерпимості у співпраці з представниками і представницями громадянського суспільства, включаючи ЛГБТІ-організації, та органи з питань рівності;**

63. **забезпечити, щоб у разі вчинення злочину проти ЛГБТІ-людей, осіб, яких сприймають як ЛГБТІ-людей, або осіб, пов'язаних із ЛГБТІ-людьми, із самого початку розслідування перевірялася версія про можливу наявність мотиву упередженості щодо ЛГБТІ-людей як невіддільної складової розслідування.;**

64. **забезпечити ефективну, доступну та інтерсекційно-чутливу підтримку для постраждалих осіб та свідків з метою повідомлення про злочини на ґрунті нетерпимості, спрямовані проти ЛГБТІ-людей.** Органи влади повинні вжити заходів для формування довіри з метою посилення співробітництва між поліцією та ЛГБТІ-людьми, зокрема шляхом сприяння розширенню діалогу (наприклад, регулярні зустрічі, відповідалних співробітників та співробітниць правоохоронних органів за комунікацію з громадськістю) між ЛГБТІ-людьми та представниками й представницями правоохоронних органів».

▶ ***Резолюція Парламентської асамблеї 2576(2024) про боротьбу з насильством та дискримінацією щодо лесбійок, бісексуальних та квір-жінок у Європі⁷³***

«8. (...) Асамблея закликає держави-члени та держави-спостерігачі Ради Європи, а також держави, чії парламенти мають статус спостерігача або партнера з питань демократії в Асамблеї: (..)

8.5. **запровадити політику нульової толерантності до злочинів на ґрунті нетерпимості та мови ворожнечі проти ЛГБТІ-людей, зокрема ЛБК-жінок, щоб переслідувати та, у відповідних випадках, покарати винних у насильстві, мотивованому упередженнями щодо них, посилити заходи для боротьби з ненавистю до ЛГБТІ в Інтернеті та переслідувати винних в ній».**

72. Доступно за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.-17>

73. Доступно за посиланням: <https://pace.coe.int/en/files/33902/html>

► **Резолюція Парламентської асамблеї 1728(2010) Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності⁷⁴**

Ця резолюція описує та визнає спектр дискримінації, яку зазнають ЛГБТ-люди, включаючи злочини на ґрунті нетерпимості та мову ворожнечі. Це важливе доповнення до *Рекомендації СМ/Rec(2010)5 Комітету міністрів державам-членам щодо заходів боротьби з дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності*, описану вище. Резолюція закликає країни-члени Ради Європи «забезпечити дотримання фундаментальних прав ЛГБТ-людей, включаючи свободу вираження поглядів, свободу зібрань та об'єднань, відповідно до міжнародних стандартів прав людини», а також «надати постраждалим особам засоби правового захисту та покласти край безкарності тих, хто порушує фундаментальні права ЛГБТ-людей, зокрема, їхнє право на життя та безпеку».

Резолюція також закликає держави-члени Ради Європи «засуджувати мову ворожнечі та дискримінаційні заяви та ефективно захищати ЛГБТ-людей від таких заяв, поважаючи право на свободу вираження поглядів, відповідно до Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини», а також «ухвалити та впровадити антидискримінаційне законодавство, яке включає сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність серед заборонених підстав для дискримінації, а також санкції за порушення».

Попри те, що більшість наведених документів мають рекомендаційний характер і не створюють безпосередньо юридично обов'язкових норм для держав-членів, вони відображають сучасні стандарти Ради Європи щодо діяльності поліції. Практика ЄСПЛ регулярно використовує ці документи як орієнтир під час оцінки того, чи виконала держава свої позитивні та процесуальні зобов'язання у сфері захисту прав людини.

2. Стандарти Європейського Союзу

► **Директива Європейського Союзу 2012/29/ЄС, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту постраждалих від злочинів⁷⁵**

Ця Директива була прийнята 25 жовтня 2012 р. та набрала чинності 15 листопада 2012 р. Країни-члени Європейського Союзу мали час до 16 листопада 2015 р., щоб імплементувати положення цієї Директиви у своє національне законодавство. Директива стосується всіх постраждалих осіб від злочинів і, зокрема, злочинів на ґрунті нетерпимості, включно з ЛГБТІ-людьми. Вона покладає на країни-члени Європейського Союзу конкретні обов'язки ставитися до постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості як до категорії, що потребує особливого захисту; забезпечити їм доступ до конкретних послуг підтримки на основі оцінки їхніх потреб; а також забезпечити, щоб працівники та працівниці системи кримінального правосуддя, які можуть вступати в контакт з постраждалими особами, включаючи поліцейських, прокурорів та суддів, пройшли належну підготовку для забезпечення шанобливого та недискримінаційного ставлення до постраждалих осіб.

Нижче наведено витяги з найбільш актуальних статей.

Стаття 3: Право розуміти і бути зрозумілим

1. Держави-члени вживають відповідних заходів, щоб допомогти постраждалим особам розуміти та бути зрозумілими з першого контакту та під час будь-якої подальшої необхідної взаємодії з компетентним органом у контексті кримінального провадження, зокрема, коли інформація надається цим органом.
2. Держави-члени забезпечують, щоб спілкування з постраждалими особами відбувалося простою та доступною мовою, усно або письмово. Такі повідомлення повинні враховувати особисті характеристики постраждалої особи, включаючи будь-яку інвалідність, яка може вплинути на здатність розуміти або бути зрозумілою.
3. Якщо це не суперечить інтересам постраждалої особи або не зашкодить ходу провадження, держави-члени дозволяють постраждалим особам бути супроводженими особою за їхнім вибором під час першого контакту з компетентним органом, якщо, через вплив злочину, постраждала особа потребує допомоги, щоб розуміти або бути зрозумілою.

Стаття 8: Право на доступ до служб підтримки постраждалих осіб

1. Держави-члени забезпечують, щоб постраждалі особи, відповідно до їхніх потреб, мали безкоштовний доступ до конфіденційних послуг підтримки постраждалих осіб, які діють в інтересах постраждалих до, під час та протягом відповідного часу після кримінального провадження. Члени сім'ї мають доступ до

⁷⁴. Доступно за посиланням: <https://pace.coe.int/en/files/17853/html>

⁷⁵. Доступно за посиланням: <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>

служб підтримки постраждалих осіб відповідно до їхніх потреб та ступеня шкоди, заподіяної внаслідок кримінального правопорушення, вчиненого проти постраждалих осіб.

2. Держави-члени повинні сприяти перенаправленню постраждалих осіб компетентним органом, який отримав скаргу, та іншими відповідними установами до служб підтримки постраждалих осіб.

3. Держави-члени вживають заходів для створення безкоштовних та конфіденційних спеціалізованих служб підтримки на додаток до загальних служб підтримки постраждалих осіб або як невіддільну їхню частину, або для надання можливості організаціям підтримки постраждалих осіб звертатися до існуючих спеціалізованих установ, які надають таку спеціалізовану підтримку. Постраждалі особи, відповідно до своїх специфічних потреб, повинні мати доступ до таких послуг, а члени сім'ї мають мати доступ відповідно до їхніх специфічних потреб та ступеня шкоди, заподіяної внаслідок кримінального правопорушення, вчиненого проти постраждалої особи.

4. Служби підтримки постраждалих осіб та будь-які спеціалізовані служби підтримки можуть бути створені як громадські або неурядові організації та можуть бути організовані на професійній або добровільній основі.

5. Держави-члени повинні забезпечити, щоб доступ до будь-яких служб підтримки постраждалих осіб не залежав від офіційної скарги постраждалих щодо кримінального правопорушення до компетентного органу.

Стаття 20: Право на захист постраждалих осіб під час розслідування кримінальних справ

1. Без шкоди правам на захист та відповідно до правил судової дискреції, держави-члени забезпечують, щоб під час кримінальних розслідувань:

- a) опитування постраждалих осіб проводяться без невинуваченої затримки після подання до компетентного органу заяви про кримінальне правопорушення;
- b) кількість допитів постраждалих осіб була зведена до мінімуму, а допити проводилися лише тоді, коли це вкрай необхідно для цілей кримінального розслідування;
- c) постраждалих осіб супроводжують їхні законні представники чи представниці та особа за їхнім вибором, якщо тільки не було прийнято вмотивованого рішення про інше;
- d) медичні огляди зведені до мінімуму і проводяться лише у випадках, коли це вкрай необхідно для цілей кримінального провадження.

Стаття 22: Індивідуальна оцінка стану постраждалих осіб для виявлення конкретних потреб у захисті

1. Держави-члени забезпечують, щоб постраждалі особи отримували своєчасну та індивідуальну оцінку відповідно до національних процедур для виявлення конкретних потреб у захисті та визначення того, чи скористаються вони спеціальними заходами під час кримінального провадження, як це передбачено Статтями 23 і 24, і в якій мірі, через їхню особливу вразливість до вторинної та повторної віктимізації, залякування та помсти.

2. Індивідуальна оцінка, зокрема, враховує:

- a. особисті характеристики постраждалої особи;
- b. вид або характер злочину; і
- c. обставини злочину.

3. У контексті індивідуальної оцінки особлива увага приділяється постраждалим особам, які зазнали значної шкоди через тяжкість злочину; постраждалі особи, які постраждали від злочину, вчиненого з упередженого чи дискримінаційного мотиву, який міг, зокрема, бути пов'язаним з їхніми особистими характеристиками; постраждалі особи, чиї відносини та залежність від правопорушника роблять їх особливо вразливими. у цьому відношенні належну увагу слід приділяти постраждалим від тероризму, організованої злочинності, торгівлі людьми, гендерного насильства, насильства в близьких стосунках, сексуального насильства, експлуатації або злочинів на ґрунті нетерпимості, а також постраждалим особам з обмеженими можливостями.

4. Для цілей цієї Директиви передбачається, що діти, які є постраждалими особами, мають особливі потреби в захисті через їхню вразливість до вторинної та повторної віктимізації, до залякування та помсти. Щоб визначити, чи скористаються вони спеціальними заходами, як передбачено Статтями 23 і 24, і в якій мірі, діти-постраждалі особи підлягають індивідуальній оцінці, як передбачено пунктом 1 цієї Статті.

5. Обсяг індивідуальної оцінки може бути адаптований відповідно до тяжкості злочину та ступеня очевидної шкоди, завданої постраждалій особі.

6. Індивідуальні оцінки проводяться за участю постраждалої особи та враховують її побажання, зокрема якщо вони не бажають користуватися спеціальними заходами, як це передбачено у Статтях 23 і 24.

7. Якщо елементи, які становлять основу індивідуальної оцінки, суттєво змінилися, Держави-члени забезпечують її оновлення протягом усього кримінального провадження.

Стаття 25: Підготовка практиків

1. Держави-члени забезпечують, щоб посадові особи, які ймовірно вступатимуть в контакт з постраждалими особами, наприклад співробітники та співробітниці поліції та суду, отримували загальну та спеціалізовану підготовку на рівні, який відповідає їхній взаємодії з постраждалими особами. Це має на меті підвищити їхню обізнаність щодо потреб постраждалих осіб та дозволити їм поводитися з постраждалими особами у неупереджений, шанобливий та професійний спосіб.

2. Без шкоди для судової незалежності та відмінностей в організації судової системи в рамках Союзу, держави-члени повинні вимагати, щоб особи, відповідальні за підготовку суддів і прокурорів, залучених до кримінальних проваджень, надавали як загальну, так і спеціалізовану підготовку. Це має підвищити обізнаність суддів і прокурорів про потреби постраждалих осіб.

3. З належною повагою до незалежності юридичної професії, держави-члени повинні рекомендувати, щоб особи, відповідальні за підготовку юристів, надавали як загальну, так і спеціалізовану підготовку для підвищення обізнаності юристів про потреби постраждалих осіб.

4. Через свої державні служби або шляхом фінансування організацій, що займаються підтримкою постраждалих осіб, держави-члени заохочують ініціативи, що дозволяють особам, які надають постраждалим особам послуги з підтримки та відновного правосуддя, пройти належну підготовку на рівні, що відповідає їхньому контакту з постраждалими особами, та дотримуватися професійних стандартів для забезпечення надання таких послуг у неупереджений, шанобливий та професійний спосіб.

5. Відповідно до покладених обов'язків, а також характеру та рівня контакту фахівця чи фахівчині з постраждалими особами, навчання повинно бути спрямоване на те, щоб дозволити фахівцю чи фахівчині розпізнавати постраждалих осіб і ставитися до них шанобливо, професійно та недискримінаційно.

3. Інші міжнародні стандарти прав людини

► Принципи Джок'якарти та Принципи Джок'якарти +10⁷⁶

«Принципи Джок'якарти» — це збірка міжнародних стандартів у сфері прав людини, який роз'яснює застосування чинних міжнародних стандартів прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, укладена в 2006 р. групою міжнародних експертів і експерток з прав людини. у 2017 році документ було доповнено Принципами Джок'якарти +10, які розширили його положення, зокрема щодо гендерного самовираження та статевих ознак.

Хоча Принципи Джок'якарти самі по собі не є юридично обов'язковими, вони є авторитетним джерелом рекомендацій та настанов щодо застосування міжнародних стандартів прав людини до питань, пов'язаних із сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням та статевими ознаками

Деякі принципи, які є особливо актуальними для злочинів на ґрунті нетерпимості та мови ворожнечі, включають:

Принцип 28: Право на ефективні засоби правового захисту та відшкодування шкоди (англ. *The Right to Effective Remedies and Redress*)

Кожна постраждала особа внаслідок порушення прав людини, зокрема порушення на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак, має право на ефективні, адекватні та відповідні засоби правового захисту. Заходи, вжиті з метою надання відшкодування або забезпечення належного захисту осіб із різною сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням чи статевими ознаками, є невіддільною частиною права на ефективні засоби правового захисту та відшкодування шкоди.

Держави повинні:

- А) Запровадити необхідні правові процедури, включаючи перегляд законодавства та політики, щоб забезпечити, що постраждалим особам внаслідок порушень прав людини на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак доступ до повного відшкодування шляхом реституції, компенсації, реабілітації, сатисфакції, гарантії неповторення та/або будь-якими іншими засобами;

⁷⁶. Ви можете знайти як Принципи Джок'якарти, так і їхню розширену версію Принципи Джок'якарти +10 за посиланням: <https://yogyakartaprinciples.org/>

- В) Забезпечити своєчасне виконання та впровадження засобів правового захисту;
- С) Забезпечити створення ефективних установ та стандартів для надання засобів правового захисту та відшкодування шкоди, а також навчання всього персоналу з питань порушень прав людини за ознаками Сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак;
- Д) Забезпечити, щоб усі особи мали доступ до всієї необхідної інформації про процеси пошуку засобів правового захисту та відшкодування шкоди;
- Е) Забезпечити надання фінансової допомоги тим, хто не може дозволити собі вартість отримання відшкодування, та усунення будь-яких інших перешкод для отримання такого відшкодування, фінансових чи інших;
- Ф) Забезпечити навчальні та просвітницькі програми, включаючи заходи, спрямовані на вчителів/викладачів та учнів/студентів на всіх рівнях публічної освіти, на професійні організації та на потенційних порушників прав людини, для сприяння повазі та дотриманню міжнародних стандартів прав людини відповідно до цих Принципів, а також для протидії дискримінаційним поглядам за ознаками Сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак.

Принцип 29: Право на підзвітність (відповідальність) і відшкодування збитків (англ. The Right to Accountability and Redress)

Кожен, чиї права людини, включно з правами, зазначеними в цих Принципах, були порушені, має право на те, щоб ті, хто прямо чи опосередковано відповідальний за порушення, незалежно від того, чи є вони державними посадовими особами, чи ні, були притягнуті до відповідальності за свої дії або бездіяльність у спосіб, пропорційний серйозності порушення. Не повинно бути безкарності для осіб, які вчинили порушення прав людини, пов'язані з сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням або статевими ознаками.

Держави повинні:

- А) Встановити відповідні, доступні та ефективні кримінальні, цивільні, адміністративні та інші процедури, а також механізми моніторингу для забезпечення відповідальності осіб, які вчинили порушення прав людини, яке (які), пов'язані із сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю;
- В) Забезпечити, щоб усі повідомлення про злочини, які могли бути вчинені з мотивів упередженості, пов'язаних із фактичною або сприйнятою сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням чи статевими ознаками постраждалої особи, зокрема про злочини, зазначені в цих Принципах, оперативно, ефективно та всебічно розслідувалися, а за наявності достатніх доказів винні особи притягувалися до кримінальної відповідальності та, у разі доведення їхньої вини в суді, несли покарання, передбачене законом.;
- С) Створити незалежні та ефективні інституції та процедури для моніторингу розробки та виконання законів і політики для забезпечення усунення дискримінації на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак;
- Д) Усунути будь-які перешкоди, які перешкоджають притягненню до відповідальності осіб, відповідальних за порушення прав людини на основі сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак.

Принцип 30: Право на захист державою (англ. The Right to State Protection)

Кожна людина, незалежно від сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак, має право на захист державою від насильства, дискримінації та іншої шкоди, незалежно від того, чи вчинені вони державними службовцями, чи будь-якою особою або групою.

Держави повинні:

- А) Виявляти належну обачність для запобігання, розслідування, переслідування, покарання та надання засобів правового захисту у разі дискримінації, насильства та іншої шкоди, незалежно від того, чи вчинені вони державними чи недержавними суб'єктами (особами, організаціями);
- В) Вживати належних та ефективних заходів для викорінення всіх форм насильства, дискримінації та іншої шкоди, включаючи будь-яку пропаганду ненависті, що становить підбурювання до дискримінації, ворожнечі чи насильства за ознаками сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження чи статевих ознак, незалежно від того, здійснюється вона публічними чи приватними суб'єктами;

- С) Збирати статистичні дані та проводити дослідження щодо масштабів, причин та наслідків насильства, дискримінації та іншої шкоди, а також щодо ефективності заходів із запобігання, переслідування та відшкодування такої шкоди на ґрунті сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак;
- Д) Визначити характер та масштаби поглядів, переконань, звичаїв та практик, що увічнюють насильство, дискримінацію та іншу шкоду на ґрунті сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак, а також звітувати про вжиті заходи та їхню ефективність у викоріненні такої шкоди;
- Е) Розробити, впровадити та підтримувати освітні та публічні інформаційні програми для сприяння правам людини та усунення упереджень на ґрунті сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак;
- Ф) Забезпечити проведення навчання з питань чутливості для працівників і працівниць судових та правоохоронних органів, а також інших державних службовців щодо питань, пов'язаних із сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням та статевими ознаками;
- Г) Забезпечити, щоб закони проти зґвалтування, сексуального насильства та сексуальних домагань захищали всіх людей незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак;
- Н) Створити служби підтримки для постраждалих від зґвалтування, сексуального насильства та домагань, а також інших форм насильства та шкоди на ґрунті сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак;
- І) Забезпечити ретельне розслідування порушень прав людини, і, у разі виявлення доказів, притягнення винних до кримінальної відповідальності та, у разі засудження, належне покарання;
- Ј) Забезпечити доступ до ефективних процедур подання скарг та засобів правового захисту, включаючи відшкодування, для постраждалих від насильства, дискримінації та іншої шкоди на ґрунті сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак.

Примітка для тренерів і тренерок:

Принципи Джок'якарти та Принципи Джок'якарти +10 не є міжнародним договором і не створюють самостійних юридичних зобов'язань для держав. Водночас вони є авторитетним джерелом тлумачення міжнародних стандартів прав людини та широко використовуються міжнародними органами, судами й експертними інституціями під час аналізу питань, пов'язаних із сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням і статевими ознаками.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 3.4 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ

А) Ресурси Ради Європи

- Вебсайт Підрозділу Ради Європи з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак (SOGIESC)⁷⁷

Підрозділ Ради Європи з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак (SOGIESC) надає технічну підтримку та експертні знання державам-членам через заходи співпраці, спрямовані на вдосконалення правових та інституційних рамок, розбудовує потенціал персоналу державного управління та правоохоронних органів, а також сприяє обміну передовим досвідом та підвищує обізнаність. На вебсайті підрозділу в розділі «Ресурси» розміщено нормативні документи Ради Європи, тематичні звіти, навчальні матеріали, відео та інші корисні джерела.

- Комісар Ради Європи з прав людини, *Права людини та інтерсекс-особи (2015)*⁷⁸

Тематичний документ присвячений становищу інтерсекс-людей у державах—членах Ради Європи та інших країнах. у ньому висвітлено основні порушення прав людини, дискримінацію та прояви насильства, з якими стикаються інтерсекс-люди.

- Комісар Ради Європи з прав людини, *Права людини та гендерна ідентичність і самовираження (2024)*⁷⁹

У цьому тематичному документі розглядаються основні виклики, з якими стикаються трансгендерні люди в Європі. Зокрема, його розділ 2.4 присвячений насильству, злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі щодотрансгендерних людей.

В) Ресурси інших міжнародних організацій

- Тематичні доповіді Незалежного експерта ООН із захисту від насильства та дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (Independent Expert on Sexual Orientation and Gender Identity — IESOGI).

Незалежний експерт щороку подає тематичну доповідь, присвячену конкретній темі, пов'язану з питаннями SOGIESC. Ці доповіді містять дуже актуальну інформацію про насильство та дискримінацію, з якими стикаються ЛГБТІ-люди в усьому світі, і можуть бути корисними для кращого розуміння контексту та змісту цього Посібника або збагачення його новими прикладами, адаптованими до потреб тренінгу.

С) Ресурси українських та міжнародних організацій громадянського суспільства

- EL*С, “EL*С. Lesbianising the Istanbul Convention.” Дослідження імплементації Стамбульської конвенції для захисту ЛБТ-жінок (2024).

Це дослідження надає всебічне розуміння досвіду ЛБТ-жінок у контексті Стамбульської конвенції. Дослідження оцінює імплементацію антидискримінаційного положення Конвенції у 28 країнах, спираючись на висновки експертних фокус-груп та практики громадянського суспільства. Дослідження може бути особливо корисним під час проведення тренінгів, зосереджених на злочинах на ґрунті нетерпимості проти ЛБТ-жінок.

- ILGA-Europe, Rainbow Map («Карта веселки») та щорічний огляд⁸⁰

Ці проекти дуже корисні для розуміння поточного стану законодавства про захист ЛГБТІ-людей від злочинів на ґрунті нетерпимості та дискримінації в Європі. Карта Веселки ранжує 49 європейських країн на основі законів та політик, які безпосередньо впливають на права людини ЛГБТІ-людей. Щорічний огляд надає короткий опис того, що відбулося протягом попереднього року на національному, регіональному та міжнародному рівнях, а також документує прогрес та тенденції щодо ситуації з правами людини ЛГБТІ-людей.

- База даних ILGA World⁸¹

База даних ILGA World — це всеосяжна платформа, яка надає детальну інформацію про закони, механізми захисту прав людини та можливості для адвокації, пов'язані з сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю, гендерним самовираженням та статевими ознаками (SOGIESC). Зокрема, вона пропонує

77. <https://www.coe.int/en/web/sogi/>

78. <https://rm.coe.int/16806da5d4>

79. <https://rm.coe.int/issue-paper-on-human-rights-and-gender-identity-and-expression-by-dunj/1680aed541>

80. <https://rainbowmap.ilga-europe.org/>

81. Доступно англійською та іспанською мовами за посиланням: <https://database.ilga.org>.

актуальну інформацію про законодавство щодо злочинів на ґрунті нетерпимості в кожній країні та території світу, а також відповідні документи ООН, такі як коментарі договірних органів, доповіді спеціальних процедур та рекомендації, ухвалені за результатами Універсального періодичного огляду (англ. The Universal Periodic Review (UPR)).

► **Звіти ILGA World «Законодавство про нас»⁸²**

Ці звіти відстежують будь-які юридичні зміни у світі, пов'язані з питаннями SOGIESC. Разом із Базою даних ILGA World, вони можуть бути чудовим інструментом для забезпечення того, щоб інформація про правові стандарти, що пояснюється під час тренінгу, була всеосяжною та актуальною.

► **OII Europe, *На шляху до розширення переліку злочинів в ЄС для включення мови ворожнечі та злочинів на ґрунті нетерпимості (2021)*⁸³**

У цьому документі міститься дуже важлива інформація про насильство, з яким стикаються інтерсекс-люди як постраждалі особи від злочинів на ґрунті нетерпимості, які є «серед найбільш вразливих і замовчуваних постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості та мови ворожнечі».

► **ГО «Точка опори ЮА», дослідження “(Не)дискримінація ЛГБТКІ+ людей на робочому місці та інклюзивний ринок праці”**

Дослідження висвітлює поширені форми дискримінації та упередженого ставлення до ЛГБТКІ+ людей у сфері праці, аналізує бар'єри до працевлаштування, наслідки приховування ідентичності, а також містить рекомендації щодо формування безпечного й недискримінаційного робочого середовища. Матеріал є корисним для розуміння ширшого соціального контексту, у якому виникають прояви нетерпимості та злочини, вчинені з мотиву упередженості.

► **ГО «Джендер Стрім», *Дослідження щодо гендерного насильства проти лесбійок* в Україні (2026)***

Дослідження аналізує форми домашнього насильства, прояви злочинів на ґрунті нетерпимості, бар'єри у зверненні до правоохоронних органів та доступі до правосуддя для ЛБТ-жінок в Україні. Матеріал містить практичні рекомендації щодо вдосконалення реагування державних органів та є корисним для розуміння особливостей віктимізації й потреб постраждалих осіб.

► **ГО «Інсайт», “Стан прав ЛГБТІ+ людей в Україні у 2025 році: *аналітичний звіт за результатами моніторингу*”**

Звіт містить аналіз становища ЛГБТІ+ людей в Україні, висвітлює основні випадки дискримінації, насильства та порушень прав людини, аналізує діяльність органів державної влади й правоохоронних органів, а також оцінює зміни у законодавстві та практиці його застосування. Матеріал є корисним для розуміння сучасного українського контексту, у якому відбуваються злочини, вчинені з мотиву нетерпимості, а також бар'єрів, із якими стикаються постраждалі особи під час звернення по захист своїх прав.

► **ГО «Правозахисний ЛГБТ центр “Наш Світ”, Аналітичний звіт «*Тримаючи стрій. Становище ЛГБТК в Україні у 2025 році*»**

Звіт містить комплексний аналіз соціального, правового та політичного становища ЛГБТК+ людей в Україні. у ньому висвітлено зміни в законодавстві, судовій практиці, діяльності органів державної влади, результати моніторингу порушень прав людини, випадки дискримінації та насильства за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, а також тенденції розвитку суспільного ставлення до ЛГБТК+ людей. Матеріал є корисним для розуміння сучасного українського контексту, у якому відбуваються злочини, вчинені з мотиву нетерпимості, та оцінки ефективності механізмів захисту прав постраждалих осіб.

Примітка для тренерів і тренерок:

Перелік джерел, наведений у цьому розділі, не є вичерпним. Законодавство, практика Європейського суду з прав людини, міжнародні стандарти та аналітичні матеріали щодо протидії злочинам на ґрунті нетерпимості й захисту прав ЛГБТІ+ людей постійно оновлюються. Тому для забезпечення актуальності навчальних матеріалів під час підготовки та проведення тренінгів рекомендується регулярно користуватися офіційними ресурсами міжнародних організацій, органів Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, а також українських правозахисних і громадських організацій, які здійснюють моніторинг, проводять дослідження та готують аналітичні матеріали у цій сфері.

82. <https://ilga.org/laws-on-us-report/>

83. <https://www.oiiurope.org/hate-crime-hate-speech-submission/>

Модуль 4:

Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей

ВСТУП

Основним обов'язком поліції є запобігання кримінальним правопорушенням, а у разі їх вчинення — своєчасне припинення протиправних дій, належне документування обставин кримінального правопорушення та забезпечення його ефективного досудового розслідування. Це особливо важливо під час реагування на злочини на ґрунті нетерпимості, враховуючи їхній глибокий психологічний вплив на постраждалу особу⁸⁴, високу ймовірність ескалації таких правопорушень, а також те, що вони можуть посилювати почуття страху й незахищеності серед інших ЛГБТІ-людей, які сприймають такі злочини як потенційну загрозу власній безпеці. Запобігання повторній віктимізації завжди повинно бути головною метою. Якщо злочини на ґрунті нетерпимості залишаються без відповіді, вони можуть сприяти ескалації насильства та вчиненню нових, більш тяжких кримінальних правопорушень. Нездатність поліції ефективно реагувати може негативно вплинути на авторитет поліції та завдати шкоди її відносинам з ЛГБТІ-спільнотою.

Як обговорювалося в попередніх розділах, поліція несе пряму відповідальність за професійне та ретельне виконання своєї роботи. Цей модуль розроблений, щоб надати поліцейським знання та навички для професійного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості

Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей є складним завданням, оскільки вимагає від поліції вимагає належної фіксації показань постраждалої особи та збору інших доказів у вразливих та стресових ситуаціях. Це вимагає від постраждалої особи розкриття інформації, про яку їй може бути некомфортно говорити.

Постраждалі особи від злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, а також ЛГБТІ-спільнота загалом очікують від поліції своєчасного, професійного та неупередженого реагування. Якщо поліція не забезпечує такого реагування або не приділяє належної уваги перевірці можливого мотиву упередженості, це може підірвати довіру до правоохоронних органів і створити враження, що злочини на ґрунті нетерпимості не сприймаються достатньо серйозно.

Модуль починається з практичної вправи, спрямованої на підвищення рівня розуміння співробітниками патрульної поліції та оперативних підрозділів важливості своєчасного проведення першочергових дій під час реагування на інциденти, пов'язані зі злочинами на ґрунті нетерпимості. Особлива увага приділяється специфіці якісного збору доказів на початковому етапі, зокрема належній фіксації індикаторів упередженості під час опитування постраждалих осіб, збору речових доказів, а також належному документуванню обставин події та її первинній реєстрації.

Далі модуль присвячений розслідуванню злочинів на ґрунті нетерпимості із застосуванням підходу, орієнтованого на постраждалу особу. Він охоплює особливості надання підтримки постраждалій особі на місці події, під час телефонного спілкування та у підрозділі поліції. Окрему увагу приділено особливостям отримання первинної інформації від постраждалої особи, після чого розглядаються питання забезпечення її подальшої підтримки після проведення першочергових процесуальних дій.

Далі детально розглядаються унікальні потреби трансгендерних постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості. Це важливо, враховуючи обмежені знання, які поліцейські часто мають про трансгендерних людей, та високі показники віктимізації, яких зазнає ця група.

84. Рада Європи визнає, що термін «постраждала особа» не сприймається багатьма людьми, які постраждали внаслідок злочинів на ґрунті нетерпимості. Ми визнаємо, що в багатьох випадках люди віддають перевагу терміну «особа, яка пережила інцидент», оскільки він краще відображає їхній життєвий досвід. Термін «постраждала особа» використовується в цьому посібнику, оскільки він найкраще відповідає правовому та технічному статусу особи, яка стала об'єктом злочину на ґрунті нетерпимості та контактує з поліцією й іншими органами кримінального правосуддя. Як наголошується в цьому посібнику, поліція має застосувати підхід, орієнтований на постраждалу особу та запитувати у цієї особи, як вона бажає, щоб до неї зверталися, і, де це можливо, враховувати її побажання.

Потім модуль досліджує індикатори упередженості — доказові цеглинки для підтвердження факту вчинення злочинів на ґрунті нетерпимості. Практичні приклади використовуються для зосередження уваги учасників та учасниць на тому, що необхідно для встановлення та належного документування мотиву упередженості на ґрунті нетерпимості з боку співробітників та співробітниць патрульної служби.

Насамкінець, учасникам та учасницям буде запропоновано розглянути взаємозв'язок, що існує між поліцейською службою та місцевою ЛГБТІ-спільнотою. Останній розділ буде зосереджений на важливості довіри — ключового фактора як для заохочення до повідомлень про злочини, так і для допомоги у забезпеченні доказів, необхідних для підтримки кримінальних переслідувань.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці навчатимуться:

- ▶ застосовувати найкращі практики розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Це буде зроблено як з технічної точки зору поліцейського розслідування, так і з підходу, орієнтованого на постраждалих осіб.
- ▶ усвідомлювати, як враховувати перетин кількох ознак, за якими особа може зазнавати дискримінації (інтерсекційність) або ставати мішенню злочину на ґрунті нетерпимості під час розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості;
- ▶ краще розуміти специфічні виклики, з якими стикається трансгендерна спільнота, і як найкраще, з точки зору поліції, підтримувати трансгендерних людей, коли вони стають постраждалими особами від злочинів;
- ▶ розуміти та ідентифікувати індикатори упередженості — фактичні дані, які використовуються для встановлення та належного документування мотиву упередженості, забезпечення ефективного кримінального переслідування та притягнення винної особи до кримінальної відповідальності;
- ▶ ідентифікувати злочини на ґрунті нетерпимості;
- ▶ розуміти роль проактивної поліцейської діяльності у розбудові довіри — ключового компонента для забезпечення ефективності роботи поліції.

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ

- ▶ Активність 4.1 — Збір доказів: дії на місці злочину та подальше кримінальне розслідування
- ▶ Активність 4.2 — Збір доказів: підхід, орієнтований на постраждалих осіб
- ▶ Активність 4.3 — Збір доказів: керівні принципи, специфічні для трансгендерних людей
- ▶ Активність 4.4 — Збір доказів: Індикатори упередженості — Доведення упередженого вибору/мотиву упередженості
- ▶ Активність 4.5 — Збір доказів: Індикатори упередженості — Виявлення злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей
- ▶ Активність 4.6 — Важливість довіри: реагування поліції та ЛГБТІ-спільнота
- ▶ Активність 4.7 — Підтримка ЛГБТІ-спільнот: ефективне реагування поліції

АКТИВНІСТЬ 4.1 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ДІЇ НА МІСЦІ ЗЛОЧИНУ ТА ПОДАЛЬШЕ КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Ця активність включає читання, обговорення в малих групах та фасилітовану дискусію на спільній сесії.

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, ручки

Приміщення для роботи в малих групах або простір усередині приміщення для тренінгу

Роздатковий матеріал 4.1а та 4.1б

1. Підготуйте три аркуші фліпчарту.

- і. Назва першої сторінки: «Збирання усних свідчень: Показання постраждалих осіб та свідків»
- ii. Назва другої сторінки: «Що збирати: Судово-медичні та технічні докази»
- iii. Назва третьої сторінки: «У відділку: Створення первинного офіційного протоколу»
- iv. Назва четвертої сторінки: «Подальше розслідування: Дослідження всіх напрямків»

2. Розділіть учасників та учасниць на чотири групи. Сформууйте групи таким чином, щоб роз'єднати осіб, які регулярно працюють разом, і, якщо це можливо, забезпечте добре збалансований гендерний склад.
3. Розпочніть із розповсюдження Роздаткового матеріалу 4.1а та попросіть учасників та учасниць дотримуватися інструкцій у ньому. Надайте групі 10–15 хвилин, щоб уважно прочитати сценарій. Після цього, використовуючи надані вище заголовки, попросіть їх провести мозковий штурм і записати всі питання, які офіцер чи офіцерка поліції повинні врахувати під час розслідування злочину. Один учасник чи учасниця з кожної групи має фіксувати всі ідеї.
4. Об'єднайте малі групи назад у велику групу. Попросіть представника або представницю кожної групи презентувати ключові моменти, визначені їхньою групою. Потім запитайте всіх учасників та учасниць, чи хтось може пригадати пункти, які були пропущені.
5. Під час розгляду пунктів звертайтеся до посібника з належної практики в Роздатковому матеріалі 4.1б, висвітлюючи ключові моменти та будь-які, що могли бути пропущені.

Примітка для тренерів і тренерок:

Матеріали, викладені в Роздатковому матеріалі 4.1б, не є вичерпними. Під час оновлення та адаптації тренінгу необхідно враховувати вимоги чинного законодавства України, національні нормативно-правові акти та чинні методичні рекомендації з передових практик розслідування, інтегрувавши їх у цей блок.

АКТИВНІСТЬ 4.2 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ

Ця активність включає читання, обговорення в малих групах та фасилітовану дискусію на спільній сесії.

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, ручки

Приміщення для роботи в малих групах або простір усередині приміщення для тренінгу

Роздатковий матеріал 4.2а, 4.2б та 4.2в

1. Підготуйте три аркуші фліпчарту.
 - i. Назва першої сторінки: «Початковий протокол: Підтримка постраждалої особи на місці злочину/телефоном/на рецепції відділку»
 - ii. Назва другої сторінки: Взяття детальних свідчень від постраждалої особи
 - iii. Назва третьої сторінки: Постійна підтримка та зменшення ризиків
2. Розділіть учасників та учасниць на три групи. Сформууйте групи таким чином, щоб роз'єднати осіб, які регулярно працюють разом, і, якщо це можливо, забезпечте добре збалансований гендерний склад.
3. Роздайте Роздатковий матеріал 4.2а та попросіть учасників та дотримуватися інструкцій. Дайте групам 10–15 хвилин для мозкового штурму ідей. Один учасник або учасниця з кожної групи має фіксувати всі ідеї.
4. Об'єднайте малі групи знову у велику групу. Попросіть особу, яка виконує роль представника кожної групи, перерахувати ключові моменти, визначені їхньою групою. Потім запитайте всіх учасників та учасниць, чи хтось може пригадати пункти, які були пропущені.
5. Під час розгляду пунктів звертайтеся до посібника з належної практики в Роздатковому матеріалі 4.2б, висвітлюючи ключові моменти та будь-які, що могли бути пропущені.
6. Насамкінець, надайте кожному учаснику та учасниці копію Роздаткового матеріалу 4.2в. Прочитайте його вголос та поясніть, що вони можуть використовувати його як контрольний список рекомендацій для своїх офісів.

Примітка для тренерів і тренерок:

Рекомендації, включені до Роздаткового матеріалу 4.2б, не є вичерпними. Їх слід адаптувати з урахуванням місцевого законодавства, політик, керівних принципів та процедур.

АКТИВНІСТЬ 4.3 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ОСОБЛИВОСТІ, КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ТА КОМУНІКАЦІЇ З ТРАНСГЕНДЕРНИМИ Й НЕБІНАРНИМИ ЛЮДЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

Необхідні матеріали:

Папір для фліпчарту, ручки

Роздатковий матеріал 4.3а та 4.3б

Ця активність включає презентацію тренерів і тренерок. За можливості її бажано провести спільно з представниками та представницями організації громадянського суспільства, які працює з темою прав і потреб трансгендерних та небінарних людей. Альтернативно можна використати відповідний відеоматеріал про життя та досвід трансгендерних та небінарних людей.

Презентація має охоплювати злочини на ґрунті нетерпимості, зумовлені трансфобією, особливості їх виявлення та документування, а також належні поліцейські практики під час взаємодії з трансгендерними та небінарними постраждалими особами. Після презентації передбачено обговорення в малих групах і фасилітовану дискусію у спільному колі.

На початку презентації учасників та учасниць слід попросити робити нотатки щодо ключових моментів, які допоможуть відповісти на такі запитання:

1. Які фактори можуть підвищувати вразливість трансгендерних та небінарних людей до злочинів на ґрунті нетерпимості?
2. Що поліція може зробити для підтримки трансгендерних та небінарних постраждалих осіб?
3. Які дії поліції можуть допомогти уникнути повторної травматизації постраждалої особи під час звернення, опитування або збору доказів?

Примітка для тренерів і тренерок:

За можливості настійно рекомендується співпрацювати з місцевими громадськими організаціями, які працюють з трансгендерними та небінарними людьми або ЛГБТІК організаціями громадянського суспільства. Це допоможе забезпечити більш повне й коректне розуміння досвіду трансгендерних та небінарних людей, зокрема їхнього досвіду як постраждалих від злочинів на ґрунті нетерпимості. Така співпраця також може допомогти учасникам та учасницям краще зрозуміти, як поліції та іншим представникам та представницям державних органів варто комунікувати з трансгендерними та небінарними людьми етично, безпечно та з повагою до їхньої гідності.

Якщо залучити представників та представниць громадських організацій, які працюють з трансгендерними та небінарними людьми або ЛГБТІК організації неможливо, варто розглянути використання відеоматеріалів, досліджень, свідчень, рекомендацій профільних організацій та інших релевантних ресурсів.

Підтримка трансгендерних та небінарних постраждалих осіб потребує врахування низки факторів, зокрема коректного імені та займенників, конфіденційності, безпеки, ризику повторної травматизації, а також можливого попереднього негативного досвіду взаємодії з поліцією або іншими державними інституціями.

Роздатковий матеріал 4.3а містить детальний, але не вичерпний перелік питань, які поліцейські мають враховувати під час взаємодії з трансгендерними та небінарними людьми в межах виконання службових обов'язків. Роздатковий матеріал 4.3б можна надати учасникам та учасницям, щоб допомогти їм зосередитися на ключових питаннях цієї активності.

АКТИВНІСТЬ 4.4 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ІНДИКАТОРІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

Ця активність складається зі спільної сесії, індивідуальної роботи та фасилітованої групової дискусії.

Необхідні матеріали:

Роздатковий матеріал 4.4а та 4.4б.

- 1) Тему індикаторів упередженості слід розглядати, використовуючи інформацію, наведену на початку Роздаткового матеріалу 4.4а.
- 2) Кожному учаснику та учасниці слід видати Роздатковий матеріал 4.4а та попросити записати якомога більше прикладів індикаторів упередженості під кожним із заголовків.

3) Після завершення індивідуальної роботи результати обговорюються в групі із використанням прикладів, наведених у Роздатковому матеріалі 4.4б.,, щоб обговорити можливі індикатори упередженості, які не були визначені учасниками під час виконання вправи.

АКТИВНІСТЬ 4.5 — ЗБІР ДОКАЗІВ: ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ — ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

Ця активність включає читання, обговорення в малих групах та фасилітовану дискусію.

Необхідні матеріали:

Роздатковий матеріал 4.5а та 4.5б

1. Розділіть учасників та учасниць на дві невеликі групи. За можливості сформууйте групи так, щоб вони були максимально різноманітними за професійним досвідом, службовими функціями та рівнем підготовки учасників і учасниць.
2. Роздайте Роздатковий матеріал 4.5а та попросіть учасників та учасниць дотримуватися інструкцій у ньому. Дайте учасникам та учасницям 10–15 хвилин, щоб ознайомитися зі сценаріями. Потім вони повинні розглянути наступні пункти:
 - а) З'ясуйте, чи мав місце злочин
 - б) Визначте індикатори упередженості, які містяться у сценарії.
 - в) Які ще докази та відомості могла б зібрати поліція для перевірки версії про можливий мотив упередженості?
 - г) Визначте, чи містить описана ситуація ознаки злочину на ґрунті нетерпимості.
3. Обговоріть висновки груп щодо кожного сценарію у поєднанні з Роздатковим матеріалом 4.5б. Зафіксуйте додаткові можливі індикатори упередженості, виявлені групою, які не зазначені в роздатковому матеріалі.

Примітка для тренерів і тренерок:

Сценарій 6 є особливо складним і змушує учасників та учасниць уважно проаналізувати ознаки злочину на ґрунті нетерпимості та положення чинного законодавства України. Може бути корисно розглянути цей сценарій у контексті національного законодавства та правових порогів до початку проведення цієї вправи.

АКТИВНІСТЬ 4.6 — ВАЖЛИВІСТЬ ДОВІРИ: РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ

Ця активність включає читання та фасилітовану дискусію на спільній сесії.

Необхідні матеріали:

Роздатковий матеріал 4.6

1. Прочитайте два приклади, наведені в Роздатковому матеріалі 4.6.
2. Попросіть присутніх поліцейських розглянути питання, підняті в роздатковому матеріалі.
3. Запитайте присутніх поліцейських, який, на їхню думку, рівень довіри між ЛГБТІ-спільнотою та поліцією в їхніх сферах роботи.
4. Запитайте присутніх поліцейських, що, на їхню думку, сталося б, якби такі інциденти відбулися в їхньому місті наступного тижня.
5. Запитайте присутніх поліцейських, що, на їхню думку, вони могли б зробити особисто та як поліцейська служба для підвищення рівня довіри.

Примітка для тренерів і тренерок:

Можуть бути більш відповідні місцеві/нещодавні приклади, які ви можете використати замість наданих.

АКТИВНІСТЬ 4.7 — ПІДТРИМКА ЛГБТ-СПІЛЬНОТ: ЕФЕКТИВНЕ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ

Ця активність включає коротке читання та обговорення конкретних питань у малих групах, після чого відбудеться презентація та обговорення на спільній сесії. Усі сценарії є реальними випадками та відображають ситуації, що стосуються роботи поліції та ЛГБТІ-спільноти.

Примітка для тренерів і тренерок:

Перед використанням наведених нижче прикладів тренери повинні вивчити сценарії, з якими поліцейські найімовірніше стикаються в країні, де вони працюють. Наведені нижче випадки та питання для обговорення найкраще використовувати як орієнтир, а не розуміти їх буквально, якщо сценарій не відповідає місцевим потребам. Будь-які використовувані випадки мають бути складені таким чином, щоб вони були актуальними для присутніх поліцейських, із використанням місцевих назв, місць тощо. Це зробить випадки максимально реалістичними для учасників та учасниць.

Необхідні матеріали:

Роздатковий матеріал 4.7 (або подібні кейси)

Роздатковий матеріал 4.8

Папір, ручки

1. Розділіть учасників та учасниць на групи.
2. Попросіть кожну групу прочитати наданий короткий кейс.
3. Попросіть групу обговорити та сформулювати відповідь на питання для дискусії, що наведені під кожним сценарієм.
4. Один учасник групи має бути обраний для запису відповідних відповідей.
5. Поверніть учасників та учасниць до спільної дискусії та обговоріть розглянуті кейси та порушені питання, зосередившись на необхідному професійному реагуванні.
6. Нарешті, поділіться Роздатковим матеріалом 4.8 з учасниками та учасницями. Поясніть, що вони можуть отримати більше інформації на ці теми з перелічених там джерел.

Примітка для тренерів і тренерок:

Адаптуйте питання в роздатковому матеріалі до конкретного контексту та потреб учасників та учасниць.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1А — ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ: ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ — ДІЇ НА МІСЦІ ЗЛОЧИНУ ТА ПОДАЛЬШЕ КРИМІНАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

Ця активність включає читання, обговорення в малих групах та фасилітовану дискусію на спільній сесії.

- ▶ Один учасник повинен бути призначений відповідальним за зачитування наступного сценарію групі.
- ▶ Один учасник повинен бути призначений відповідальним за ведення записів.

Сценарій 1:

Насильство в родині після камінг-ауту

Молодий чоловік розповідає матері про тривалі стосунки з іншим чоловіком. Реакція матері миттєва й агресивна: вона нападає на сина та його партнера, намагається вдарити партнера ножицями. Того ж вечора жінка погрожує вбити їх уві сні та продовжує надсилати синові ворожі повідомлення. Побоюючись за своє життя, пара тікає до готелю. Сусід викликає поліцію через шум у квартирі.

Прочитавши сценарій вище, ознайомтеся з описом завдання, яке було доручено вашій групі. Проведіть мозковий штурм ідей протягом 10–15 хвилин, роблячи нотатки, щоб допомогти представити ваші висновки основній групі.

Завдання Групи 1 – Збирання усних свідчень: Усні свідчення від постраждалих осіб та свідків

Які ключові моменти слід враховувати під час збору даних від постраждалих осіб та свідків на місці події?

Завдання Групи 2 – Що збирати: Судово-медичні та технічні докази

Які ваші ключові обов'язки щодо збору судово-медичних та технічних доказів?

Завдання Групи 3 – у відділку: Створення первинного офіційного протоколу

Які ключові аспекти поліція повинна враховувати, повернувшись до відділку та складаючи офіційний звіт? Які вимоги ставить поліцейська служба до офіцера чи офіцерки, коли вони складають звіт, і яка причина цих вимог?

Завдання Групи 4 – Подальше розслідування: Дослідження всіх напрямків

Опишіть процес розслідування після початкового розслідування на місці події та складання офіційного звіту у поліцейському відділку. За відсутності початкового підозрюваного, які ефективні слідчі практики ви могли б застосувати?

Примітка для тренерів і тренерок:

Оскільки в цьому сценарії підозрювана відома (мати постраждалого), Завдання Групи 4 можна адаптувати — попросіть групу обговорити, як розслідувати справу, коли підозрювана — близький родич, і постраждалий може не бажати ескалації кримінального переслідування.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ – ВІД ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ЗЛОЧИНУ, ЗБОРУ ТЕХНІЧНИХ ДОКАЗІВ ТА СВІДЧЕНЬ, ДО ПОДАЛЬШИХ ЗАПИТІВ

Першочергові дії на місці злочину можуть мати величезні наслідки для успіху кримінального розслідування. Неспроможність зафіксувати письмові свідчення, записати ваші дії як поліцейського або зібрати фізичні докази може призвести до провалу кримінальної справи.

Особливо важливо для злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, що початкова взаємодія поліції з постраждалою особою та/або свідками може призвести до надання або приховування життєво важливої інформації, що знову ж таки може вирішити долю судового переслідування за тяжкий злочин.

Цей роздатковий матеріал надає певні рекомендації поліцейським щодо дій на місці злочину стосовно збору свідчень та судово-медичних доказів. Далі він розглядає процес повідомлення про злочин через офіційні поліцейські канали та деякі ідеї для подальшого розслідування.

Сценарій 2: Відмова у наданні послуг

Таксист відмовляє в послугі гей-парі, відкрито висловлюючи незгоду з їхніми стосунками. Дізнавшись, що пасажери повертаються з Прайд-парку, водій починає робити відкрито гомофобні коментарі. Коли пара заперечує, водій навмисно відхиляється від маршруту й привозить їх до поліцейського посту, де поліцейські, замість того щоб втрутитися, лише сміються над ситуацією.

А) Збирання усних свідчень від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних

Які ключові моменти слід враховувати під час збору інформації на місці події від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних?

Б) Збирання судово-медичних та технічних доказів на місці події

Які ключові завдання щодо збору судово-медичних та технічних доказів?

В) У поліцейському відділку: складання офіційного звіту

Які ключові аспекти поліція повинна враховувати, повернувшись до відділку та складаючи офіційний звіт? Що поліція очікує від поліцейського і чому?

Г) Подальше розслідування: дослідження всіх напрямків

Опишіть процес розслідування після початкового розслідування на місці події та складання офіційного звіту у поліцейському відділку. Які ефективні слідчі практики ви могли б застосувати?

Примітка для тренерів і тренерок:

Цей кейс особливо корисний для обговорення дилеми, коли потенційний правопорушник (водій) — приватна особа, а свідками неналежної поведінки є самі поліцейські на посту. Зверніть увагу групи на питання внутрішньої дисциплінарної відповідальності поліцейських, які не відреагували на ситуацію.

А) Збирання усних свідчень від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних

- ▶ Постраждалу особу має опитувати один поліціант або поліціантка, щоб мінімізувати травму та повторну віктимізацію; другий офіцер чи офіцерка можуть бути присутніми за потреби, але в ідеалі не повинні ставити запитання.
- ▶ Як правило, доброю практикою є запитувати людей, як вони бажають, щоб до них зверталися, незалежно від гендерних маркерів у їхніх документах, що посвідчують особу. Поважайте їхні побажання в кожній взаємодії з ними.
- ▶ Якщо постраждала особа, свідок або підозрюваний є дитиною, застосуйте необхідні запобіжні заходи відповідно до відповідного законодавства та найкращих інтересів дитини.
- ▶ Визначте будь-які потенційні потреби в перекладачах або будь-якій іншій підтримці, яка може сприяти збору доказів від свідків, постраждалих осіб або підозрюваних.
- ▶ Передайте постраждалим особам та свідкам всю інформацію, яка їм необхідна для повідомлення про злочин на ґрунті нетерпимості або для надання свідчень. Це особливо важливо, коли постраждала особа або свідок є секс-працівниками чи працівницями (особливо там, де секс-праця не дозволена), або мігрантами, чий правовий статус у країні потенційно є неврегульованим. Страх перед правовими наслідками може утримувати їх від повідомлення про будь-який злочин. Хоча ви не можете гарантувати, що вони не зазнають жодних негативних наслідків, ви можете підтримати їх у прийнятті усвідомленого рішення.

- ▶ Поліцейські повинні використовувати відкриту та інклюзивну мову, наприклад: «Чи є у вас партнер/партнерка?» замість «Ви одружені/заміжні?» «Ви у стосунках?» замість «У вас є хлопець/дівчина?»
- ▶ Людям, яких опитують на місці події, слід дозволити пояснити, що сталося, власними словами та у своєму власному темпі. Злочини на ґрунті нетерпимості — це дуже стресові ситуації, тому особи, залучені до них, або потенційні свідки, спочатку можуть бути нечіткими та неспокійними у своїх поясненнях. Терплячість у підході дозволяє виявити докази, що інакше були б втрачені.
- ▶ Однак якщо людина занадто пригнічена або сильно травмована, відкладіть детальне опитування, доки вона не буде готова говорити (і організуйте медичну допомогу, якщо це необхідно).
- ▶ Ймовірно, опитувані особи використовуватимуть розмовну мову, а не офіційну поліцейську чи юридичну термінологію. у разі неясностей можна попросити роз'яснення.
- ▶ Записуйте дослівно все, що підозрювані, за словами свідків чи постраждалих, говорили, адже це може свідчити про мотив упередженості.
- ▶ Якщо підозрюваний перебуває на місці події, зафіксуйте будь-які зізнання відповідно до місцевого законодавства/поліцейських правил, зробивши попередження за необхідності. Використовуйте їхні точні слова.
- ▶ Хоча нотатки, зроблені на місці події, можуть бути лише попереднім записом, вони, ймовірно, будуть використовуватися протягом усього розслідування і можуть бути розглянуті на етапі судового переслідування. Таким чином, вкрай важливо фіксувати якомога більше деталей.
- ▶ Записи повинні бути достатньо детальними, щоб дозволити другому слідчому продовжити розслідування, якщо справу буде передано слідчому чи слідчій з питань злочинів на ґрунті нетерпимості/іншому офіцеру чи офіцерці.

Б) Збір судово-медичних та технічних доказів на місці події

- ▶ Огородіть місце події після прибуття, перекривши місце інциденту та будь-які зони, де могли перебувати злочинці або свідки вони втекли.
- ▶ Збережіть будь-які видимі докази та сфотографуйте всі відповідні ділянки та речові докази. Розгляньте можливість зйомки відео на місці події, якщо є ресурси та це доречно. Переконайтеся, що фізичні докази, які свідчать про упередженість, зібрані (наприклад, сфотографуйте гомофобні графіті).
- ▶ Збережіть будь-які слідові докази на постраждалій особі. Пам'ятайте, що кожен контакт залишає слід, і докази від зловмисників можуть бути присутні на шкірі та одязі постраждалої особи (кров, слина, волокна одягу, волосся, ДНК тощо).
- ▶ Розгляньте можливість взяття мазків, якщо це доречно, та вилучення одягу після того, як буде надано змінний одяг.
- ▶ Сфотографуйте травми постраждалої особи, отримавши згоду, де це доречно. Можливо, вам доведеться зробити фотографії через деякий час, щоб синці стали видимими.
- ▶ Організуйте присутність фахівців з дослідження місця злочину або судово-медичних експертів чи експерток за необхідності.
- ▶ Зберіть та упакуйте всі речові докази відповідно до місцевих нормативних актів та найкращих практик.
- ▶ Визначте можливості для отримання доказів ДНК з місця події. Джерела включають використану зброю/інструменти, все, до чого могли торкатися або з чого пили, кров, слину, волосся чи інші ▶ Якщо про інцидент повідомляється телефоном, порадьте особі, яка повідомляє, зберегти будь-які докази.
- ▶ Залучіть допомогу слідчих, які пройшли підготовку з питань ЛГБТІ, якщо такі є.
- ▶ Зберіть записи з камер відеоспостереження з безпосередньої та прилеглих територій, приділяючи особливу увагу точкам доступу та виходу з місця події.
- ▶ Якщо підозрюваного ідентифіковано та заарештовано, намагайтеся вилучити одяг та взуття, на яких можуть бути докази, а також взяти зразок ДНК, відбитки пальців та зробити фотографії.
- ▶ Організуйте медичний огляд та отримайте згоду на надання висновку судово-медичного експерта чи експертки.
- ▶ Припустіть, що справа дійде до повного судового розгляду, і відповідно зберіть всі докази.

В) Знову у поліцейському відділку: складання офіційного звіту про злочин

Фіксація злочинів на ґрунті нетерпимості має вирішальне значення для виявлення закономірностей злочинної поведінки та впровадження превентивних заходів.

- ▶ Створіть звіт про злочин у поліцейській базі даних.
- ▶ Зафіксуйте будь-які первинні спостереження, що вказують на можливий злочин на ґрунті нетерпимості.
- ▶ Проведіть початкові розслідування, щоб виявити, чи були раніше вчинені подібні злочини. Перегляньте записи про злочини на ґрунті нетерпимості, щоб виявити закономірності віктимізації.
- ▶ Ознайомтеся із записами, щоб з'ясувати, чи була постраждала особа раніше зареєстрована як постраждала особа від злочину.
- ▶ Повідомте про інцидент відповідному керівнику або керівниці, як того вимагає місцева політика/нормативні акти.
- ▶ Повідомте про інцидент місцевому/національному підрозділу по боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості відповідно до політики/нормативних актів.
- ▶ Якщо розслідування передається іншому слідчому/підрозділу, переконайтеся, що вони поінформовані про те, що це може бути злочин на ґрунті нетерпимості.
- ▶ Забезпечте, де це необхідно, інформування відповідного керівника/керівниці/представника чи представниці поліції зі зв'язків із медіа про інцидент.
- ▶ Якщо виявлено закономірність у злочинах на ґрунті нетерпимості, повідомте про це, щоб можна було впровадити відповідні заходи реагування/втручання.
- ▶ За потреби організуйте роботу перекладачів для подальшої взаємодії з постраждалими особами/свідками/підозрюваними.
- ▶ Сплануйте передачу речових доказів та свідчень призначеному слідчому або групі.

Г) Подальше розслідування: дослідження всіх напрямків

Після первинного розслідування на місці події та складання офіційного звіту у поліцейському відділку справа часто вимагатиме значного подальшого розслідування. Рішучість поліцейських у виявленні правопорушників у випадках злочинів на ґрунті нетерпимості є ключовою для побудови довіри серед спільнот меншин.

Поліцейські повинні:

- ▶ звернутися із закликами до свідків через медіа, соціальні мережі тощо
- ▶ шукати схожі інциденти в інших населених пунктах/поліцейських округах
- ▶ забезпечити перегляд зібраних наразі доказів досвідченим офіцером або офіцеркою, щоб виявити нові напрямки розслідування
- ▶ перевірити записи центру екстрених викликів
- ▶ залучити судово-медичного експерта до справи, якщо це доцільно
- ▶ провести огляд записів камер відеоспостереження у районі, де розслідується злочин на ґрунті нетерпимості
- ▶ переглянути всі доступні бази даних злочинів та дані оперативної розробки для виявлення зв'язків
- ▶ залучити спеціалізовані підрозділи за потреби
- ▶ зверніться по допомогу до ЛГБТІ-організацій громадянського суспільства у розповсюдженні заликів про надання інформації

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.1Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ОСІБ – ВІД ПРИБУТТЯ НА МІСЦЕ ЗЛОЧИНУ, ЗБОРУ ТЕХНІЧНИХ ДОКАЗІВ ТА СВІДЧЕНЬ, ДО ПОДАЛЬШИХ ЗАПИТІВ.

Першочергові дії на місці злочину можуть мати величезні наслідки для успіху кримінального розслідування. Неспроможність зафіксувати письмові свідчення, записати ваші дії як поліцейського або зібрати фізичні докази може призвести до провалу кримінальної справи.

Особливо важливо для злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, що початкова взаємодія поліції з постраждалою особою та/або свідками може призвести до надання або приховування життєво важливої інформації, що знову ж таки може вирішити долю судового переслідування за тяжкий злочин.

Цей роздатковий матеріал надає певні рекомендації поліцейським щодо дій на місці злочину стосовно збору свідчень та судово-медичних доказів. Далі він розглядає процес повідомлення про злочин через офіційні поліцейські канали та деякі ідеї для подальшого розслідування.

А) Збирання усних свідчень від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних

Які ключові моменти слід враховувати під час збору інформації на місці події від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних?

Б) Збирання судово-медичних та технічних доказів на місці події

Які ключові завдання щодо збору судово-медичних та технічних доказів?

В) У поліцейському відділку: складання офіційного звіту

Які ключові аспекти поліція повинна враховувати, повернувшись до відділку та складаючи офіційний звіт? Що поліцейська організація очікує від поліцейського і чому?

Г) Подальше розслідування: дослідження всіх напрямків.

Опишіть процес розслідування після початкового розслідування на місці події та складання офіційного звіту у поліцейському відділку. Які ефективні слідчі практики ви могли б застосувати?

А) Збирання усних свідчень від постраждалих осіб, свідків та підозрюваних

- ▶ Під час першочергового спілкування з постраждалою особою бажано, щоб комунікацію здійснював один працівник або працівниця поліції. Це сприяє формуванню довіри, зменшує ризик повторної віктимізації та допомагає уникнути необхідності багаторазового повторення обставин події. Інші працівники поліції можуть бути присутніми лише за необхідності та не повинні без потреби дублювати запитання.
- ▶ Як правило, належною практикою є запитати людину, як вона бажає, щоб до неї зверталися, незалежно від відомостей про стать, зазначених у документах, що посвідчують особу. Надалі рекомендується послідовно використовувати обране звертання під час усієї комунікації.
- ▶ Якщо постраждала особа, свідок або підозрюваний є дитиною, застосуйте необхідні запобіжні заходи відповідно до відповідного законодавства та найкращих інтересів дитини.
- ▶ Визначте будь-які потенційні потреби в перекладачах або будь-якій іншій підтримці, яка може сприяти збору доказів від свідків, постраждалих осіб або підозрюваних.
- ▶ Передайте постраждалим особам та свідкам всю інформацію, яка їм необхідна для подання заяви про кримінальне правопорушення на ґрунті нетерпимості або для надання свідчень. Це особливо важливо, коли постраждала особа або свідок є секс-працівниками чи працівницями (особливо там, де секс-праця не дозволена), або мігрантами, чий правовий статус у країні потенційно є не врегульованим. Страх перед правовими наслідками може утримувати їх від повідомлення про будь-який злочин. Хоча ви не можете гарантувати, що вони не зазнають жодних негативних наслідків, ви можете підтримати їх у прийнятті усвідомленого рішення.
- ▶ Поліцейські повинні використовувати відкриту та інклюзивну мову, наприклад:
 - «Чи є у вас партнер/партнерка?» замість «Ви одружені/заміжні?»
 - «Ви у стосунках?» замість «У вас є хлопець/дівчина?»
- ▶ Людям, яких опитують на місці події, слід надати можливість пояснити, що сталося, власними словами та у своєму власному темпі. Злочини на ґрунті нетерпимості — це дуже стресові ситуації, тому особи, залучені до них, або потенційні свідки, спочатку можуть бути нечіткими та неспокійними у своїх поясненнях. Терплячість у підході дозволяє виявити докази, що інакше були б втрачені.
- ▶ Однак, якщо людина занадто пригнічена або сильно травмована, та психоемоційний стан постраждалої особи не дозволяє надати детальні пояснення або брати участь у процесуальних діях,

необхідно насамперед забезпечити її безпеку, за потреби організувати надання медичної допомоги та враховувати її стан під час планування подальших процесуальних дій відповідно до вимог чинного законодавства.

- ▶ Ймовірно, опитувані особи використовуватимуть розмовну мову, а не офіційну поліцейську чи юридичну термінологію. у разі неясностей можна попросити роз'яснення.
- ▶ За можливості дослівно фіксуйте висловлювання, а також дії чи інші прояви поведінки підозрюваної особи, які, за словами постраждалої особи або свідків, можуть свідчити про наявність мотиву упередженості.
- ▶ Якщо на місці події перебуває особа, яка може бути причетною до вчинення кримінального правопорушення, подальші дії щодо неї мають здійснюватися відповідно до вимог чинного законодавства України із забезпеченням процесуальних прав такої особи. Особливу увагу слід приділити належній фіксації її висловлювань та інших обставин, які можуть мати доказове значення, зокрема свідчити про можливий мотив упередженості.
- ▶ Хоча нотатки, зроблені на місці події, можуть бути лише попереднім записом, вони, ймовірно, будуть використовуватися протягом усього розслідування і можуть бути розглянуті на етапі судового переслідування. Таким чином, вкрай важливо фіксувати якомога більше деталей.
- ▶ Записи повинні бути достатньо детальними, щоб дозволити другому слідчому продовжити розслідування, якщо справу буде передано слідчому чи слідчій з питань злочинів на ґрунті нетерпимості/іншому офіцеру або офіцерці.

В) Збір речових доказів і документування обстановки місця події

- ▶ Забезпечте охорону місця події та обмежте доступ сторонніх осіб
- ▶ Забезпечте виявлення, фіксацію та збереження речових доказів. Проведіть фото- та за потреби відеофіксацію місця події, обстановки та виявлених речових доказів. Особливу увагу приділіть доказам, які можуть свідчити про мотив упередженості (наприклад, образливі написи чи символіка)
- ▶ Забезпечте збереження можливих слідів кримінального правопорушення на тілі, одязі та особистих речах постраждалої особи. Пам'ятайте, що кожен контакт залишає слід, і докази від зловмисників можуть бути присутні на шкірі та одязі постраждалої особи (кров, слина, волокна одягу, волосся, ДНК тощо).
- ▶ За необхідності забезпечте проведення відповідних процесуальних дій для вилучення біологічних зразків та інших слідів відповідно до вимог чинного кримінального процесуального законодавства України.
- ▶ За можливості здійсніть фотофіксацію тілесних ушкоджень постраждалої особи (за її згодою та з дотриманням вимог законодавства). За потреби повторна фотофіксація може бути проведена пізніше, коли окремі ушкодження стануть більш вираженими.
- ▶ Забезпечте залучення спеціаліста, судового експерта або інших уповноважених осіб відповідно до вимог чинного законодавства України.
- ▶ Зберіть та упакуйте всі речові докази відповідно до місцевих нормативних актів та найкращих практик.
- ▶ Визначте можливості для виявлення та збереження біологічних слідів на місці події для подальшої ДНК-експертизи. До таких джерел належать використана зброя чи інструменти, предмети, до яких могли торкатися або з яких могли пили, а також сліди крові, слина, волосся чи інші виділення. Як зазначалося вище, біологічні сліди підозрюваної особи можуть залишатися безпосередньо на тілі чи одязі постраждалої особи, тому важливо забезпечити їхнє своєчасне та правильне процесуальне вилучення.
- ▶ Якщо про інцидент повідомляється телефоном, порадьте особі, яка повідомляє, зберегти будь-які докази.
- ▶ За можливості залучіть працівників поліції, які пройшли спеціалізовану підготовку щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості та специфіку надання допомоги ЛГБТІ-людям, якщо такі є.
- ▶ Зберіть записи з камер відеоспостереження з безпосередньої та прилеглих територій, приділяючи особливу увагу точкам доступу та виходу з місця події.
- ▶ Якщо підозрюваного ідентифіковано та заарештовано, необхідно забезпечити вилучення біологічних зразків відповідно до вимог чинного законодавства України (одяг та взуття, на яких можуть бути докази, відбитки пальців, фотографії). Символи, що можуть бути індикатором упередженості, такі як татування, що вказують на приналежність до ультраправих угруповань, слід належним чином зафіксувати та задокументувати.

- ▶ За необхідності забезпечте направлення постраждалої особи на судово-медичну експертизу або медичний огляд відповідно до вимог чинного законодавства України.
- ▶ Здійснюйте документування та збір доказів таким чином, щоб забезпечити їх належність, допустимість та достатність для подальшого кримінального провадження.

С) Знову у поліцейському відділку: Первинне документування та внесення відомостей до інформаційних систем

- ▶ Фіксація злочинів на ґрунті нетерпимості має вирішальне значення для виявлення закономірностей злочинної поведінки та впровадження превентивних заходів.
- ▶ Здійсніть первинне документування отриманої інформації та внесіть відомості відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішніх нормативних актів Національної поліції України.
- ▶ Зафіксуйте будь-які первинні спостереження, що вказують на можливий злочин на ґрунті нетерпимості.
- ▶ Проведіть початкові розслідування, щоб виявити, чи були раніше вчинені подібні злочини. Можливо, існує певна закономірність у поведінці злочинця. Перегляньте записи про злочини на ґрунті нетерпимості, щоб виявити закономірності віктимізації.
- ▶ Ознайомтеся із записами, щоб з'ясувати, чи була постраждала особа раніше зареєстрована як постраждала особа від злочину. Це важливо для виявлення потенційної повторної віктимізації.
- ▶ Повідомте про інцидент відповідному керівнику чи керівниці, як того вимагає місцева політика/нормативні акти.
- ▶ Повідомте відповідний структурний підрозділ або уповноважену посадову особу по боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості відповідно до внутрішніх нормативних актів Національної поліції України.
- ▶ Якщо розслідування передається іншому слідчому/підрозділу, переконайтеся, що вони поінформовані про те, що це може бути злочин на ґрунті нетерпимості.
- ▶ Забезпечте, де це необхідно, інформування відповідного керівника/представника поліції зі зв'язків із медіа про подію.
- ▶ Якщо виявлено закономірність у злочинах на ґрунті нетерпимості, повідомте про це, щоб можна було впровадити відповідні заходи реагування/втручання.
- ▶ За потреби організуйте роботу перекладачів для подальшої взаємодії з постраждалими особами/свідками/підозрюваними.
- ▶ Сплануйте передачу речових доказів та свідчень призначеному слідчому або групі.

Д) Подальше розслідування: перевірка всіх можливих версій та напрямів розслідування.

Після первинного розслідування на місці події та складання офіційного звіту у поліцейському відділку справа часто вимагатиме значного подальшого розслідування, особливо якщо немає встановленого(-их) підозрюваного(-их). Нижче викладені належні слідчі практики не є вичерпними і повинні бути розширені відповідно до місцевих практик/процедур. Рішучість поліцейських у виявленні правопорушників у випадках злочинів на ґрунті нетерпимості є ключовою для побудови довіри серед спільнот меншин. Якщо довіра до поліцейської служби низька, свідки з-поміж ЛГБТІ-людей, можливо, не почуватимуться комфортно, спілкуючись із поліцією. у таких випадках працівникам поліції може знадобитися докласти додаткових зусиль для налагодження комунікації та заохочення свідків до надання інформації.

Поліцейські повинні:

- ▶ звернутися із закликами до свідків через медіа, соціальні мережі тощо
- ▶ шукати схожі інциденти в інших населених пунктах/поліцейських округах
- ▶ шукати свідків, які можуть регулярно відвідувати район/місце події (працівники та працівниці пошти, сміттєзбирачі, люди, що регулярно користуються автобусними маршрутами). Співробітники та співробітниці місцевої патрульної служби/поліцейські в місцевій громаді можуть надати допомогу
- ▶ забезпечити перегляд зібраних наразі доказів досвідченим офіцером або офіцеркою, щоб виявити нові напрямки розслідування
- ▶ перевірити записи центру екстрених викликів
- ▶ залучити судово-медичного експерта чи експертку до справи, якщо це доцільно

- ▶ провести поквартирний обхід у районі
- ▶ провести огляд записів камер відеоспостереження, наприклад, закладів, підприємств, офісних будівель або будинків у районі, де розслідується злочин на ґрунті нетерпимості
- ▶ переглянути всі доступні бази даних злочинів та дані оперативної розробки для виявлення зв'язків.
- ▶ за можливості відстежити місцезнаходження мобільних телефонів за сигналами та проаналізувати дані з них, якщо це доцільно
- ▶ залучити спеціалізовані підрозділи за потреби
- ▶ запросити підрозділ, що здійснює перегляд кримінальних проваджень (якщо такий існує) для аналізу доказів та розслідувань після 28 днів у серйозних справах
- ▶ опитати співробітників та співробітниць охорони та персонал у закладах для ЛГБТІ-людей, щоб дізнатися, чи володіють вони будь-якою інформацією, яка може допомогти. Люди можуть обговорювати певні речі у своїх спільнотах, але не повідомляти їх поліції. Навіть неофіційна інформація може бути корисною
- ▶ зверніться по допомогу до ЛГБТІ-організацій громадянського суспільства у розповсюдженні закликів про надання інформації
- ▶ Використовуйте інформацію зі сторонніх вебсайтів запису, якщо така є.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2А — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ

Один учасник повинен бути призначений відповідальним за ведення записів.

Сценарій (на основі реального випадку у 2026 р.):

Дві активістки організовують мирну акцію протесту проти положень нового Цивільного кодексу, що стосуються прав одностатевих пар. Після завершення акції група молодиків переслідує активісток, нападає на них ззаду, викидають плакати та штовхають жінок на землю, після чого втікають з місця події. Активістки прямують до відділку поліції, щоб подати заяву про напад.

У відділку активістки понад чотири години намагаються подати заяву. Кілька різних слідчих по черзі ставлять їм одні й ті самі запитання, намагаючись заплутати їх у показаннях. Слідча, яка оформлює протокол, наполягає, що нападу «не було», а була лише «випадкова штовханина», і поліція категорично відмовляється фіксувати в протоколі мотив нетерпимості. Активісткам також не дозволяють зробити копії протоколів і пояснень, а кілька годин вони не можуть скористатися туалетом у відділку — поліцейські пояснюють це тим, що він «зламався».

Прочитавши сценарій, ознайомтеся із завданням, призначеним вашій групі. Проведіть мозковий штурм ідей протягом 10–15 хвилин, роблячи нотатки за потреби.

Завдання Групи 1 – Первинне реагування

Підтримка постраждалих осіб на місці злочину, при повідомленні про злочин телефоном або після прибуття до поліцейського відділку для повідомлення про злочин на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. *Що має враховувати поліція?*

Завдання Групи 2 – Отримання офіційних показань/заяви

Збір найповніших доказів та підтримка постраждалої особи під час отримання детальних показань постраждалих або заяви. *Що має враховувати поліція?*

Завдання Групи 3 – Після збору первинних доказів

Надання постійної інформаційної підтримки постраждалій особі. Зниження ризику повторної віктимізації. *Що має враховувати поліція?*

Примітка для тренерів і тренерок:

Цей реальний кейс особливо корисний для обговорення системних проблем — повторне опитування різними слідчими, відмова кваліфікувати мотив нетерпимості, мінімізація події як “випадкової штовханини”, а також процедурні порушення (відмова надати копії документів, обмеження доступу до туалету). Варто звернути увагу групи саме на ці конкретні порушення як на приклади того, чого не повинно відбуватися.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2Б — РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ: ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА ПОСТРАЖДАЛУ ОСОБУ

Цей довідковий матеріал містить ключові вказівки щодо таких трьох напрямків:

- А) підтримка постраждалих осіб на початкових етапах кримінального розслідування
- Б) отримання детальних показань постраждалої особи/свідка та створення сприятливого середовища для збору найповніших доказів
- В) постійна підтримка постраждалих осіб та зниження ризиків

Підхід, орієнтований на постраждалу особу, передбачає індивідуальну оцінку потреб та ризиків постраждалої особи і є особливо важливим у випадках злочинів та інцидентів на ґрунті нетерпимості, оскільки такі справи несуть ризики продовження або вторинної віктимізації, залякування та помсти.

Індивідуальна оцінка гарантує, що поліція розуміє потреби постраждалої особи та ризики, з якими вона стикається/може зіткнутися, а також допомагає поліції визначити заходи захисту та підтримки, які необхідно вжити. Реагування на потреби постраждалих осіб, ставлення до них з гідністю та повагою також розширить їхні можливості повідомляти про злочини та сприятиме співпраці з поліцейськими силами.

Зверніть увагу на кейс із Роздаткового матеріалу 4.2а (напад на активісток в 2026 р.): саме невдала індивідуальна оцінка потреб постраждалих та формальний, поспішний підхід (повторні опитування різними слідчими, відмова кваліфікувати мотив нетерпимості, мінімізація події) призвели до повторної травматизації постраждалих і поставили під загрозу подальшу довіру активісток до поліції.

Гарним джерелом інформації про те, як взаємодіяти з постраждалими особами таким чином, щоб гарантувати їм необхідну підтримку та повагу, є ініціатива ОБСЄ «Посилення цільової допомоги та структур реагування для постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості в регіоні ОБСЄ (STARS)». Вона об'єднує низку керівних принципів та рекомендацій для поглиблення розуміння потреб та прав постраждалих від злочинів на ґрунті нетерпимості.

А) Підтримка постраждалих осіб на початкових етапах кримінального розслідування

Перший контакт з постраждалою особою залишить тривале враження щодо її ставлення до поліції та очікувань від якості надання послуг. Невдалий початок може зруйнувати шанси на подальшу співпрацю — **саме це сталося в Івано-Франківську, де чотиригодинне очікування, відмова надати копії документів та обмеження доступу до туалету в самому відділку одразу зруйнували довіру постраждалих до поліції ще до початку змістовного розслідування.**

Ключові моменти, які слід враховувати на початкових етапах розслідування, узагальнені нижче.

Загальні керівні принципи

- ▶ Постраждалу особу має опитувати один поліціант або поліціантка, щоб мінімізувати травму та вторинну віктимізацію; другий офіцер чи офіцерка можуть бути присутніми за потреби, але в ідеалі не повинні ставити запитання. *(У кейсі Івано-Франківська цей принцип було порушено — кілька різних слідчих по черзі ставили одні й ті самі запитання, що додатково травмувало постраждалих.)*
- ▶ Як загальний принцип, доброю практикою є починати із запитання до постраждалої особи, як саме вона бажає, щоб до неї зверталися, незалежно від гендерних маркерів у її документах, що посвідчують особу. Поважайте її побажання в кожній взаємодії.
- ▶ Оцініть потребу в медичній допомозі та викличте її за потреби. Відсутність видимих тілесних ушкоджень не означає відсутності травми.
- ▶ Зафіксуйте емоційний стан постраждалої особи. Запропонуйте їй пройти огляд у медичного фахівця чи фахівчині. Медичний висновок, що деталізує будь-яку шкоду фізичному чи психічному здоров'ю постраждалої особи, може бути ключовим доказом.
- ▶ Передайте постраждалій особі всю необхідну інформацію для повідомлення про злочин на ґрунті нетерпимості або для надання свідчень. Страх перед правовими наслідками або повторною стигматизацією може утримувати постраждалу особу від повідомлення про злочин. Ви можете підтримати її в прийнятті усвідомленого рішення.
- ▶ Поінформуйте постраждалу особу про те, як і за яких умов вона може отримати юридичну допомогу чи консультацію та захист, якщо це необхідно. Також поінформуйте про доступні процедури подання скарги, якщо постраждала особа вважає, що її права не були дотримані органами влади. **Це особливо важливо у випадках, коли поліція відмовляється фіксувати мотив нетерпимості в протоколі — постраждала особа має знати, куди звернутися зі скаргою на таку відмову.**

- ▶ Заспокойте постраждалу особу, запевнивши, що вона не винна у тому, що сталося. Ніколи не мінімізуйте подію, кваліфікуючи серйозний напад як «випадкову штовханину» чи «дрібний конфлікт» — саме така мінімізація відбулася в кейсі Івано-Франківська і є прямим порушенням підходу, орієнтованого на постраждалу особу.
- ▶ Поліцейські повинні використовувати відкриту та інклюзивну мову, наприклад такі фрази: «Чи є у вас партнер/партнерка?» замість «Ви одружені/заміжні?» «Ви у стосунках?» замість «У вас є хлопець/дівчина?»
- ▶ Будьте терплячими і дайте постраждалій особі можливість висловити свої почуття. Злочини на ґрунті нетерпимості — це дуже важкі ситуації, і постраждалі особи спочатку можуть бути нездатними чітко та спокійно пояснювати обставини. Терплячість у підході дозволяє виявити докази, що інакше були б втрачені.
- ▶ Захистіть особисті дані постраждалої особи від непотрібного розголошення. Повідомте їй, що поліція захищатиме її приватність настільки, наскільки це юридично можливо. **Це включає надання копій протоколів і пояснень на вимогу постраждалої особи** — відмова в цьому, як сталося в Івано-Франківську, порушує її процесуальні права.
- ▶ Повідомте постраждалій особі про реальні можливості того, що інцидент стане публічно відомим та/або буде висвітлений у медіа. Переконайтеся, що ця інформація не передається таким чином, щоб постраждала особа подумала, що поліція не бажає займатися цією справою.
- ▶ Поінформуйте постраждалу особу про тип підтримки, яку вона може отримати та від кого, включаючи базову інформацію про доступ до медичної та/або психологічної підтримки.
- ▶ Направте постраждалу особу до місцевої служби підтримки (за її згодою), наприклад, до тих, що надаються українськими ОГС (зокрема, тими, що працюють із громадськими активістками — див. Модуль 0). Інформацію про служби підтримки слід надавати усно та письмово.
- ▶ Постраждалій особі слід надати контактні дані слідчого або відповідальної особи у справі.
- ▶ До бажання постраждалої особи не контактувати певним чином слід поставитися серйозно.
- ▶ Запитайте постраждалу особу, чи є хтось, з ким вона хоче зв'язатися для підтримки.
- ▶ На основі зібраної вище інформації оцініть будь-який безпосередній ризик для постраждалої особи. З'ясуйте, чи отримувала вона будь-які погрози, чи були попередні інциденти. На основі цієї оцінки негайно впровадьте всі необхідні заходи захисту.

Керівні принципи, специфічні для контексту

a) На місці злочину

- ▶ Переконайтеся, що постраждала особа перебуває в безпеці на місці злочину; заберіть її з місця злочину, якщо вона в небезпеці.

b) При отриманні первинного повідомлення телефоном

- ▶ Ставте запитання, щоб з'ясувати, чи перебуває постраждала особа в безпеці.
- ▶ Постраждалій особі слід надати інформацію про те, як найкраще зробити офіційну заяву.

c) Якщо постраждала особа прибуває до поліцейського відділку

- ▶ Зберіть первинні відомості від постраждалої особи в окремому приміщенні, а не біля загальної стійки. в ідеалі приміщення має бути призначеним та підготовленим з міркувань безпеки. **Забезпечте постраждалій особі базові потреби (доступ до туалету, питної води) без штучних перешкод протягом усього часу її перебування у відділку.**

В) Взяття детальних показань від постраждалої особи/свідка. Створення сприятливого середовища для збору найповніших доказів

Допит часто є тим етапом розслідування, коли надаються ключові докази. Поліція повинна збалансувати необхідність отримати якомога більше детальної інформації з потребами постраждалої особи, включаючи потребу в приватності.

- ▶ Переконайтеся, що приміщення для допиту є тихим місцем, і що вас не турбуватимуть під час отримання показань.
- ▶ Зробіть обстановку максимально комфортною. Запропонуйте постраждалій особі воду. Надавайте перерви, коли це необхідно.

- ▶ Завжди ставтеся з повагою, розуміючи чужий біль та засмучення.
- ▶ Не використовуйте осудливу мову та не висловлюйте особисту думку щодо особистих обставин постраждалої особи.
- ▶ **Завжди пам'ятайте, що будь-яка акція протесту чи публічний захід ЛГБТІ-людей може стати приводом для нападу з мотивів нетерпимості — навіть якщо подія сама по собі видається мирною й малопомітною.** Ставте всі відповідні запитання, щоб зібрати докази мотиву упередженості (наприклад, чи знали нападники про мету акції, чи лунали образливі вислови щодо ЛГБТІ-людей).
- ▶ Розмовляйте спокійним тоном. Дайте постраждалій особі зрозуміти, що ви цінуєте те, наскільки важко давати свідчення.
- ▶ Будьте обережні зі своєю мовою тіла і зберігайте якомога нейтральніший вираз обличчя.
- ▶ Не тисніть на постраждалу особу, якщо вона перебуває у розгубленому стані. **Уникайте практики опитування одної й тієї самої постраждалої особи кількома різними слідчими поспіль із однаковими запитаннями — це не лише неефективно, а й травмує постраждалу особу та підриває довіру до поліції.**
- ▶ Будьте терплячими з постраждалою особою, якщо вона вдається до надмірних деталей про інцидент.
- ▶ Ніколи не використовуйте дискримінаційні терміни, навіть жартома.
- ▶ **Ніколи не применшуйте серйозність злочину, кваліфікуючи напад як «випадкову штовханину», «конфлікт» чи «дрібне хуліганство», якщо є ознаки мотиву нетерпимості.** Такі формулювання применшують тяжкість події та фактично відмовляють постраждалій особі у належному правовому захисті.
- ▶ Переконайтеся, що постраждала особа отримає письмове підтвердження своєї скарги із зазначенням основних елементів повідомленого злочину, **а також копії всіх складених протоколів і пояснень на її вимогу — відмова в цьому є порушенням процесуальних прав постраждалої особи.**

С) Постійна підтримка постраждалих осіб та зниження ризиків

Після початкової взаємодії та отримання заяви дотримуйтеся наведених нижче рекомендацій.

- ▶ Надайте постраждалій особі контактні дані для зв'язку щодо її справи.
- ▶ Після призначення офіцера чи офіцерки слідчим або слідчою, з постраждалою особою слід зв'язатися протягом 24 годин, щоб запевнити її в серйозному ставленні до справи.
- ▶ Нагадайте постраждалій особі про тип підтримки, яку вона може отримати, та від кого.
- ▶ Постраждалій особі слід надати єдину контактну особу та додаткову контактну особу, якщо єдина контактна особа буде відсутня протягом тривалого часу.
- ▶ Перенаправлення до служб підтримки постраждалих осіб слід здійснювати, якщо такі звернення ще не були опрацьовані.
- ▶ Надайте поради постраждалій особі щодо запобігання злочинам та особистої безпеки, якщо це необхідно — **особливо якщо постраждала особа є публічною активісткою, що продовжує громадську діяльність і може зазнати повторних нападів.**
- ▶ Постраждала особа має бути проінформована про будь-які запити медіа.
- ▶ Дані постраждалої особи мають бути захищені на паперових носіях та в електронних базах даних.
- ▶ Надайте належну підтримку постраждалим особам, коли їм потрібно з'явитися до суду.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.2С — ПОРАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ У ВІДДІЛКУ ПОЛІЦІЇ

1. По можливості, заздалегідь виділіть приміщення як безпечний простір. в ідеалі таке приміщення має забезпечувати приватність. Якщо стіни приміщення прозорі, подумайте про те, щоб повісити жалюзі.
2. Приміщення має **створювати відчуття** безпеки та затишку. Розмістіть плакати, які вказують на те, що простір безпечний для ЛГБТІ-людей, бажано різними мовами. Якщо дозволяють ресурси, ви можете прикрасити приміщення рослинами та освітити його більш м'яким, теплим світлом. Подумайте про те, щоб додати предмети, які допоможуть під час допиту, наприклад воду та серветки.
3. Розмістіть предмети, які є видимими ЛГБТІ-символами, наприклад, райдужний прапор або плакат із його зображенням. Подумайте про те, щоб додати ці символи в інші частини поліцейської дільниці, оскільки це може допомогти ЛГБТІ-людям почуватися комфортніше.
4. Повісьте біля входу в кімнату табличку «Не турбувати». Переконайтеся, що всі співробітники та співробітниці офісу усвідомлюють важливість дотримання цього правила.
5. Розмістіть видимі повідомлення, які наголошують на пріоритетності реагування на злочини на ґрунті нетерпимості, а також кроках, які вживає поліція для їхнього вирішення. Просте та ефективне гасло може допомогти цьому краще запам'ятатися.
6. Співпрацюйте з місцевими ЛГБТІ-організаціями. Вони можуть порадити вам, як створити безпечний простір для місцевої ЛГБТІ-спільноти. Взаємодія з громадянським суспільством є ключовим елементом для зміцнення довіри між ЛГБТІ-людьми та поліцейськими, оскільки це допоможе їм почуватися безпечно та комфортно, щоб повідомити про злочин.
7. Розмістіть на видному місці інформацію від місцевих ЛГБТІ-організацій, наприклад плакати чи листівки. Переконайтеся, що матеріали оновлюються та містять контактні дані екстреної підтримки, юридичної допомоги та консультаційних послуг.
8. Переконайтеся, що співробітники та співробітниці поліції різної статі пройшли підготовку щодо сексуальної та гендерної різноманітності. Це дозволить постраждалій особі, за потреби, поспілкуватися з поліцейським тієї статі, з якою вона відчуває себе комфортніше.
9. Використовуйте соціальні мережі, щоб періодично інформувати громадськість про зусилля, які докладає ваш відділок, щоб зробити його безпечним простором для ЛГБТІ-людей, які повідомляють про злочин. Висвітлюйте реальні дії, такі як спільні заходи з ЛГБТІ-організаціями або відгуки від членів спільноти, щоб побудувати довіру.
10. Завжди пропонуйте постраждалій особі можливість скористатися безпечним приміщенням. Однак поважайте їхнє рішення, якщо вони віддають перевагу спілкуванню в більш публічному місці. Деякі ЛГБТІ-люди можуть не почуватися комфортно у відокремленому місці з поліцейським, тоді як інші можуть віддати перевагу приватності. у будь-якому випадку, запевніть постраждалу особу, що вона може взяти з собою довірену особу, наприклад, друга або представника громади, для додаткової підтримки за бажанням.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.3А — ЗБІР ДОКАЗІВ: ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ — ТРАНСГЕНДЕРНИМИ ТА ІНТЕРСЕКС-ЛЮДЬМИ: СТАНДАРТИ ТА ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ

Інформація, викладена нижче, містить деякі керівні принципи та передові практики для професійної та сприятливої взаємодії поліції з трансгендерними людьми, постраждалими від злочинів. Низка питань стосується також інтерсекс-людей.

1) Гендерна ідентичність та правоохоронні органи

Як зазначалося раніше, трансгендерні люди зазнають високого рівня віктимізації в різних сферах злочинності, включно з сексуальним насильством та вбивствами. Рівень віктимізації є ще вищим для деяких категорій трансгендерних людей, таких як мігранти, секс-працівники чи працівниці або представники та представниці етнічних меншин. Враховуючи поширену соціальну стигматизацію та непропорційний рівень злочинного насильства, якого зазнають трансгендерні люди, правоохоронні органи **повинні надавати пріоритет професійному та емпатичному реагуванню**.

У багатьох країнах трансгендерні люди часто стикаються з дискримінацією з боку поліцейських, що може підірвати довіру та ускладнити їм повідомлення про злочини, від яких вони постраждали. Особливо це стосується трансгендерних людей, які займаються секс-роботою або мають нерегулярний міграційний статус, оскільки вони побоюються, що повідомлення поліції про насильство, якого вони зазнали, може наразити їх на юридичні ризики штрафування або висилання. Прояв **професіоналізму та поваги до гендерної ідентичності, гендерного самовираження, імені та займенників** будь-якої постраждалої особи є життєво важливими для ефективної підтримки та обслуговування трансгендерних людей.

2) Уникайте зайвих, недоречних або осудливих запитань

трансгендерні люди постійно стикаються з розпитуваннями та осудом протягом усього життя. Їм не потрібно, щоб поліція створювала додатковий стрес, ставлячи запитання, які не стосуються їхньої професійної взаємодії з постраждалою особою. **Ключовий обов'язок поліцейських — залишатися на своїй професійній посаді та задавати лише ті запитання, які стосуються розслідування злочину, про який повідомляється.**

Під час проведення розслідування, поліцейські повинні пам'ятати про кримінальне обвинувачення, яке вони намагаються довести, та інформацію, необхідну для надання доказів мотиву упередженості. Під час розслідування трансфобного інциденту може бути доречним посилатися на гендерну ідентичність постраждалої особи. Часто не потрібно буде надавати будь-які докази, пов'язані з більш особистими та приватними елементами, такими як фізична анатомія особи, медичні процедури, які вона може або не може проходити тощо. Якщо інформація не має доказового відношення до повідомленого злочину або його упередженої мотивації, **не ставте це запитання.**

Прикладами недоречних питань можуть бути, наприклад: «Чи робили вам операцію?», «Яке ваше справжнє ім'я?» або запити про історію хвороби особи, якщо це не стосується розслідування.

трансгендерні люди часто можуть стикатися з осудливою реакцією з боку родини, друзів та широкої спільноти. Коли вони прибувають до поліцейської дільниці після скоєного злочину, важливо, щоб вони не зіткнулися з подальшим осудом з боку поліції.

Демонструйте нейтральну поведінку, уникаючи мови тіла або міміки, які можуть ненавмисно висловити осуд або дискомфорт. **Завжди зберігайте професіоналізм.**

Мова має бути нейтральною, технічною та неупередженою. Роль професійного поліцейського полягає в підтримці та співпереживанні. **Вторинна віктимізація, ймовірно, відбудеться, якщо постраждала особа відчуває, що вона проходить через процес осудження/дискримінації під час взаємодії з системою кримінального правосуддя.**

3) Конфіденційність

Офіцери та офіцерки поліції несуть професійну відповідальність за збереження конфіденційності під час розслідування кримінальних справ. Співробітники та співробітниці поліції зобов'язані зберігати конфіденційність особистої інформації, особливо в невеликих містах, де важче зберегти анонімність.

Несанкціоноване розкриття гендерної ідентичності трансгендерної особи може призвести до **серйозних емоційних, соціальних та фізичних ризиків**. Це також може спричинити проблеми у їхніх стосунках із родиною, друзями та партнерами, у школі чи на роботі.

Крім того, це також може становити порушення юридичних стандартів конфіденційності. Необхідно суворо застосовувати законодавство про захист даних. Поліцейські повинні забезпечити надійне зберігання всієї документації, пов'язаної зі справою, включно з цифровими записами. Доступ до конфіденційної інформації має бути обмежений відповідним персоналом із чіткою політикою щодо її використання.

Роль, описану вище, слід розглядати разом із ризиком того, що деталі кримінальної справи потраплять у медіа через появу в суді чи іншим чином. Постраждалій особі слід повідомити про існуючі ризики, щоб вона могла прийняти обґрунтоване рішення щодо подальших дій. **Ця інформація ніколи не повинна передаватись таким чином, щоб постраждала особа відчувала, що її відмовляють від подання скарги.** Нарешті, **ніколи не давайте обіцянок щодо конфіденційності**, яких ви не можете виконати, щоб вплинути на когось з метою подання кримінальної скарги.

4) Підтримка

Коли постраждала особа засмучена, і особливо коли стосунки між трансгендерною спільнотою та поліцією складні, доцільно **запитати постраждалу особу, чи бажає вона, щоб поруч був друг або член сім'ї**. Якщо це можливо, запропонуйте постраждалій особі зв'язатися з місцевим захисником чи захисницею трансгендерних людей або офіцером чи офіцеркою зі зв'язків, які пройшли навчання щодо злочинів на ґрунті нетерпимості. Ця додаткова підтримка може допомогти постраждалій особі зручніше орієнтуватися в процесі.

Також може бути доцільним взяти свідчення в нейтральному місці, наприклад, у громадському центрі або вдома у постраждалої особи. Забезпечте дотримання місцевої політики, віддаючи пріоритет комфорту та безпеці постраждалої особи. Обговоріть із постраждалою особою нейтральні місця, щоб посилити її відчуття контролю та безпеки.

5) Обране ім'я/прізвище та ім'я/прізвище за документами

Офіцери та офіцерки повинні звертатися до людей за іменем/прізвищем, яке вони використовують, щоб представитися, або вказати як спосіб звертання, якому вони віддають перевагу. Це просте, але практичне правило, яке, ймовірно, призведе до більш продуктивної розмови між офіцером чи офіцеркою та людиною, яку опитують.

Щоразу, коли офіцерам та офіцеркам поліції юридично необхідно використовувати офіційне ім'я/прізвище особи замість свого обраного імені, офіцери та офіцерки повинні **чітко пояснити постраждалій особі**, чому це потрібно та де це буде використано (форми, заяви, судові та медичні документи тощо). Це забезпечить прозорість та мінімізує дискомфорт. Офіцер чи офіцерка поліції все одно має звертатися до людини за її обраним ім'ям/прізвищем під час безпосереднього спілкування.

У багатьох країнах заборонено змінювати ім'я/прізвище відповідно до чисієсь гендерної ідентичності. За інших обставин трансгендерна людина може бути не в змозі змінити своє ім'я/прізвище на законних підставах, навіть якщо це дозволено державою. Це може створити безліч проблем, особливо коли при взаємодії з поліцейськими, які навчені та мають досвід перевірки документів, що посвідчують особу.

Під час оформлення заяви про злочин, підтвердьте ідентичність постраждалої особи, її бажане ім'я/прізвище та займенники та використовуйте їх під час спілкування. у заяві почніть із зазначення офіційного імені та статі свідка, якщо це необхідно за законом, а потім надайте його заявлене ім'я та гендерну ідентичність. Вкажіть, що далі ви звертатиметеся до особи, використовуючи її обране ім'я/прізвище. Після того, як це було роз'яснено у заяві, ви повинні продовжувати використовувати гендер людини та займенники особи протягом усієї заяви/звіту.

Не слід вимагати документи для підтвердження чисієсь гендерної ідентичності, якщо це не є абсолютно необхідним для конкретної мети.

6) Вживання займенників

Як обговорювалося в Модулі 2, займенники — це спосіб, у який ми звертаємося до людей, замінюючи їхні імена такими словами, як він, вона або вони. Вкрай важливо звертатися до кожної людини, використовуючи її обрані займенники, щоб створити безпечний простір для висловлення того, що з ними сталося.

Іноді люди можуть повідомляти співробітникам поліції, як вони хотіли б, щоб до них зверталися, і це прохання офіцери та офіцерки завжди повинні поважати. в іншому випадку, гарною практикою було б **запитати людину, як вона хоче, щоб до неї зверталися/який займенник вона воліє використовувати**.

Важливо зазначити, що для багатьох небінарних людей доречними можуть бути гендерно-нейтральні займенники, такі як «вони/їх/їхній». Однак деякі інші можуть віддати перевагу іншим займенникам.

Якщо ви виявили, що використовуєте неправильний займенник, краще **швидко попросити вибачення та продовжити спілкування**. Коротко визнайте помилку, виправтеся та продовжуйте розмову, не акцентуючи надмірну увагу на ній. Не варто на цьому затримуватися, адже це може створити незручну ситуацію. Не захищайтеся, якщо людина виправляє вас і пояснює, як би вона хотіла, щоб до неї зверталися. Пам'ятайте, наскільки це важливо створити відповідне середовище, щоб почути її свідчення.

Проте, **навмисне неправильне звернення до когось є образливим** і може завдати значної шкоди. Подібно до того, як більшість поліцейських-чоловіків не хотіли б, щоб громадяни називали їх «пані» під час виконання службових обов'язків, або як більшість поліцейських-жінок не хотіли б, щоб до них зверталися «пан» у такій ситуації, **до постраждалих та інших осіб, які звертаються до поліції, потрібно звертатися таким чином, щоб поважати їхню самовизначену гендерну ідентичність**.

Поліцейські, використовуючи правильні займенники та ставлячи **чутливі** запитання щодо бажаних займенників демонструють культурну компетентність та викликають довіру, а також сприяють створенню безпечного та комфортного середовища, де повідомлення про травматичний досвід насильства стає менш складним для постраждалої особи.

7) Чутливість тіла

Хоча завжди слід уникати недоречних питань про чиєсь тіло, можуть бути випадки, коли необхідно обговорити певні деталі (наприклад, у деяких випадках сексуального насильства). Багато трансгендерних людей можуть відчувати особливе занепокоєння через обговорення свого тіла з поліцейськими чи будь-якою іншою незнайомою особою. Це робить побудову довіри ще більш важливим.

Якщо необхідне судово-медичне обстеження, ці процедури слід пояснити постраждалій особі заздалегідь, щоб надати їй достатньо інформації для прийняття рішення щодо подальших дій. Рішення постраждалих осіб у таких випадках слід поважати.

Де це можливо, залучайте медичних працівників та працівниць, які пройшли підготовку в галузі охорони здоров'я трансгендерних людей, для проведення чутливих обстежень. Постраждалих осіб слід проінформувати про наявність медичного персоналу тієї ж статі, якщо вони віддають цьому перевагу.

8) Сім'я

Поліції може знадобитися взаємодіяти з родиною постраждалої особи, особливо якщо ця людина зникла безвісти, померла або недоступна. Спробуйте делікатно оцінити рівень прийняття сім'єю та визначити, наскільки/чи вони хочуть бути залученими до підтримки розслідування. Родина може не прийняти гендерну ідентичність свого родича. Може виникнути необхідність провести два типи розмов: одну з сім'єю та іншу з постраждалою особою.

Якщо в родині є ознаки ворожості до постраждалої особи, **надайте пріоритет добробуту постраждалої особи та уникайте розголошення особистих даних** членам сім'ї, які не підтримують.

Родина постраждалої особи може не розуміти проблеми трансгендерності, і в деяких випадках доцільно направити їх до організацій, які спеціалізуються на підтримці трансгендерних та постраждалих осіб.

Крім того, поліцейські завжди повинні пам'ятати, що людина, яка супроводжує постраждалу особу, може бути нападником, навіть якщо це родич або її партнер. співробітники та співробітниця поліції повинні виявляти ознаки примусової чи образливої поведінки, такі як контролююча поведінка, відмова дозволити постраждалій особі говорити наодинці або відповіді на запитання від її імені.

За таких обставин може бути доцільним ненадовго розділити постраждалу особу та її супутника та поставити такі запитання, як: Чи відчуваєте ви себе вдома в безпеці? Чи хтось у вашому житті б'є вас, завдає вам болю чи погрожує? Чи є якась причина, через яку ви можете почуватися незручно або не можете відкрито відповідати на запитання у присутності вашого супутника?

9) Затримання трансгендерних людей

Хоча вичерпне пояснення потреб затриманих трансгендерних людей виходить за рамки навчання в цьому посібнику, слід зазначити учасникам та учасницям, що трансгендерні люди, які перебувають під вартою, **можуть опинитися в ситуації вразливості та мати підвищений ризик залякування та жорстокого поводження**.

Відповідно до Рекомендації Комітету Міністрів CM/Rec(2010)5:

«4. Держави-члени повинні вжити відповідних заходів для забезпечення безпеки та гідності всіх осіб, які перебувають у в'язниці або іншим чином позбавлені волі, включаючи лесбійок, геїв, бісексуальних

і трансгендерних людей, і, зокрема, вжити заходів захисту від фізичного нападу, зґвалтування та інших форм сексуального насильства, незалежно від того, чи вчинені вони іншими ув'язненими чи персоналом; необхідно вжити заходів для належного захисту та поваги гендерної ідентичності трансгендерних людей».⁸⁵

Комітет Ради Європи із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (СРТ) ухвалив у 2024 р. низку **основних принципів**⁸⁶ для забезпечення шанобливого та гідного ставлення до трансгендерних людей у в'язницях. Незважаючи на те, що ці принципи зосереджені на ув'язненні, вони є актуальними для інших видів затримання, таких як арешт або тимчасове затримання трансгендерних мігрантів та шукачів притулку. Вони містять керівні принципи щодо таких ключових тем, як **ув'язнення, особистий обшук або медичне обслуговування під час утримання під вартою**.

«98. Відповідно до вищезазначених принципів та міжнародних норм, СРТ вважає, що, як правило, трансгендерні люди повинні розміщуватися у тому відділенні в'язниці, яка **відповідає гендеру, з яким вони себе ідентифікують**. Якщо після **індивідуальної оцінки ризиків** існують виняткові міркування безпеки або інші причини для розміщення їх в іншому місці, ці причини мають бути чітко задокументовані та підлягати регулярному перегляду. у будь-якому випадку, як і для цисгендерних людей, які перебувають у в'язницях, трансгендерні ув'язнені завжди повинні утримуватися в місцях, які **найкраще забезпечують їхню безпеку та безпеку інших**. Якщо вони утримуються, навіть короточасно, в будь-якій формі окремого або спеціалізованого відділення в'язниці, їм слід запропонувати заняття та час для спілкування з іншими ув'язненими тієї гендерної приналежності, з якою вони себе ідентифікують.

99. До того ж СРТ вважає, що з трансгендерними людьми також слід **проводити проактивні консультації щодо їхніх потреб при первинному надходженні** та процедур оцінки ризиків до прийняття рішення про розміщення. Також їм має бути **надана можливість зберігати конфіденційність їхньої гендерної ідентичності**, якщо вони цього бажають».

85. Рекомендація Комітету міністрів CM/Rec(2010)5 щодо заходів боротьби з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, доступно за посиланням: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805cf40a>

86. СРТ, 33-й Загальний звіт — Діяльність 2023, 2024 р., с. 35, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/1680af71cd>.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.3Б — КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК

1. **Поважайте ідентичність особи:** Завжди використовуйте бажані займенники та обране ім'я постраждалої особи. Якщо ви використовуєте неправильний займенник або ім'я, коротко попросіть вибачення, виправтеся та продовжуйте спілкування.
2. **Використовуйте нейтральну та неупереджену мову** Уникайте принизливих термінів. Завжди розмовляйте професійною та шанобливою мовою.
3. **Говоріть лише по справі:** Ставте лише ті питання, що стосуються розслідування. Уникайте нав'язливих питань про інтимні деталі, якщо це не є абсолютно необхідним.
4. **Зосередьтеся на доказах упередженості:** Зосередьтеся на доказах трансфобії, а не заглиблюйтеся в особисту ідентичність постраждалої особи понад те, що є абсолютно необхідним.
5. **Будьте уважні до своєї невербальної комунікації:** Поводьтеся нейтрально під час спілкування. Уникайте осудливих жестів, тону чи мови тіла.
6. **Захищайте особисту інформацію:** Не розголошуйте гендерну ідентичність, ім'я/прізвище або медичну історію постраждалої особи без її чіткої згоди.
7. **Будьте прозорими щодо правових обмежень:** Якщо юридичні чи процедурні правила вимагають використання офіційного імені або гендеру особи, поясніть це постраждалій особі чітко та зрозуміло.
8. **Звертайтеся до громадянського суспільства:** Зв'яжіть постраждалих людей з місцевими трансгендерними або ЛГБТІ-організаціями чи службами підтримки постраждалих для отримання додаткової допомоги.
9. **Пропонуйте варіанти емоційної підтримки:** Запитайте, чи бажає постраждала особа, щоб під час допитів були присутніми друг, член сім'ї або особа підтримки.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.4А — ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ — ДОВЕДЕННЯ УПЕРЕДЖЕНОГО ВИБОРУ/МОТИВУ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

Індикатори упередженості

Як зазначено в попередніх модулях, злочини на ґрунті нетерпимості визначаються як **кримінальні діяння**, що супроводжуються **мотивом упередженості**. Елементом, який перетворює звичайний злочин на злочин на ґрунті нетерпимості, є **вибір винуватцем постраждалої особи на основі упередженого ставлення до групи**, до якої належить постраждала особа, або до якої постраждала особа, як вважається, належить.

Поліцейські матимуть досвід у виявленні та зборі доказів для доведення **злочинних діянь**. Щоб полегшити збір доказів у зв'язку зі злочинами, кожне кримінальне правопорушення має своє визначення у кримінальному кодексі. Ці визначення включають «докази», які повинні бути наявними для здійснення арешту/висунення звинувачення/притягнення до відповідальності за правопорушення.

Під час розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості необхідно **збирати докази, що підтверджують мотив упередженості**. Оскільки мотивація є дещо суб'єктивною і її може бути складніше визначити, існує низка факторів, які можна використовувати для виявлення мотиву упередженості, деякі з них є доказово сильнішими за інші. Ці фактори можна зручно класифікувати за такими заголовками:

1. Сприйняття постраждалої особи або свідка
2. Коментарі, письмові заяви та жести
3. Причетність організованих груп ненависті або їхніх членів
4. Місце та час
5. Закономірності або частота попередніх злочинів чи інцидентів
6. Характер насильства
7. Відсутність інших мотивів

Ці елементи слід розуміти як перелік індикаторів, а не як вичерпний список, який має бути виконаний для того, щоб інцидент розслідувався як потенційний злочин на ґрунті нетерпимості. Кожного разу, коли присутні деякі з цих індикаторів, поліцейські повинні спрямовувати своє розслідування на збір подальших доказів мотиву упередженості.

Враховуючи суб'єктивний характер мотивації та той факт, що деякі індикатори будуть сильнішими за інші, може виникнути необхідність побудувати справу, використовуючи комбінацію індикаторів упередженості. у деяких випадках, хоча може бути присутній один індикатор, цього може бути недостатньо для доведення того, що інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, і тому справа може розглядатися як стандартне злочинне діяння.

Чи є справа справді злочином на ґрунті нетерпимості, вирішує прокурор на основі фактів, наданих поліцією. Таким чином, життєво важливо, щоб **поліція збирала та надавала прокурору будь-які наявні докази** і не вирішувала самостійно, що злочин не є злочином на ґрунті нетерпимості, якщо докази свідчать про те, що це може бути так. Метою поліції має бути збір якомога більшої кількості відповідних доказів.

Бувають ситуації, коли людина, на яку напали, насправді не є членом цільової групи, але правопорушник сприймає її як такого. Важливо зазначити, що, навіть якщо постраждала особа може не **належати до** ЛГБТІ, той факт, що нападники обрали постраждалу особу, **вважаючи** її такою, робить правопорушення злочином на ґрунті нетерпимості. Важливим є **мотивація правопорушника**, а не сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність та/або самовираження чи статеві ознаки постраждалої особи.

Наприклад, постраждала особа може бути гетеросексуальним чоловіком, який приєднався до Прайд-маршу або відвідав ЛГБТІ-френдлі вечірку і зазнав фізичного нападу групою, яка помилково сприйняла його як гея. Це все одно буде вважатися злочином на ґрунті нетерпимості, незалежно від сексуальної орієнтації постраждалої особи.

Слід зазначити, що упередження може складатися з одного або кількох мотивів злочину. у справі «*Балаш проти Угорщини*» ЄСПЛ заявив, що «не лише дії, засновані виключно на характеристиці постраждалої особи, можуть бути класифіковані як злочини на ґрунті нетерпимості. Для Суду, винуватці можуть мати змішані мотиви, перебуваючи під впливом ситуативних факторів так само або навіть сильніше, ніж під впливом свого упередженого ставлення до групи, до якої належить постраждала особа».⁸⁷

87. ЄСПЛ, «Балаш проти Угорщини», 15529/12, § 70. Повний текст доступний за посиланням: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-158033>.

Тому, навіть якщо інші мотиви вже встановлені і є достатньо доказів для передачі справи до суду, важливо вжити додаткових слідчих кроків для виявлення та доведення мотиву упередженості.

Кожна справа має бути розглянута на основі наявних фактів. Слід бути обережними та уважними до оманливих фактів або випадків, коли правопорушники навмисно імітують мотив упередженості.⁸⁸

Щоб краще зрозуміти індикатори упередженості, прочитайте наступний сценарій та розгляньте відповіді на питання а-г.

Сценарій:

Гей-пара о 2 годині ночі виходить з гей-клубу в центрі міста. Вихід із клубу знаходиться на темній бічній вулиці. у кінці вулиці зібралася банда молодиків. Коли пара проходить повз них, молодики нападають на них і б'ють, завдаючи ударів кулаками та ногами, коли ті лежать на землі. Нападники називають їх «підласами» та «гом...ками», атакуючи їх. Потім банда тікає. Свідок викликає поліцію.

а) Чи мало місце кримінальне правопорушення?

Так, напад із обтяжуючими обставинами або бійка (використовуйте місцеве визначення злочину).

б) Чи був продемонстрований мотив упередженості у наведеному сценарії?

Так, мотив упередженості щодо ЛГБТІ-людей був продемонстрований кількома способами:

Місце: Інцидент стався, коли чоловіки виходили з ЛГБТІ-закладу (гей-бару).

Час: Це сталося в той час, коли очікувалося, що ЛГБТІ-люди покидатимуть це місце.

Коментарі: Під час нападу були висловлені гомофобні коментарі («підласи» та «гом.ки»).

Сприйняття постраждалої особи/свідка: Дві постраждалі особи були геями.

в) Які ще докази могла б шукати поліція?

Наведена вище оцінка зроблена на основі обмеженої інформації, доступної в прикладі. Подальші розслідування поліції могли б виявити таку інформацію, як:

Сприйняття постраждалої особи/свідка: Постраждалі особи можуть сприймати ситуацію таким чином, що на них напали, оскільки вони були геями. Свідок міг сприйняти напад як гомофобний за своєю суттю.

Відсутність іншого мотиву: Може бути відсутність інших мотивів (неспровокований напад, нічого не вкрадено тощо).

Членство у групах ненависті: Підозрювані, якщо їх ідентифікують, можуть бути пов'язані з групами ненависті. Можуть бути публікації про напад в соціальних мережах.

Закономірності/Частота подібних злочинів: Чи мали місце подібні напади в тому ж районі, або в аналогічний час, або з подібним способом дії?

г) Чи є це злочином на ґрунті нетерпимості?

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він становить кримінальне правопорушення з мотивом упередженості.

88. Рада Європи, Посібник з поліцейської освіти з питань рівності та недискримінації: ресурс для тренерів і тренерок, с. 138 доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/manual-for-police-education-on-equality-and-non-discrimination-final-/1680ad3669>.

Індикатори злочинів проти ЛГБТІ-людей

Використайте час, що залишився, щоб викласти деякі індикатори упередженості, які нададуть докази слідчим поліцейським, що стався ЛГБТІ-фобний злочин:

Сприйняття постраждалої особи або свідка

Коментарі, письмові заяви та жести

Причетність організованих груп ненависті або їхніх членів

Місце та час

Закономірності або частота попередніх злочинів чи інцидентів

Характер насильства

Відсутність інших мотивів

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.4Б — ІНДИКАТОРИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ ЩОДО ЛГБТІ-ЛЮДЕЙ

Виходячи з визначення злочину на ґрунті нетерпимості, злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей — це злочини, мотивовані упередженістю або упередженим ставленням до лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсекс-людей. «Мотив упередженості щодо ЛГБТІ-людей» означає, що правопорушник обрав об'єкт злочину частково або повністю на основі його фактичної або передбачуваної сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження або статевих ознак. Об'єктом може бути особа, група осіб або майно, правильно чи хибно пов'язане з ЛГБТІ.

Дуже важливо ідентифікувати індикатори упередженості для злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей, оскільки це допоможе відповідним органам влади вирішити, чи слід розслідувати дану справу як можливий злочин на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей. Зауважте, що деякі індикатори упередженості можуть відрізнятися залежно від контексту, віку, спільноти, національності.. як постраждалої особи, так і правопорушника (наприклад, молодий правопорушник може використовувати образливі слова або жести, які широко поширені в соціальних мережах, але невідомі старшому поколінню).

Невичерпний перелік індикаторів упередженості наведено нижче:

Сприйняття постраждалої особи або свідка

- ▶ Чи сприйняла постраждала людина або свідок, що вчинене злочинне діяння було мотивоване упередженістю проти ЛГБТІ-людей? (Зауважте, що постраждала людина може не усвідомлювати, що стала жертвою злочину, мотивованого упередженістю. Вона також може бажати заперечувати, що це був злочин, мотивований упередженістю, оскільки може побоюватися висловлювати або розкривати свою SOGIESC).
- ▶ Значна частина громади, де стався злочин, сприйняла факт таким чином, що інцидент був мотивований упередженістю.
- ▶ Чи була постраждала людина з одностатевим партнером під час інциденту? Чи трималися вони за руки або цілувалися? Чи носили вони символіку Прайду або інші значки/стрічки/одяг, які зазвичай асоціюються з ЛГБТІ-людьми?
- ▶ Чи займалася постраждала особа діяльністю, що висвітлює права/послуги/проблеми ЛГБТІ-людей під час інциденту?
- ▶ Чи була постраждала особа візуально ідентифікована як ЛГБТІ-людина через її гендерне самовираження (одяг, макіяж, поведінка..)?
- ▶ Чи є постраждала людина публічною фігурою, яка відома як ЛГБТІ-людина або як поборник прав ЛГБТІ-людей (наприклад, постраждала людина може бути відкрито гетеросексуальною, але підтримувати ЛГБТІ-справи і з цієї причини стати постраждалою від злочину на ґрунті нетерпимості)?

Коментарі, письмові заяви та жести

- ▶ Чи використовував правопорушник анти-ЛГБТІ-мову, образи або термінологію під час скоєння злочину?
- ▶ Чи посилався правопорушник на SOGIESC постраждалої особи?
- ▶ Чи написав правопорушник ЛГБТІ-фобні заяви або посилався на справжню чи передбачувану SOGIESC постраждалої особи у письмовій формі (можливо, в електронному листі/листі/на сайті соціальної мережі)?
- ▶ Чи використовував правопорушник якісь жести, що використовуються для висміювання або залякування ЛГБТІ-людей?
- ▶ Чи згадував правопорушник про необхідність «вилікувати», «виправити», «перетворити».. постраждалу особу?
- ▶ Чи були залишені ЛГБТІ-фобні графіті на місці події?

Причетність організованих груп нетерпимості або їхніх членів

- ▶ Чи є правопорушник частиною організованої групи нетерпимості, або чи був він ідентифікований поліцією як такий?
- ▶ Чи демонстрував правопорушник через свій одяг або татування будь-яку приналежність до організованої групи нетерпимості (наприклад, угруповання "Традиція і порядок" чи подібні)?
- ▶ Чи бере правопорушник участь у групах нетерпимості онлайн, зокрема в українських ультраправих Telegram-каналах, відомих збиранням особистих даних ЛГБТІ-активістів/активісток та правозахисників/правозахисниць (наприклад, "Вольєр", "Концтабір")?

- ▶ Чи відомо, що правопорушник раніше поширював мову ворожнечі або анти-ЛГБТІ висловлювання чи коментарі (письмово чи усно)?
- ▶ Чи поширював правопорушник висловлювання мовою ворожнечі онлайн, зокрема в Telegram-каналах, соціальних мережах або коментарях під публікаціями про ЛГБТІ-події?
- ▶ Чи з'являлися особисті дані постраждалої особи (фото, адреса, місце роботи) в подібних Telegram-каналах до інциденту — це може свідчити про цілеспрямоване переслідування ("доксинг"), що передувало нападу?
- ▶ Чи є правопорушник частиною організованої групи, яка зазвичай асоціюється з насильницькою поведінкою (наприклад, певні футбольні ультрас-угруповання чи воєнізовані формування на основі колишніх ультраправих рухів)?
- ▶ Чи взяла група нетерпимості на себе відповідальність за напад публічно (наприклад, публікацією в Telegram-каналі)?

Примітка для тренерів і тренерок:

В Україні задокументовано системну практику публікації особистих даних ЛГБТІ-активістів та активісток, правозахисників і правозахисниць та інших громадських діячів і діячок у спеціалізованих ультраправих Telegram-каналах перед нападами на них. Кіберполіція України на запити правозахисних організацій раніше відповідала, що моніторинг таких закликів до насильства не належить до її повноважень — це важливий контекст для розуміння інституційних прогалин, які впливають на ефективність розслідування подібних злочинів. Якщо постраждала людина є публічним активістом чи активісткою, варто прямо запитати, чи з'являлася інформація про неї в таких каналах раніше.

Місце та час

- ▶ Чи стався напад під час значної ЛГБТІ-події (наприклад, Прайд-фестивалю)?
- ▶ Чи стався напад у час політичного значення для ЛГБТІ-людей у цьому районі (ухвалення законів про рівність шлюбу, відкриття нового ЛГБТІ-бару вперше у місті або проведення першого ЛГБТІ-прайд-заходу)?
- ▶ Чи стався напад у дату, яка має політичне значення для груп ненависті в цьому районі (наприклад, день народження Адольфа Гітлера)?
- ▶ Чи стався злочин у районі, який відомий як місце зустрічей для ЛГБТІ-людей?
- ▶ Чи стався злочин у місці, яке відоме як місце для публічного сексу або круїзingu?
- ▶ Чи стався інцидент поблизу місця, що використовується екстремістськими групами/групами ненависті?
- ▶ Чи було це місце історично місцем зустрічей ЛГБТІ-людей, навіть якщо зараз це не так?

Закономірності/частота попередніх злочинів чи інцидентів

- ▶ Чи стався злочин у тому самому місці або в аналогічний час, де вже траплялися попередні інциденти?
- ▶ Чи існує закономірність у типі правопорушень/графіті/насильства щодо членів груп меншин?
- ▶ Чи має правопорушник історію вчинення злочинів такого типу?
- ▶ Чи була постраждала людина мішенню в минулому тією ж особою або кимось, хто з нею пов'язаний?
- ▶ Чи мала постраждала людина будь-яку сутичку з правопорушником, пов'язану з їхньою позицією щодо ЛГБТІ-питань?

Характер насильства

- ▶ Чи був незвичайний рівень насильства/жорстокості, пов'язаний з нападом, який здавався б надмірним, враховуючи обставини справи?
- ▶ Чи зазнала постраждала людина сексуального насильства (наприклад, коли правопорушник міг використовувати сексуальне насильство, щоб спробувати покарати постраждалу особу)?
- ▶ Чи було насильство зосереджено на геніталіях або статевих органах?
- ▶ Чи було насильство зосереджено на гендерному самовираженні постраждалої особи (наприклад, навмисне розривання одягу чи прикрас, смикання постраждалої особи за волосся/перуку або жорстоке видалення макіяжу)?
- ▶ Чи був незвичайний рівень публічності насильства, ніби правопорушник намагався принизити постраждалу особу?

Відсутність інших мотивів

- ▶ Чи існують інші можливі причини, що пояснюють, чому нападник обрав саме цю постраждалу особу?
 - Примітка: явна відсутність інших мотивів, окрім упередженості, є сильним індикатором потенційного злочину на ґрунті нетерпимості. Однак **той факт, що правопорушник мав інші мотиви** (наприклад, крадіжка речей постраждалої особи або помста за її дії), не **виключає автоматично мотиву упередженості**. Кожен можливий індикатор має бути розглянутий. Будь-який злочин, включно з пограбуванням, може бути злочином на ґрунті нетерпимості, за умови, що він був мотивований упередженням проти ЛГБТІ-людей.

Сценарій 1:

Двоє чоловіків вирішують перевірити, як суспільство реагує на публічний прояв стосунків між одностатевою парою, і прогулюються центром Києва, тримаючись за руки. Понад годину переважна більшість перехожих не реагує на пару жодним чином. Дійшовши до людної вулиці, чоловіки сідають на лавку, і один з них кладе голову на плече іншому. Через кілька хвилин до них підходить група з 10–15 молодиків, які запитують, чи вважають вони себе патріотами. Чоловіки відповідають, що розуміють патріотизм дещо інакше — зокрема, як підтримку рівності. Невдовзі молодики бризкають чоловікам в обличчя перцевим балончиком і кілька разів б'ють їх ногами. Перехожий знімає інцидент на відео та викликає поліцію.

- a) Визначте, чи мав місце протиправний караний акт (правопорушення чи злочин).
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії.
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості.

Сценарій 2:

Було здійснено проникнення в офіс місцевої жінки-політика, яка широко відома в медіа підтримкою запровадження одностатевих шлюбів. Інтер'єр приміщення пошкоджено, а на передвиборчих плакатах політика аерозольною фарбою написані гомофобні («лесбійка») та сексистські («п*а»; «повія») образи. Політик є гетеросексуальною. Нічого не викрадено.

- a) З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Сценарій 3:

Трансгендерна жінка, яка займається секс-працею, чекає на клієнтів на вулиці, відомій як місце, що часто відвідують трансгендерні секс-працівниці. Там до неї підходить чоловік, який просить її послуг. Після узгодження ціни та конкретної сексуальної практики вони йдуть до будинку чоловіка. Там, під час виконання узгоджених практик, він просить про те, що не було погоджено. Тоді вона вирішує піти, але чоловік починає кричати на неї, називаючи її «й*банним виродком», який «заслужує на покарання», і вчиняє сексуальний напад на неї. Напад був настільки жорстоким, що їй знадобилася операція.

- a) З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Сценарій 4:

Банда молодиків нападає на чоловіка на головній торговій вулиці, викрадаючи його гаманець, телефон та сумку. Під час пограбування один із нападників обзиває його «підласом» та іншими лайливими словами. Чоловік не є геєм.

- a) З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Сценарій 5:

Трансгендерного чоловіка знайдено вбитим у його квартирі. Чоловіка побили та зарізали. Тіло було понівечене, і предмет було вставлено в анальний отвір чоловіка.

- a) З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Сценарій 6:

20-річний чоловік залицяється до старшого гея на сайті знайомств. Двоє чоловіків зустрічаються в готелі і проводять ніч разом. Молодик таємно записує їхній секс на свій смартфон. Молодик починає шантажувати старшого чоловіка, погрожуючи розкрити його сексуальну орієнтацію родині та колегам по роботі, якщо той не дасть йому грошей.

- a) З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c) Які ще докази могла б шукати поліція?
- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Сценарій 7:

17-річний інтерсексуальний хлопець розповідає однокласнику, що він інтерсекс-людина, і просить зберегти це в таємниці. Наступного дня у чоловічій роздягальні перед уроком фізкультури однокласник разом з 5 іншими учнями оточують постраждалу особу та вимагають, щоб він зняв штани, аби вони могли «добре на це подивитися». Коли він відмовляється, група стягує з нього штани, б'є його та називає «ви-родком» і «підласом». Вони залишають його на підлозі та забирають його штани і спідню білизну. Постраждала людина має зламаний ніс, є дуже емоційно пригніченою інцидентом і відмовляється повертатися до школи.

- a. З'ясуйте, чи мав місце злочин
- b. Визначте докази мотиву упередженості у сценарії
- c. Які ще докази могла б шукати поліція?
- d. Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.5Б — ВИЯВЛЕННЯ ІНДИКАТОРІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

Сценарій 1:

Двоє чоловіків вирішують перевірити, як суспільство реагує на публічний прояв стосунків між одностатевою парою, і прогулюються центром Києва, тримаючись за руки. Понад годину переважна більшість перехожих не реагує на пару жодним чином. Дійшовши до людної вулиці, чоловіки сідають на лавку, і один з них кладе голову на плече іншому. Через кілька хвилин до них підходить група з 10–15 молодиків, які запитують, чи вважають вони себе патріотами. Чоловіки відповідають, що розуміють патріотизм дещо інакше — зокрема, як підтримку рівності. Невдовзі молодики бризкають чоловікам в обличчя перцевим балончиком і кілька разів б'ють їх ногами. Перехожий знімає інцидент на відео та викликає поліцію

а) З'ясуйте, чи стався злочин — Так, напад із застосуванням хімічного засобу (перцевий балончик) та фізичне насильство.

б) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії:

Сприйняття постраждалих/свідка: двоє чоловіків відкрито демонстрували стосунки одностатевої пари в публічному просторі (тримання за руки, фізична близькість на лавці).

Коментарі: нападники запитали постраждалих, чи вважають вони себе патріотами, — і саме після відповіді про підтримку рівності розпочався напад. Це може свідчити про ідеологічно вмотивований напад на основі сприйнятої сексуальної орієнтації постраждалих.

Місце і час: напад стався відразу після публічної демонстрації прояву почуттів між чоловіками — нападники, ймовірно, спостерігали за парою деякий час перед тим, як підійти.

Характер насильства: застосування перцевого балончика та фізичного насильства одразу після короткого вербального обміну про "патріотизм" і "рівність" — це вказує на швидку ескалацію від словесного приводу до насильства.

в) Які ще докази могла б шукати поліція?

Відсутність іншого мотиву: нічого не було вкрадено; до інциденту між сторонами не було жодного конфлікту чи попереднього знайомства.

Участь груп ненависті: чи можна ідентифікувати нападників як членів організованої групи (одяг, символіка, татування)? Чи є відеозапис, що дозволяє розпізнати учасників та учасниць групи?

Сприйняття постраждалих: чи вважають самі постраждалі, що напад стався через сприйняту сексуальну орієнтацію?

Закономірності: чи фіксувалися подібні випадки нападів на одностатеві пари в цьому районі чи в подібних обставинах раніше?

г) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості:

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі кримінальне правопорушення (фізичний напад із застосуванням хімічного засобу) та мотив упередженості (запитання про "патріотизм" безпосередньо перед нападом на пару, яка публічно демонструвала одностатеві стосунки).

Примітка для тренерів і тренерок:

цей сценарій базується на реальній справі, що дійшла до Європейського суду з прав людини. Кримінальне провадження за цим інцидентом в Україні неодноразово закривалося поліцією, попри наявність відеодоказів, публічний розголос та навіть самостійну ідентифікацію постраждалими одного з нападників. Розслідування тривало понад 10 років — довше за встановлені строки припинення до відповідальності (5 років) — і так і не дійшло до суду. у квітні 2026 року ЄСПЛ ухвалив рішення на користь заявників, встановивши порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), оскільки держава не забезпечила ефективного розслідування насильства з можливими дискримінаційними мотивами. Детальніше про цю справу — у Роздатковому матеріалі 3.3.

Сценарій 2:

Було здійснено проникнення в офіс місцевої жінки-політика, яка широко відома в медіа підтримкою за провадження одностатевих шлюбів. Інтер'єр приміщення пошкоджено, а на передвиборчих плакатах політика аерозольною фарбою написані гомофобні («дайка») та сексистські («п*а»; «повія») образи. Політик є гетеросексуальною. Нічого не вкрадено.

а) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Крадіжка зі зломом та пошкодження майна

б) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії

Сприйняття постраждалої особи/свідка: Постраждала людина — відома захисниця ЛГБТІ-справи.

Коментарі, письмові заяви: Лесбофобні гасла на плакатах.

Відсутність іншого мотиву: Нічого не було викрадено.

с) Які ще докази могла б шукати поліція?

Участь груп ненависті: Онлайн-публікації/дописи у соціальних мережах, що беруть на себе відповідальність за злочин.

Час: Чи була політик залучена в будь-яку значну кампанію на підтримку прав ЛГБТІ-людей на той час?

Закономірності: Чи траплялося це раніше, або чи мали місце якісь інші ЛГБТІ-фобні події нещодавно щодо політика, її плакатів чи інших політиків, що підтримують ЛГБТІ?

д) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі кримінальне правопорушення та мотив упередженості.

Сценарій 3:

Трансгендерна жінка, яка займається секс-працею, чекає на клієнтів на вулиці, відомій як місце, що часто відвідують трансгендерні секс-працівниці. Там до неї підходить чоловік, який просить її послуг. Після узгодження ціни та конкретної сексуальної практики вони йдуть до будинку чоловіка. Там, під час виконання узгоджених практик, він просить про те, що не було погоджено. Тоді вона вирішує піти, але чоловік починає кричати на неї, називаючи її «й*баним виродком», який «заслужує на покарання», і вчиняє сексуальний напад на неї. Напад був настільки жорстоким, що їй знадобилася операція.

а) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Сексуальний напад, напад (насильство) і, можливо, інше

б) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії

Сприйняття постраждалої особи/свідка: Постраждала людина — трансгендерна секс-працівниця

Коментарі: Зловмисник назвав її «виродком», що є незвичним терміном і може мати релігійні/біологічні конотації. Він також сказав, що вона заслуговує на покарання за це.

Місце: Підозрюваний наблизився до постраждалої у місці, яке часто відвідують інші трансгендерні секс-працівниці.

Характер насильства: Надзвичайна жорстокість нападу та його сексуалізований характер.

с) Які ще докази могла б шукати поліція?

Сприйняття постраждалої особи/свідка: Чи вважає постраждала людина, що це був трансфобний сексуальний напад?

Закономірності: Чи показують поліцейські записи, що подібні події траплялися в цьому районі раніше?

д) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі кримінальне правопорушення та мотив упередженості.

Сценарій 4:

Банда молодиків нападає на чоловіка на головній торговій вулиці, викрадаючи його гаманець, телефон та сумку. Під час пограбування один із нападників обзиває його «пї***асом» та іншими лайливими словами. Чоловік не є геєм.

а) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Пограбування

б) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії

Коментарі: Слово «пї***ас» було використано під час нападу.

с) Які ще докази могла б шукати поліція?

Сприйняття постраждалої особи: Чи вважала постраждала людина, що це був гомофобний злочин?

Участь груп ненависті: Чи є якісь докази, які дозволяють вважати, що були залучені групи ненависті?

- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Немає чітких доказів, окрім одного вживання принизливого терміна, щоб довести гомофобний мотив. Гомофобні терміни часто використовуються як загальні образливі вислови і не завжди спрямовані на ЛГБТІ-людей.

Сценарій 5:

Трансгендерного чоловіка знайдено вбитим у його квартирі. Чоловіка побили та зарізали. Тіло було понівечене, і предмет було вставлено в анальний отвір чоловіка.

- a) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Вбивство/Умисне вбивство

- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії

Сприйняття постраждалої особи/свідка: *Постраждала людина — трансгендерна людина.*

Характер насильства: *Проявлена надзвичайна жорстокість, каліцтво геніталій, ножові поранення постраждалої особи.*

- c) Які ще докази могла б шукати поліція?

Коментарі, письмові заяви: Будь-які письмові докази в квартирі/коментарі в соціальних мережах.

Закономірності: Докази схожого способу дії в інших вбивствах/тяжких нападах.

Відсутність інших мотивів: Чи була постраждала людина пограбована? Чи була якась історія стосунків з кимось із причетних осіб, що могла б пояснити такий напад?

- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі кримінальне правопорушення та мотив упередженості.

Сценарій 6:

20-річний чоловік залицяється до старшого гея на сайті знайомств. Двоє чоловіків зустрічаються в готелі і проводять ніч разом. Молодик таємно записує їхній секс на свій смартфон. Молодик починає шантажувати старшого чоловіка, погрожуючи розкрити його сексуальну орієнтацію родині та колегам по роботі, якщо той не дасть йому грошей.

- a) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Шантаж, запис сексуальних дій без згоди.

- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії

Сприйняття постраждалої особи/свідка: *Постраждала людина є геєм. Зловмисник також може бути геєм.*

Коментарі: *Зловмисник погрожує розкрити чоловіка як гея людям, які можуть відреагувати негативно.*

- c) Які ще докази могла б шукати поліція?

Закономірності: Докази подібних правопорушень з боку зловмисника.

- d) Вирішіть, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на основі а та б

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі кримінальне правопорушення та мотив упередженості. Хоча зловмисник також може бути геєм, він вибрав постраждалу особу на основі його сексуальної орієнтації, усвідомлюючи важіль впливу, який він міг використати через соціальні упередження.

Сценарій 7:

17-річний інтерсексуальний хлопець розповідає однокласнику, що він інтерсекс-людина, і просить зберегти це в таємниці. Наступного дня у чоловічій роздягальні перед уроком фізкультури однокласник разом з 5 іншими учнями оточують постраждалу особу та вимагають, щоб він зняв штани, аби вони могли «добре на це подивитися». Коли він відмовляється, група стягує з нього штани, б'є його та називає «виродком» і «під*асом». Вони залишають його на підлозі та забирають його штани і спідню білизну. Постраждала людина має зламаний ніс, є дуже емоційно пригніченою інцидентом і відмовляється повертатися до школи.

- a) З'ясуйте, чи стався злочин — Так — Фізичний напад, сексуальний напад.

- b) Визначте докази мотиву упередженості у сценарії:

Сприйняття постраждалої особи/свідка: *Постраждала людина є інтерсекс-особою і була глибоко засмучена інцидентом, переживши особливе порушення довіри.*

Коментарі: *Зловмисники нецензурно висловлювалися щодо тіла та статевих органів постраждалої особи. Також використовувалась гомофобна лексика.*

Характер насильства: *Напад був особливо жорстоким і спрямований на статеві органи постраждалої особи, з нього зірвали штани та спідню білизну.*

- в) Які інші докази могла б шукати поліція (наприклад, дописи правопорушників у соціальних мережах; повідомлення свідків, які могли чути про підготовку запланованого нападу)?
- г) Визначте, чи є інцидент злочином на ґрунті нетерпимості на підставі пунктів а та б

Інцидент є злочином на ґрунті нетерпимості, оскільки він поєднує в собі мотив упередженості та кримінальне правопорушення. Виникатимуть питання щодо національного законодавства стосовно віку кримінальної відповідальності (правопорушники були підлітками) та того, чи підпадають під чинне законодавство злочини на ґрунті нетерпимості за статевими ознаками.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.6 — ВАЖЛИВІСТЬ ДОВІРИ: РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦІЇ ТА ЛГБТІ-СПІЛЬНОТИ

Наступні приклади ґрунтуються на реальних подіях та демонструють дві кардинально різні реакції поліції на злочини проти ЛГБТІ-людей. Їх було узагальнено, щоб висвітлити ключові моменти навчання. Хоча вони відбувалися в різних країнах у різні періоди, досвід є актуальним.

Ключовим тут є розвиток усвідомлення того, що можливості для ефективного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості значно покращуються, коли існують позитивні відносини між ЛГБТІ-спільнотою та поліцією.

Діяльність поліції, спрямована на постійне зміцнення довіри, сприяє ефективній поліцейській діяльності двома способами:

- ▶ По-перше, вона може створювати та підтримувати потік інформації та оперативних даних, на основі яких поліцейські можуть активно діяти, щоб запобігти вчиненню злочинів на ґрунті нетерпимості.
- ▶ По-друге, вона може викликати у людей бажання звертатися до поліції після того, як стався злочин, або щоб повідомити про інцидент як постраждала людина, або надати підтверджувальні докази як свідок.

Розгляньте наведені нижче випадки, а потім обговоріть питання для обговорення.

Випадок А) Вбивство гея

Відомий гей відпочивав в кількох барах у центрі міста. Покинувши останній заклад, він пішов додому з чоловіком, якого зустрів того вечора. Наступного дня його знайшли у власній вітальні з кількома ножовими пораненнями в шию та груди.

Поліція використала розслідування, щоб створити базу даних геїв у місті. Геям у місті було наказано з'явитися до відділку поліції в центрі міста, щоб їх сфотографували та взяли відбитки пальців. Надходило багато повідомлень про зловживання та залякування геїв поліцією, щоб змусити їх прийти до відділку. Розслідування призвело до допиту, фотографування та зняття відбитків пальців у майже 1500 геїв.

Збір інформації про геїв, які живуть у місті, припинився, коли групи гей-спільноти подали в суд на керівників місцевої поліції.

Слідчі тоді зазначали, що спільнота не підтримує розслідування. Справа так і не була розкрита.

Справа Б) Вибух у ЛГБТІ-закладі

Правий екстреміст заклад бомбу з цвяхами в людному ЛГБТІ-барі. в результаті вибуху загинуло троє людей, ще 70 отримали поранення.

Через кілька днів після події, організованої ЛГБТІ-групами, на зустрічі просто неба на сусідній площі був присутній начальник місцевої поліції, який виступив перед ЛГБТІ-спільнотою. Він заявив, що виставить мобільний наряд поліції на вулицю, де стався вибух, який залишатиметься на місці до завершення розслідування.

У фургоні працювали відверто ЛГБТІ-поліцейські. Багато ЛГБТІ-людей зверталися до мобільного наряду та давали поліцейським показання.

Групове обговорення:

Випадок А) Вбивство гея

- ▶ Що б ви зробили, якби керували розслідуванням, подібним до описаного вище?
- ▶ Якою була основна функція поліції в цьому випадку?
- ▶ Яким був вплив підходу поліції на ЛГБТІ-спільноту та її членів?
- ▶ Як підхід поліції вплинув на кримінальне розслідування?
- ▶ Якби подібне вбивство сталося у вашому місті наступного тижня, наскільки ймовірно, що ви змогли б опитати ЛГБТІ-свідків? Якою є ваша оцінка, чи відгукнулися б вони на публічний заклик звернутися до поліції? Що змушує вас так думати?

Справа Б) Вибух у ЛГБТІ-закладі

- ▶ Що б ви зробили, якби керували розслідуванням, подібним до описаного вище?
- ▶ Якою була основна функція поліції в цьому випадку?
- ▶ Яким був вплив підходу поліції на ЛГБТІ-спільноту та її членів?
- ▶ Як підхід поліції вплинув на кримінальне розслідування?
- ▶ Якби подібний вибух сталося у вашому місті наступного тижня, наскільки ймовірно, що ви змогли б опитати ЛГБТІ-свідків? Якою є ваша оцінка, чи відгукнулися б вони на публічний заклик звернутися до поліції? Що змушує вас так думати?

Загальне питання для обговорення:

- ▶ Якщо свідки хвилюються щодо надання свідчень поліції, що може зробити поліція для зміцнення довіри з ЛГБТІ-спільнотою?

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.7: — ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ

Випадок 1 — Напад на гей-бар

Майкл — адвокат, який працює в юридичній фірмі. Одного вечора він перебуває в гей-клубі в центрі міста зі своїм партнером Алексом. Вони залишають клуб о 2 годині ночі. Вихід з клубу знаходиться в проході. у кінці проходу зібралася банда молодих людей. Коли Майкл і Алекс проходять повз банду, її учасники накидаються на пару, б'ють їх і називають «підласами». Після того, як банда закінчила бити, двоє чоловіків повертаються до дверей клубу, де співробітник охорони надає першу допомогу.

Алекс хоче викликати поліцію, але Майкл каже «ні». Він боїться розголосу подробиць справи та необхідності звертатися до суду, який може ідентифікувати його як гея перед колегами, потенційними клієнтами чи його родиною. Майкл каже Алексу: «Іноді це те, що трапляється з квірами, тобі просто потрібно змиритися з цим».

Питання для обговорення – випадку 1

- ▶ Чому Майкл і Алекс повинні повідомити про напад у поліцію?
- ▶ Який бажаний результат для пари, якщо вони це зроблять?
- ▶ Який бажаний результат для поліції, якщо буде отримано таке повідомлення?
- ▶ Якщо пара не повідомить про напад, який вплив це матиме на: а) пару, б) місцеву ЛГБТІ-спільноту та в) поліцію?
- ▶ Як поліція могла б спонукати людей повідомляти про такі інциденти?
- ▶ Уявіть, що Майкл був не адвокатом, а іммігрантом із нелегальним статусом і боявся бути висланим із країни, якщо повідомить про злочин. Які заходи могла б вжити поліція, щоб було безпечніше для нього повідомити про злочин?

Випадок 2 (а) – Середовище публічного сексу

Ви патрулюєте прибережну зону. Зараз 11 вечора, надворі темно. Ви натрапляєте на автомобіль на пляжі, а на задньому сидінні сидять молодий чоловік і молода жінка. Вони обоє голі нижче пояса.

Жінка займається оральним сексом з чоловіком.

Випадок 2 (б) – Середовище публічного сексу

Ви патрулюєте прибережну зону. Зараз 11 вечора, надворі темно. Ви натрапляєте на автомобіль на пляжі, а на задньому сидінні сидять два молодих чоловіки. Вони обоє голі нижче пояса.

Один чоловік займається оральним сексом з іншим.

Випадок 2 (в) – Середовище публічного сексу

Ви патрулюєте прибережну зону. Зараз 11 вечора, надворі темно. Ви натрапляєте на автомобіль на пляжі, а на задньому сидінні сидять дві молодих жінки. Вони обидві голі нижче пояса.

Одна жінка займається оральним сексом з іншою.

Випадок 2 – Питання для обговорення

- ▶ Як поліцейські зазвичай поведуться в таких сценаріях?
- ▶ Які фактори ви б враховували, приймаючи рішення щодо дій у кожному з цих сценаріїв (наприклад, питання безпеки; приватності; згоди...)?

Випадок 3. – Середовище публічного сексу — Круїзинг та напад

Річард працює менеджером середньої ланки у великій страховій компанії. Одружений, має трьох дітей, живе в маленькому провінційному містечку. Річарду стає відомо про придорожній майданчик біля автомагістралі, де чоловіки зустрічаються для анонімних зв'язків. Річард під'їжджає до майданчика та вештається в лісовій зоні неподалік. Річард зустрічає чоловіка та йде з ним до лісу для сексуального контакту. Після того, як вони заходять у ліс, чоловік б'є Річарда до втрати свідомості та забирає у нього гаманець і телефон. Через деякий час Річарда знаходять пораненим, його доставляють на швидкій до місцевої лікарні, де він приходить до тями. Лікарня повідомила поліцію, і двоє поліцейських приїхали, щоб скласти протокол.

Випадок 3 – Питання для обговорення

- ▶ Чому Річард міг би вирішити не розкривати поліції подробиці того, що з ним сталося?
- ▶ Як поліція діє, щоб забезпечити захист прав людей, які займаються сексом у громадському місці, навіть у випадках, коли це може бути незаконним?
- ▶ Чому зловмисники вирішили пограбувати та напасти на людей за цих обставин?
- ▶ Що може зробити поліція для захисту приватності постраждалої особи в таких випадках? з якими обмеженнями вони стикаються?

Якщо учасники та учасниці тренінгу працюють у країні, де секс-праця є незаконною, цей фактор можна додати до справи. Наприклад:

- ▶ Якщо чоловік, який побив і пограбував Річарда, вдавав із себе секс-працівника, чому Річард міг би вирішити не розкривати поліції подробиці того, що з ним сталося? Чому зловмисники вирішили видати себе за секс-працівників, щоб грабувати та нападати на людей? Як поліція могла б заохотити Річарда повідомити про злочин?

Випадок 4. – Шкільний булінг та напад

Саманта — 15-річна учениця середньої школи. Вона має коротке волосся, носить пов'язку, щоб приховати груди, і бере участь у декількох шкільних видах спорту, таких як футбол і баскетбол. Інші учні вважають Саманту «мужланкою», часто називають її «лесбухою» та іншими принизливими іменами, а також кажуть їй, що вона не «справжня жінка». Одного разу учні школи Саманти дізнаються, що її бачили в ЛГБТІ-закладі в центрі міста.

Наступного дня під час перерви Саманту оточує група учнів та жорстоко б'є її. Вони використовують лесбофобні образи, кидаючи її на землю, б'ючи ногами та руками. Того дня Саманта йде зі школи і більше не повертається.

Випадок 4 – Питання для обговорення

- ▶ Чому це є справою поліції?
- ▶ Якими видами інцидентів у школах, на вашу думку, повинні займатися безпосередньо шкільні адміністратори?
- ▶ Про які інциденти в школах слід повідомляти поліцію?
- ▶ Яка роль поліції у запобіганні подібним інцидентам?

Випадок 5 – Крадіжка на онлайн-побаченні

Джон — вчитель початкової школи в маленькому містечку. Він не «відкрився» як бісексуальний чоловік своїй родині чи колегам і працює в школі, якою керує релігійна установа. Його батьки похилого віку, і він вирішив не «відкриватися» як бісексуальний чоловік до їхньої смерті, оскільки він відчуває, що вони ніколи не зрозуміють. Він має побоювання щодо своєї тимчасової посади в школі, якщо його роботодавці дізнаються, що він бісексуал.

Джон використовує сайт соціальної мережі для геїв, щоб познайомитися з іншими чоловіками. Одного вечора він запрошує онлайн-контакт (Альфреда) до себе додому. Альфред залишається на ніч, але йде рано вранці наступного дня. Виходячи, він забирає робочий ноутбук та гаманець Джона. Джон повинен повідомити про втрату шкільного ноутбука в поліцію.

Випадок 5 – Питання для обговорення

- ▶ Про які обставини справи постраждала людина, ймовірно, повідомить поліції?
- ▶ Що потрібно знати поліції, щоб ефективно розслідувати справу? Які відповідні елементи?
- ▶ Який бажаний результат для постраждалої особи?
- ▶ Який бажаний результат для поліції?
- ▶ Що допомогло б постраждалій особі довіритися поліції?
- ▶ Яким чином поліція могла б довести справу до завершення, не «розкриваючи» постраждалу особу?
- ▶ Які можуть бути альтернативні бажані результати поза кримінальним переслідуванням?
- ▶ Які поліцейські практики могли б запобігти приховуванню або зміні фактів постраждалою особою, оскільки вона боїться бути «розкритою» як ЛГБТІ?

Випадок 6 – Шантаж

Сюзан — лесбійка, але вона ніколи не робила камінг-аут. Вона вийшла заміж за Пітера шістнадцять років тому, у них є 14-річна дитина. Вона з чоловіком віддалилися один від одного, але вона хоче залишитися в шлюбі в інтересах свого сина. Вона є старшою державною службовицею в урядовому департаменті.

Колега дізналася, що вона лесбійка, і погрожує розкрити її сексуальну орієнтацію її чоловікові та керівництву, якщо Сюзан не дасть їй значну суму грошей. Сюзан хоче повідомити поліцію про шантаж, але боїться, що вони можуть не поставитися з розумінням до її ситуації. Вона також боїться, що поліція розкаже її чоловікові про її ситуацію.

Випадок 6 – Питання для обговорення

- ▶ Які умови (особисті; суспільні; юридичні тощо), які можуть зробити ЛГБТІ-людей більш вразливими до шантажу?
- ▶ Якими можуть бути наслідки для Сюзан, якщо її «розкриють»?
- ▶ Що може зробити поліція, щоб заохотити людей, яких шантажують, звернутися до них?
- ▶ Яку відповідальність та засоби має поліція для захисту приватності Сюзан?

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 4.8 — ПОСИЛАННЯ, ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ

А) Ресурси Ради Європи

- **Вебсайт Відділу з питань сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та самовираження, а також статевих ознак**⁸⁹

Підрозділ SOGIESC Ради Європи надає технічну підтримку та експертні знання державам-членам за через заходи співпраці, спрямовані на вдосконалення правових та інституційних рамок, розбудовує потенціал персоналу державного управління та правоохоронних органів, а також сприяє обміну передовим досвідом та підвищує обізнаність. Його вебсайт має розділ («Ресурси») з десятками документів, включаючи тексти, прийняті Радою Європи, тематичні звіти, відео та відповідні посилання.

- **Комісар Ради Європи з прав людини, Права людини та інтерсекс-особи (2015)**⁹⁰

Огляд проблем, що стосуються інтерсекс-людей у регіоні Ради Європи та за його межами, який містить поширені приклади дискримінації та насильства, яких вони зазнають.

- **Комісар Ради Європи з прав людини, Права людини та гендерна ідентичність і самовираження (2024)**⁹¹

У цьому тематичному документі розглядаються основні виклики, з якими стикаються трансгендерні люди в Європі. Розділ 2.4 присвячений насильству, злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі щодо цієї спільноти.

В) Ресурси інших міжнародних організацій

- **Тематичні звіти Незалежного експерта ООН із захисту від насильства та дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (IESOGI)**

Щорічно IESOGI публікує звіт, присвячений конкретній темі, пов'язаній з питаннями SOGIESC. Ці звіти містять дуже актуальну інформацію про насильство та дискримінацію, з якими стикаються ЛГБТІ-люди в усьому світі, і можуть бути корисними для подальшої контекстуалізації змісту цього Посібника або збагачення його новими прикладами, адаптованими до потреб тренінгу.

- **БДІПЛ ОБСЄ, Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості в Україні: Практичний посібник (2019)**

Документ роз'яснює застосування статті 161 Кримінального кодексу України спільно з положеннями, що визначають базове правопорушення, та рекомендує фіксувати «субкримінальні» інциденти на ґрунті нетерпимості — тобто ті, що не досягають порогу кримінального правопорушення, але важливі для відстеження закономірностей та подальшої співпраці з громадськими організаціями

- **Національна поліція України, Методичні рекомендації з розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості**

У публікації здійснено кримінально-правову та криміналістичну характеристику злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості. Розглянуто психологічні ознаки злочинця, особливості доказування, тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, експертне забезпечення розслідування та міжнародні стандарти протидії таким видам злочинів. Призначено для керівництва підрозділів досудового розслідування, слідчих та працівників і працівниць оперативних підрозділів — основний практичний ресурс для розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості в українському контексті.

- **Українська Гельсінська спілка з прав людини, «Мішені у телеграмі»: моніторинг ультраправих Telegram-каналів**

Дослідження документує системну практику публікації особистих даних ЛГБТІ-активістів та активісток, правозахисників і правозахисниць в ультраправих Telegram-каналах перед нападами на них. Корисний контекст для розуміння того, як виявляти ознаки скоординованого переслідування та цілеспрямованого вибору постраждалих осіб.

89. <https://www.coe.int/en/web/sogi/>

90. <https://rm.coe.int/16806da5d4>

91. <https://rm.coe.int/issue-paper-on-human-rights-and-gender-identity-and-expression-by-dunj/1680aed541>

► **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, щорічні доповіді про стан додержання прав людини**

Доповіді документують конкретні випадки порушень прав ЛГБТІ-людей в Україні, рекомендації Національній поліції щодо кваліфікації злочинів за статтею 161 Кримінального кодексу України з урахуванням мотиву нетерпимості, а також системні проблеми правозастосування — зокрема, тенденцію надавати перевагу примиренню сторін замість належної кваліфікації злочину.

С) Ресурси організацій громадянського суспільства

► **ILGA-Europe, Карта веселки та щорічний огляд⁹²**

Ці проекти дуже корисні для розуміння поточного стану законодавства про захист ЛГБТІ-людей від злочинів на ґрунті нетерпимості та дискримінації в Європі. Карта Веселки ранжує 49 європейських країн на основі законів та політик, які безпосередньо впливають на права людини ЛГБТІ-людей. Річний огляд надає короткий опис того, що відбулося протягом попереднього року на національному, регіональному та міжнародному рівнях, а також документує прогрес та тенденції щодо ситуації з правами людини ЛГБТІ-людей.

► **Звіти ILGA World «Наші ідентичності під арештом»⁹³**

Ці звіти містять інформацію про насильство, з яким стикаються ЛГБТІ-люди в кількох європейських країнах, а також велику добірку реальних випадків.

► **TGEU, Моніторинг вбивств трансгендерних осіб (2023)⁹⁴**

Дослідницький проєкт «Моніторинг вбивств транссексуальних осіб» (ТММ) від TGEU систематично відстежує, збирає та аналізує звіти про вбивства трансгендерних і гендерно-різноманітних людей по всьому світу.

► **OII Europe, На шляху до розширення переліку злочинів в ЄС для включення мови ворожнечі та злочинів на ґрунті нетерпимості (2021)⁹⁵**

У цьому документі міститься дуже важлива інформація про насильство, з яким стикаються інтерсекс-люди як постраждалі особи від злочинів на ґрунті нетерпимості, які є «серед найбільш вразливих і замовчуваних постраждалих осіб злочинів на ґрунті нетерпимості та мови ворожнечі».

► **OII Europe, Захист інтерсекс-осіб у Європі: Інструментарій для законодавців і політиків (2023)⁹⁶**

Розділ, присвячений «Злочинам на ґрунті нетерпимості та мові ворожнечі» допомагає зрозуміти насильство, з яким стикаються інтерсекс-люди, і чому правоохоронним органам важливо знати про це.

92. <https://rainbowmap.ilga-europe.org/>

93. Доступно англійською, французькою та іспанською мовами за посиланням: <https://ilga.org/our-identities-under-arrest/>

94. <https://transrespect.org/en/research/tmm>

95. <https://www.oii europe.org/hate-crime-hate-speech-submission/>

96. <https://www.oii europe.org/protecting-intersex-people-in-europe-a-toolkit-for-law-and-policy-makers/>

Йдемо далі: Картування розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості у вашому контексті: рамки політики

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ

Хоча відповідне навчання може відчутно покращити здатність поліції ефективно розслідувати злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ, це лише **один елемент пазла** комплексного підходу до боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості. в Україні однією з ключових проблем залишається відсутність прямого включення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до переліку захищених ознак у кримінальному законодавстві, що істотно ускладнює належне розслідування та кримінально-правову оцінку злочинів на ґрунті нетерпимості, вчинених із цих мотивів. Це також ускладнює виявлення та належне документування індикаторів упередженості, а також подальше притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Наявні механізми документування та інформаційні системи Національної поліції можуть не забезпечувати повноцінної фіксації всіх індикаторів упередженості проти ЛГБТІ-людей, тому важлива інформація, яку поліція тепер має навики фіксувати, просто зникає, не відображаючись в офіційній статистиці.

Процедури розслідування, засвоєні під час цього тренінгу, можуть не бути відображені в офіційних протоколах та керівних принципах. Ефективність розслідування також залежить від належної взаємодії між органами досудового розслідування та прокурорами, зокрема від єдиного підходу до оцінки індикаторів упередженості як доказів та особливостей доказування мотиву упередженості щодо ЛГБТІ-людей.

Під час тренінгу учасники й учасниці, можливо, визначили ці та інші перешкоди на шляху до вдосконалення практики розслідування та підтримки ЛГБТІ-людей як постраждалих осіб. Метою цієї вправи є допомогти учасникам та учасницям системно оцінити наявні прогалини у власній практиці та визначити реалістичні шляхи їх усунення на рівні законодавства, відомчих процедур, професійної підготовки та міжвідомчої взаємодії. Рекомендується, щоб на цих заняттях був присутній старший співробітник поліції і, можливо, представник відповідного міністерства або міністерств. Також настійно рекомендується залучати до цієї активності ОГС. Це збільшить шанси на розуміння важливих питань та впровадження покращень.

Примітка для тренерів і тренерок:

Станом на дату підготовки цього посібника Кримінальний кодекс України не містить прямої згадки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності серед захищених ознак у положеннях, що стосуються мотиву нетерпимості як кваліфікуючої обставини, яка обтяжує покарання. На практиці це створює труднощі під час кваліфікації кримінальних правопорушень, документування мотиву упередженості та формування єдиної правозастосовчої практики. Водночас міжнародні стандарти Ради Європи, ОБСЄ та рекомендації ЄКРН (Європейська комісія проти расизму та нетерпимості) передбачають необхідність забезпечення належного кримінально-правового захисту від злочинів на ґрунті нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевих ознак.

У цьому модулі учасникам та учасницям буде запропоновано скласти карту свого національного контексту відповідно до ключових елементів, необхідних для комплексного підходу до злочинів на ґрунті нетерпимості. Це такі елементи:

- ▶ **Правова база:** чи включає законодавство щодо протидії злочинам на ґрунті нетерпимості сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, гендерне самовираження та статеві ознаки як захищені ознаки??
- ▶ **Система реєстрації та обліку кримінальних правопорушень:** чи передбачають чинні форми та механізми реєстрації можливість фіксації індикаторів упередженості щодо ЛГБТІ-людей, інших обставин, що можуть свідчити про мотив упередженості, а також сприйняття постраждалою особою можливого мотиву нетерпимості?

- ▶ **Настанови та керівні принципи:** чи має поліція чіткі інструкції щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей? Алгоритми із забезпечення підтримки постраждалих осіб? Методичні настанови щодо співпраці з прокурорами для забезпечення ефективного кримінального переслідування?
- ▶ **Навчання:** чи проводяться регулярні тренінги для поліції з розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей? Чи доступні вони всім співробітникам поліції?
- ▶ **Послуги підтримки:** Чи існують служби підтримки для постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості? Чи забезпечують вони підтримку ЛГБТІ-людям? Чи є вони доступними для ЛГБТІ-людей?
- ▶ **Співпраця з ОГС:** Чи вже існують партнерські відносини з відповідними ОГС, які працюють у сфері захисту прав ЛГБТІ-людей? Чи існують механізми та керівні принципи для сприяння таким партнерським відносинам?

Важливо зазначити, що жодна країна не впровадила повністю кожен елемент комплексного підходу до злочинів на ґрунті нетерпимості, як описано вище. Таким чином, ця вправа, ймовірно, виявить значні прогалини у реалізації. Це не повинно бути перешкодою для виконання цієї вправи. Метою цієї вправи є не лише виявлення прогалин, що існують, а й визначення конкретних практичних кроків, які можуть бути реалізовані на рівні законодавства, внутрішніх нормативних документів, професійної підготовки, міжвідомчої взаємодії та співпраці з громадянським суспільством для підвищення ефективності протидії злочинам на ґрунті нетерпимості. **Це шанс конструктивно рухатися вперед на національному рівні.**

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Учасники й учасниці навчатимуться:

- ▶ формувати уявлення про свій національний контекст злочинів на ґрунті нетерпимості (законодавство, дані, політика, навчання тощо) та визначити наявні прогалини;
- ▶ виявляти та розуміти перешкоди для впровадження отриманих під час тренінгу знань та кроки для усунення цих перешкод.

ОГЛЯД АКТИВНОСТЕЙ

Йдемо далі 1: Картування прогалин

Йдемо далі 2: Дії

ЙДЕМО ДАЛІ 1: КАРТУВАННЯ ПРОГАЛИН

1. Перед початком тренінгу роздрукуйте наведений нижче аркуш. Зробіть кілька копій. Виріжте наступні підзаголовки та підготуйте їх до тренінгу.

Правова база

Настанови та керівні принципи

Система реєстрації та обліку кримінальних правопорушень

Навчання

Послуги підтримки

Співпраця з ОГС

Інше

2. Візьміть аркуш паперу для фліпчарту та відтворіть чарт з Роздаткового матеріалу 6.1. Крім того, зробіть одну паперову копію для кожного учасника й учасниці, щоб вони могли робити нотатки під час роботи.
3. Привітайте учасників та учасниць тренінгу та поясніть, що мета заняття полягає в тому, щоб визначити національний контекст, використовуючи знання, отримані під час тренінгу, а також їхні наявні знання.
4. Поясніть, що кожного учасника й учасницю попросять зачитати свій аркуш паперу та оцінити національний контекст стосовно кожного підзаголовку. Ви можете проілюструвати це завдання, використавши один підзаголовок, наприклад, «правова база», та надавши свою оцінку будь-яких прогалин у законодавстві про злочини на ґрунті нетерпимості, наприклад. Поясніть, що кілька людей у групі можуть мати той самий підзаголовок. у цьому випадку друга людина повинна додати більше деталей або відсутню інформацію до попередніх ідей.
5. За потреби розділіть велику групу на менші групи (ви також можете виконати цю активність в одній великій групі, це залежить від вас). Роздайте маленькі аркуші паперу (чарт 1 вище), переконавшись, що всі мають свій аркуш. Якщо ви ділите учасників та учасниць на менші групи, переконайтеся, що повний набір підзаголовків включений до кожної групи.
6. Зверніть увагу учасників та учасниць на великий чарт (якщо у вас більше однієї групи, скажіть їм, що їм потрібно буде заново відтворити чарт, коли розпочнеться активність). Перегляньте підзаголовки, щоб переконатися, що всі їх розуміють. Запитайте, чи бажають учасники й учасниці додати якісь підзаголовки. Обговоріть їх як група та погодьтеся, чи варто їх додавати.
7. Скажіть учасникам і учасницям, що це їхній шанс визначити, що потрібно зробити, щоб підтримати впровадження всього, чого вони навчилися під час цього тренінгу. Повідомте їм, що немає правильної чи неправильної відповіді; це їхній шанс показати, що вони знають і що потрібно зробити.
8. Поясніть, що останній стовпець слід залишити порожнім, і що він буде заповнений під час наступного заняття.
9. Дайте учасникам і учасницям 20–25 хвилин для обговорення та заповнення таблиці.
10. Якщо учасників та учасниць розділили на групи, знову зберіть їх разом.
11. Попросіть кожну групу пояснити, що вони вирішили написати на своїй дошці. Проведіть коротке обговорення та додайте будь-які додаткові моменти, які виникають під час групового обговорення. По ходу роботи намагайтеся досягти згоди щодо кожної категорії.
12. Заохочуйте учасників та учасниць зберегти інформацію на дошці, сфотографувавши її або заповнивши паперову версію.

ЙДЕМО ДАЛІ 2: ДІЇ

1. Почніть з пояснення, що мета цього заняття полягає у визначенні конкретних і конструктивних дій для покращення кожного елемента цього комплексного підходу до злочинів на ґрунті нетерпимості. Визнайте, що деякі дії виходять за межі повноважень або компетенції учасників та учасниць; однак, виконана тут робота може слугувати основою для подальшої роботи над цією темою вищим керівництвом, урядовими міністерствами тощо. Водночас підкресліть, що відсутність одного елемента комплексного підходу (наприклад, законів про злочини на ґрунті нетерпимості) не означає, що не можна вжити жодних заходів.

2. Почніть обговорення з учасниками та учасницями, розглядаючи кожен елемент. Залежно від кількості учасників та учасниць, ви можете розділити їх на підгрупи. Заохочуйте учасників та учасниць визначати дії, які вони можуть зробити особисто. Якщо присутні представники та представниці вищого керівництва чи уряду, запросіть їх взяти участь і взяти на себе зобов'язання щодо дій, якими б незначними вони не були.
3. Завершіть активність, пояснюючи, що цей чарт можна використовувати як основу для плану дій на національному рівні. Заохочуйте учасників та учасниць повернутися до чарту разом, щоб відстежувати прогрес або вносити зміни та переконатися, що він залишається актуальною. Подякуйте учасникам і учасницям за участь в цій активності. Визнайте, що покращення реагування на злочини на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей може бути складним завданням для поліцейських, але це є важливим кроком, щоб вони стали кращими професіоналами.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ

Роздатковий матеріал: Картування прогалин

Сфера	Оцінка	Проблеми Які існують перешкоди для досягнення цього?	Дія Що можна зробити зараз? Ким?
Правова база	Чи включає законодавство щодо протидії злочинам на ґрунті нетерпимості сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, гендерне самовираження та статеві ознаки як захищені ознаки?		
Настанови та керівні принципи	Чи має поліція чіткі інструкції щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей? Алгоритми із забезпечення підтримки постраждалих осіб? Методичні настанови щодо співпраці з прокурорами для забезпечення ефективного кримінального переслідування?		
Система реєстрації та обліку кримінальних правопорушень	Чи передбачають чинні форми та механізми реєстрації можливість фіксації індикаторів упередженості щодо ЛГБТІ-людей, інших обставин, що можуть свідчити про мотив упередженості, а також сприйняття постраждалою особою можливого мотиву нетерпимості?		
Навчання	Чи проводяться регулярні тренінги для поліції з розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей? Чи доступні вони для всіх поліцейських?		
Послуги підтримки постраждалих осіб	Чи існують служби підтримки для постраждалих осіб від злочинів на ґрунті нетерпимості? Чи забезпечують вони підтримку ЛГБТІ-людям? Чи є вони доступними для ЛГБТІ-людей?		
Співпраця з ОГС	Чи вже існують партнерські відносини з відповідними ОГС, які працюють у сфері захисту прав ЛГБТІ-людей? Чи існують механізми та керівні принципи для сприяння таким партнерським відносинам?		
Інше			

Додаток 1:

Зразок порядку денного триденного тренінгу

У цьому додатку наведено зразок порядку денного триденного тренінгу. Рекомендується, щоб тренери ознайомилися з посібником перед тим, як вони завершать розробку порядку денного, щоб переконатися, що обрано модулі та активності, які найбільше підходять для їхнього місцевого контексту.

Для тренінгу тренерів і тренерок (як той, що описаний в цьому додатку) рекомендується мінімум три дні. Для безпосереднього навчання цільової групи (наприклад, поліцейських, слідчих, менеджерів та менеджерок, офіцерів та офіцерок з питань боротьби зі злочинами на ґрунті нетерпимості, патрульних поліцейських, працівників та працівниць приватних охоронних структур) рекомендується щонайменше дводенний тренінг.

Будь ласка, уважно прочитайте всі примітки та вказівки в посібнику, які відповідають кожному розділу навчання. Вони містять важливу інформацію про підготовку, яку необхідно здійснити перед тренінгом, і дають детальні пояснення активностей.

Перед тим як визначитися з порядком денним, слід розповсюдити серед учасників та учасниць анкету для оцінки навчальних потреб, наведену в Додатку 2.

День перший

09:00–09:30 Ознайомлення з тренінгом та його тренерами

09:30–11:00 Модуль 0: Співпраця з організаціями громадянського суспільства (ОГС)

- ▶ Активність 0.1 — Що таке організації громадянського суспільства (ОГС) і як вони можуть допомогти?
- ▶ Активність 0.2 — Бути на їхньому місці: що мені потрібно і що я можу зробити?
- ▶ Активність 0.3 — Побудова ефективних відносин зі спільнотами

11:00–11:15 Перерва на каву

11:15–12:30 Модуль 1: Чому ми тут?

- ▶ Активність 1.1 — Вступне слово керівного офіцер_ки для створення загальної атмосфери тренінгу
- ▶ Активність 1.2 — Заняття від організації громадянського суспільства (ОГС): точки зору постраждалих осіб та спільноти
- ▶ Активність 1.3 — Дані про випадки насильства щодо ЛГБТІ-людей

12:30–13:30 Перерва на обід

13:30–14:30 Модуль 2 Ключові поняття та визначення — ЛГБТІ-спільнота — Стереотипи та упередження (частина 1)

- ▶ Активність 2.1 — Розуміння ключової термінології: Презентація на спільній сесії фасилітаторами курсу
- ▶ Активність 2.2 — Розуміння стереотипів 1: Індивідуальна робота з подальшим обговоренням

14:30–14:45 Перерва на каву

14:45–16:45 Модуль 2: Ключові поняття та визначення — ЛГБТІ-спільнота — Стереотипи та упередження (частина 2)

- ▶ Активність 2.3 — Розуміння стереотипів 2: Групова робота з подальшою презентацією та обговоренням на спільній сесії
- ▶ Активність 2.4 — Тест на визначення

16:45–17:00 Закриття першого дня

День другий

09:15–09:30 Привітання, огляд першого дня та загальний огляд другого дня.

09:30–11:00 Модуль 3: Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей — підхід, заснований на правах людини та боротьбі з дискримінацією (частина 1)

- ▶ Активність 3.1 — Що таке дискримінація?
- ▶ Активність 3.2 — Розуміння ширшого контексту дискримінації, яку переживають ЛГБТІ-люди та спільноти

11:00–11:15 Перерва на каву

11:15–12:30 Модуль 3: Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей — підхід, заснований на правах людини та боротьбі з дискримінацією (частина 2)

- ▶ Активність 3.3 — Що таке злочин на ґрунті нетерпимості? Презентація та обговорення
- ▶ Активність 3.4 — Розуміння ключових стандартів Ради Європи та інших стандартів прав людини, що стосуються злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей

12:30–13:30 Перерва на обід

13:30–14:30 Модуль 4 Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (частина 1)

- ▶ Активність 4.1 — Збір доказів: дії на місці злочину та подальше кримінальне розслідування

14:30–14:45 Перерва на каву

14:45–16:45 Модуль 4: Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (частина 2)

- ▶ Активність 4.2 — Збір доказів: Підхід, орієнтований на постраждалу особу
- ▶ Активність 4.3 — Збір доказів: керівні принципи, специфічні для трансгендерних людей

16:45–17:00 Закриття другого дня

День третій

09:15–09:30 Привітання, огляд другого дня та загальний огляд третього дня.

09:30–11:00 Модуль 4: Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (частина 3)

- ▶ Активність 4.4: Збір доказів: Індикатори упередженості — Доведення упередженого вибору/мотиву упередженості
- ▶ Активність 4.5: Збір доказів: Індикатори упередженості — Виявлення злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей

11:00–11:15 Перерва на каву

11:15–12:30 Модуль 4: Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (частина 4)

- ▶ Активність 4.6 — Важливість довіри: Реагування поліції та ЛГБТІ-спільноти

12:30–13:30 Перерва на обід

13:30–14:30 Модуль 4 Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей (частина 5)

- ▶ Активність 4.7 — Підтримка ЛГБТ-спільнот: Ефективне реагування поліції

14:30–14:45 Перерва на каву

14:45–16:00 Йдемо далі: Картування розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості у вашому контексті: рамки політики

- ▶ Йдемо далі 1 — Картування прогалин
- ▶ Йдемо далі 2 — Дії

16:00–16:30 Закриття та оцінювання

Під час цього заняття тренер або тренерка закриває тренінг та пропонує учасникам і учасницям заповнити анкету оцінювання.⁹⁷

97. Див. Додаток 3.

Додаток 2:

Оцінювання перед тренінгом для визначення навчальних потреб

Комплексна оцінка потреб є основою найефективніших навчальних програм, оскільки вони підвищують негайний, середньо- та довгостроковий вплив навчання з питань рівності та недискримінації та його внесок у ширші зміни культури в поліції.

Також необхідно врахувати ширший контекст. Поліцейські служби в регіоні Ради Європи перебувають на різних етапах впровадження принципів, стандартів та практики рівності та недискримінації. Поліцейські також матимуть різний рівень знань, досвіду та навичок у цих сферах. Резонансні справи могли виявити погану або дискримінаційну поведінку поліції, розкрити нагальні потреби в навчанні та навіть у дисциплінарних заходах. Деякі держави, можливо, запровадили національні плани дій щодо рівності ЛГБТІ, які вимагають реалізації стратегічних пріоритетів навчання в певні часові рамки. Комплексна оцінка потреб може забезпечити врахування як стратегічного, так та оперативного контексту під час розробки програми навчання.⁹⁸

Рекомендована назва: «Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей» — Тренінг з професійного реагування поліції

Будь ласка, дайте відповіді на запитання, виходячи зі своїх знань, розуміння та досвіду. Відповіді будуть використані для кращого розуміння ваших навчальних потреб та досвіду роботи з питаннями рівності та прав людини в діяльності поліції. Ми використовуємо відповіді у знеособленому вигляді для того, щоби краще зрозуміти учасників і учасниць нашого тренінгу.

Заздалегідь дякуємо за співпрацю!

1. Ваше ім'я (необов'язково)
2. Структурний підрозділ, у якому Ви працюєте (повністю)
3. Ел. пошта (необов'язково)
4. Посада та основні обов'язки (Абзац для відповіді)
5. Ваша стать *Оберіть один варіант*
 - ▶ Жіноча
 - ▶ Чоловіча
 - ▶ Утримуюсь від відповіді
6. Ваша гендерна ідентичність *Оберіть один або декілька варіантів*
 - ▶ Не розумію питання
 - ▶ Жінка
 - ▶ Чоловік
 - ▶ Трансгендерна людина
 - ▶ Небінарна людина
 - ▶ Утримуюсь від відповіді
7. Місто, в якому ви працюєте
8. Досвід роботи в поліції
 - ▶ До 1 року
 - ▶ 1–5 років
 - ▶ Більше 5 років

98. Рада Європи, Посібник для поліцейської освіти з питань рівності та недискримінації: ресурс для тренерів і тренерок, доступно за посиланням: <https://rm.coe.int/manual-for-police-education-on-equality-and-non-discrimination-final-/1680ad3669>

9. Чи мали Ви під час роботи в поліції досвід, пов'язаний із будь-якою з наступних тем? Будь ласка, вкажіть, з якими саме. *(Можна обрати декілька варіантів)*
- ▶ Рівність і права людини в поліцейській діяльності
 - ▶ Розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості
 - ▶ Гендерна рівність
 - ▶ Підтримка постраждалих осіб, проти яких вчинено правопорушення, що мотивоване нетерпимістю за різними ознаками (національністю, релігією, расою, станом здоров'я тощо)
 - ▶ Взаємодія з ЛГБТІ-організаціями громадянського суспільства
 - ▶ Напишіть свій варіант
10. Чи маєте ви знайомих/друзів/колег (будь-яких людей, з якими ви перетиналися фізично), про яких ви знаєте, що вони належать до числа ЛГБТІ+? *Оберіть один варіант*
- ▶ Так, маю таких, що цього не приховують
 - ▶ Так, маю таких, але вони цього не афішують
 - ▶ Не впевнений/-а, що в моєму оточенні були чи є ЛГБТІ+
 - ▶ Точно ні
 - ▶ Утримуюсь від відповіді
11. Як ви описали би ступінь своєї релігійності за шкалою від 0 (атеїст/ка) до 5 (повна відданість канонічним приписам, активне й регулярне практикування віри)
- ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
- Як би ви оцінили свій рівень знань щодо наступних тем? *(За шкалою від 1 до 5, де 1 — базовий рівень, а 5 — експертний)*
12. Рівень знань про ЛГБТІ+
13. Рівень знань про те, що таке злочин на ґрунті нетерпимості
14. Рівень знань про те, як співпрацювати з організаціями громадянського суспільства
15. Рівень знань щодо законодавства з протидії злочинам на ґрунті нетерпимості
16. Рівень орієнтування в принципах гендерно чутливого та недискримінаційного ставлення до постраждалих
17. Рівень знань та досвіду у співпраці з громадськими об'єднаннями
18. Які методи навчання Вам найбільше подобаються? *(лекції, групові дискусії, практичні вправи, рольові ігри, аналіз кейсів)*

Додаток 3:

Оцінювання зворотного зв'язку після тренінгу

Після завершення тренінгу тренер має оцінити його ефективність і вплив за допомогою анкети, яка допомагає зібрати прямі та конкретні відгуки щодо різних аспектів курсу. Відповіді учасників та учасниць допоможуть визначити сильні сторони та сфери для вдосконалення, сприяючи постійній оптимізації курсу.

Рекомендована назва: Оцінювання після проведення тренінгу: «Діяльність поліції у боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей — Тренінг з професійного реагування поліції»

Щоб оцінити ефективність цього тренінгу, ми хотіли б дізнатися Вашу думку про цей курс. Ви можете надати нам свій відгук, відповівши на наступні питання. Ваші відповіді будуть використані для покращення майбутніх ітерацій цього курсу

1. Як би ви оцінили свій рівень знань з [вставте назву модуля/теми порядку денного] після тренінгу? (1 = низьке або обмежене розуміння; 5 = добре розуміння)

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

Будь ласка, додайте додаткові коментарі:

.....

.....

.....

.....

Примітка для тренерів і тренерок:

Запитайте про ті ж теми, що були включені в попереднє оцінювання.

Будь ласка, оцініть наступні твердження:

2. Навчання виправдало ваші загальні очікування.

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

3. Тривалість навчання була відповідною

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

4. Зміст навчання відповідав вашій роботі.

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

5. Формат навчання (робота в групах, вправи, презентації тощо) був відповідним.

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

6. Тренер(-и) був/були обізнані з темами, які розглядалися на тренінгу.

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

7. Тренери презентували теми у привабливій та цікавій формі.

- ☐ Цілковито згоден
- ☐ Згоден
- ☐ Нейтрально
- ☐ Не згоден
- ☐ Категорично не згоден

8. Як ви збираєтеся використовувати знання, отримані на тренінгу?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Чи є ще щось, що вам потрібно для впровадження отриманих знань у вашій роботі (наприклад, більше знань, краща підтримка / більша відданість керівництва, зміна культури поліції, більш спеціалізовані навчальні курси тощо)?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Будь ласка, надайте нижче будь-які інші коментарі щодо тренінгу, включаючи поради щодо покращення.

.....

.....

.....

.....

Правоохоронці знаходяться на передньому краї системи кримінального правосуддя і є першими, до кого звертаються численні постраждалі особи від злочинів на ґрунті нетерпимості. Цей посібник розроблено для тренерів і тренерок поліції, слідчих, керівників, співробітників та співробітниць відділів по боротьбі зі злочинами на ґрунті нетерпимості та патрульних поліцейських, які працюють у країнах Ради Європи. Його мета — допомогти їм розвинути ключові навички для виявлення та розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості проти ЛГБТІ-людей.

Держави-члени Європейського Союзу вирішили об'єднати свої знання, ресурси та долі. Разом вони створили зону стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігаючи культурне різноманіття, толерантність та свободи кожної людини. Європейський союз прагне ділитися своїми досягненнями й цінностями з країнами та народами за межами своїх кордонів.

<http://europa.eu>

Рада Європи — це провідна правозахисна організація континенту. До її складу входять 46 держав-учасниць, включаючи всіх членів Європейського Союзу. Усі держави-учасниці Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини — угоду щодо захисту прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини контролює виконання Конвенції в державах-учасниках.

www.coe.int

Співфінансується
Європейським Союзом

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Спільно фінансується
та реалізується Радою
Європи